

รายงานฉบับสมบูรณ์

บทสังเคราะห์

โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.)

โดย นายทรงพล เจตนาวณิชย์, รศ.ปาริชาติ วลัยเสถียร
และคณะทำงานโครงการ สรส.

สิงหาคม 2548

สัญญาฉบับเลขที่ RDC4740001

รายงานฉบับสมบูรณ์

บทสังเคราะห์

โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.)

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

สิงหาคม 2548

คำนำ

รายงานฉบับนี้เป็นร่างบทสังเคราะห์ของโครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.) ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสุขภาพ (สสส.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ซึ่งมีระยะเวลาการดำเนินโครงการตั้งแต่วันที่ 1 มิถุนายน 2546 - 30 มิถุนายน 2548 รวมระยะเวลาทั้งสิ้น 25 เดือน

รายงานนี้ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ บทที่ 1 เป็นการนำเสนอความเป็นมาของโครงการ วัตถุประสงค์ เป้าหมาย ยุทธศาสตร์ในการดำเนินโครงการ แผนงาน และผลลัพธ์ที่ต้องส่งมอบให้กับ สกว. ที่กำหนดไว้ในช่วงต้นของการทำโครงการ บทที่ 2 เป็นบทสังเคราะห์สรุปภาพรวมจากผลการดำเนินของโครงการ สรส. ทั้ง 4 ภาค บทที่ 3 เป็นภาคผนวกรายชื่อเอกสารและสื่อทั้งหมดที่จัดทำขึ้นภายใต้การดำเนินงานของโครงการที่จัดส่งมอบให้กับ สกว.

โครงการ สรส. ขอขอบพระคุณ สสส. และ สกว. เป็นอย่างสูงที่ให้โอกาสโครงการได้ร่วมเรียนรู้ และสร้างสรรค์นวัตกรรมการเรียนรู้ใหม่ๆ ให้กับชุมชนในครั้งนี้ ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากโครงการ นอกจากการเปลี่ยนแปลงในระดับพื้นที่ และในผู้คนที่เกี่ยวข้องแล้ว องค์ความรู้ที่ได้จากโครงการกำลังได้รับความสนใจและขยายผลไปสู่พื้นที่อื่นๆ อย่างกว้างขวาง

คณะผู้จัดทำ

สิงหาคม 2548

บทคัดย่อ

โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.) เป็นโครงการที่อยู่ภายใต้การสนับสนุนของ สสส. และ สกว. มีเป้าหมายระยะยาวและระยะสั้น 4 ประการ คือ (1) เพื่อพัฒนาระบบและกลไกการดำเนินงานในเชิงสถาบันที่ได้รับการยอมรับ/ศรัทธา เพื่อทำหน้าที่ในการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ ทั้งระหว่างชุมชนด้วยกันเองในการปรับตัวเพื่อสร้างสรรค์ชุมชนเป็นสุข และระหว่างชุมชนกับภาคีต่างๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับสภาพความเป็นจริงของสังคมไทย อันจะช่วยให้การกำหนดนโยบายและการดำเนินงานของฝ่ายต่างๆเหมาะสมสอดคล้องกับชุมชนมากยิ่งขึ้น (2) สร้างและพัฒนาคนทำงานทางสังคม ที่ทำงานในระดับพื้นที่ (3) สร้างองค์ความรู้ว่าด้วยเรื่องกระบวนการเรียนรู้เพื่อประเมินชุมชนเป็นสุข (4) สรุปบทเรียน และสังเคราะห์องค์ความรู้เพื่อขยายผลไปสู่ระดับนโยบายและการดำเนินการของฝ่ายต่างๆที่เกี่ยวข้อง โดยโครงการได้กำหนดระยะเวลาดำเนินการระยะที่ 1 เป็นเวลา 2 ปี (1 มิถุนายน 2546 – 31 พฤษภาคม 2548 : ขยายระยะเวลาต่อถึง 30 มิถุนายน 2548 ในวงงบประมาณเดิม) เพื่อเป็นการปูพื้นฐานในการสร้างองค์ความรู้และสร้างการมีส่วนร่วมจากฝ่ายต่างๆที่จะนำไปสู่การดำเนินงานเชิงสถาบันดังกล่าวในอนาคต

โครงการ ได้แบ่งระยะการดำเนินงานของโครงการออกเป็น 2 ช่วง ช่วงแรกมีระยะเวลา 4 เดือน (1 มิถุนายน 2546 - 30 กันยายน 2546) มีเป้าหมาย คือ (1) การประมวลสถานการณ์และปัญหาทางพัฒนาในพื้นที่ (2) การเชื่อมโยงเครือข่ายและการสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาโครงการระดับภาค และ (3) การจัดตั้งคณะกรรมการอำนวยการเพื่อชี้ทิศทางของโครงการ ช่วงที่สอง มีระยะเวลา 20 เดือน มีเป้าหมายหลักและผลการดำเนินงานคือ (1) ร่วมพัฒนากลไกการจัดการระดับภาค ได้แก่ภาคกลาง ภาคอีสาน ภาคเหนือ เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้เชิงประเมินเพื่อนำไปสู่สภาวะของชุมชน (2) สร้างพื้นที่รูปธรรมเพื่อการเรียนรู้และการขยายผล โดยการต่อยอดจากทุนเดิมที่มีอยู่ในแต่ละภาค จำนวน 43 แห่ง ภาคกลาง 23 แห่ง ภาคอีสาน 14 แห่ง และภาคเหนือ 6 แห่ง (มีทั้งระดับหมู่บ้าน ตำบล กลุ่มน้ำ) (3) เสริมศักยภาพนักพัฒนาและแกนนำชุมชน ให้มีขีดความสามารถในการจัดการเรียนรู้ให้กับชุมชนสูงขึ้น โดยเน้นเรื่องการสร้างกระบวนการทัศน์ใหม่ในการเรียนรู้ การทำความเข้าใจกับวัฒนธรรมการเรียนรู้ของกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย การพัฒนาความรู้และทักษะใหม่ๆในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เช่น การนำแนวคิดเรื่องการจัดการความรู้ การวิจัย การสร้างตัวชี้วัดและใช้ตัวชี้วัดในการประเมินตนเอง การเรียนรู้ผ่านการเผชิญสถานการณ์จริงชีวิตจริง การถอดความรู้ การเรียนรู้วิถีพุทธ การเรียนรู้ผ่านพิธีกรรมชุมชน การเรียนรู้ผ่านกระบวนการทางศิลป/ละคร การเรียนรู้ผ่านการฟังที่ลึกซึ้ง (Dialogue) กระบวนการเรียนรู้ที่เน้นให้ผู้เรียนเกิดความศรัทธา ความเชื่อมั่นในตัวเอง (Empowerment) ฯลฯ มาใช้ในกระบวนการเรียนรู้ โดยมีเป้าหมายของการเรียนรู้อยู่ที่ให้ผู้เรียนรู้จักตัวเอง รู้จักชุมชน รู้จักโลก และสามารถดำรงตนในชุมชนได้อย่างมีความสุขบนฐานของการใช้ความรู้หรือปัญญาเป็นตัวนำ ผู้ที่ได้รับประโยชน์โดยตรงจากโครงการมีไม่ต่ำกว่า 500 คน และได้รับประโยชน์ทางอ้อมไม่ต่ำกว่า 1,000 คน ผลของการเรียนรู้ได้นำไปสู่คุณภาพของแกนนำในเรื่องของวิสัยทัศน์ ความรู้ และทักษะ ในการจัดการตัวเอง ครอบครัวและชุมชน ส่งผลในด้านการพัฒนาอาชีพ การลดต้นทุนการผลิต การดูแลตนเองเรื่องสุขภาพ การเปิดที่ยืนให้กับคนรุ่นใหม่ในชุมชน คนในชุมชนหันกลับมาทำงานร่วมกันมากขึ้น ฯลฯ (4) ชุมชนได้มีโอกาสให้นิยาม ความหมาย และกำหนด ตัวชี้วัดความสุข และใช้ตัวชี้วัดความสุขในการประเมินตนเอง แม้ว่าตัวชี้วัดความสุขที่ชุมชนกำหนดขึ้นจะมีลักษณะเป็นแนวคิดกว้างๆ ไม่ได้มีความชัดเจนที่จะสามารถวัดได้อย่างชัดเจน แต่ก็ได้สะท้อนให้เห็นว่า “ชุมชน

จะเป็นสุขได้” ก็ต่อเมื่อ มีความมั่นคงด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความมั่นคงด้านครอบครัว ความมั่นคงด้านเศรษฐกิจ ความมั่นคงด้านสุขภาพ ความมั่นคงด้านสังคม และความมั่นคงด้านวัฒนธรรมประเพณี เป็นต้น (5) ในการเดินไปสู่เป้าหมาย “ลดทุกข์ สร้างสุข” ของชุมชน แต่ละครัวเรือนในชุมชนจะมีลักษณะที่หลากหลายขึ้นอยู่กับพื้นฐานและทุนที่แตกต่างกัน โครงการฯ ได้สนับสนุนให้กลุ่มเป้าหมายได้เรียนรู้วิธีการถอดความรู้เพื่อให้รู้จักทุนของตนเอง สามารถวิเคราะห์สถานการณ์ในชุมชน นอกชุมชน แล้วกำหนดเป้าหมายในการเรียนรู้ ใช้แนวคิดเรื่องการจัดการความรู้ในการพาตนเองไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ งานวิจัย **สังเคราะห์องค์ความรู้ว่าด้วยการกระบวนการเรียนรู้**ของแต่ละโครงการอยู่ในระหว่างการดำเนินการ แต่ก็มีข้อสรุปเบื้องต้นว่า ในการจัดการเรียนรู้ให้กับชุมชนนั้น การเข้าใจอย่างถ่องแท้ถึงวัฒนธรรมการเรียนรู้ของกลุ่มเป้าหมายเป็นเรื่องที่สำคัญเป็นอย่างยิ่ง กระบวนการและวิธีการเรียนรู้จำเป็นต้องมีความหลากหลายเพื่อให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ในแต่ละครั้ง การเรียนรู้ต้องเน้นการปฏิบัติจริงและสอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้เรียน การเรียนรู้จะต้องมีความต่อเนื่องเพียงพอถึงจะสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงได้ กระบวนการการเรียนรู้ที่เสริมศรัทธาและความมั่นใจให้กับผู้เรียน (Empowerment) เป็นกลยุทธ์ที่สำคัญในการเรียนรู้ของชุมชน ฯ ล ฯ องค์ความรู้เหล่านี้โครงการบางส่วนโครงการได้จัดทำขึ้นเป็นชุดความรู้และเครื่องมือในการส่งเสริมการเรียนรู้เรียบร้อยแล้ว บางส่วนยังอยู่ในระหว่างการดำเนินการ (6) ในระหว่างการดำเนินโครงการ สรส. ในแต่ละภาคได้สร้าง **เครือข่ายการเรียนรู้**ให้กับผู้ที่เกี่ยวข้องอย่างกว้างขวาง ไม่ว่าจะเป็น โรงเรียน วัด สาธารณสุข เกษตร กศน. อบต. มีการเรียนรู้ทั้งในพื้นที่ ชำพื้นที่ ชำภาค ผลของการเรียนรู้ทำให้เกิดมีการขยายผลการใช้ความรู้จากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่งอย่างรวดเร็ว นอกจากนั้น โรงเรียน และสถาบันอุดมศึกษาหลายแห่งได้เริ่มส่งนักศึกษาลงไปฝึกงานในพื้นที่ ปฏิบัติการของโครงการมากขึ้นเรื่อยๆ (7) องค์ความรู้จากการปฏิบัติงานในแต่ละภาคได้ถูกผลิตออกมาเป็น **สื่อเพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้และการเผยแพร่** ทั้งในรูปของเอกสาร (แผ่นพับ หนังสือ) VCD และได้ถูกนำไปเผยแพร่ในหนังสือพิมพ์รายวัน รายการวิทยุ และโทรทัศน์ ทั่วประเทศ (8) โครงการพบว่าเกือบทุกพื้นที่มี **กลไกการจัดการเรียนรู้ของชุมชนอยู่แล้ว** แต่มีความชัดเจน ความเข้มแข็ง และการจัดการที่แตกต่างกันตามเงื่อนไขของแต่ละพื้นที่ ส่วนใหญ่จะมีลักษณะการจัดการที่หลวมๆ ค่อยๆเป็นค่อยๆไปตามธรรมชาติ ยังมีจุดอ่อนในเรื่องของความไม่ต่อเนื่อง และขาดความสามารถในการจัดการเรียนรู้ที่หลากหลาย โครงการ สรส. ได้มีส่วนเติมเต็มให้กับกลไกของชุมชนเหล่านั้นในด้านของการพัฒนาคน โดยเฉพาะการสร้างนักจัดการความรู้ท้องถิ่น และคนที่จะไปทำหน้าที่ในการอำนวยความสะดวกการเรียนรู้ของชุมชน ให้มีความสามารถสูงขึ้น ขณะเดียวกันในกระบวนการทำงานเริ่มพบอุปสรรคในการติดตั้งความเป็น “**สถาบันจัดการความรู้ของชุมชน**” เข้ากับกลไกปกติของสังคม โดยเชื่อมโยงบทบาทของ บ้าน วัด โรงเรียน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานสนับสนุนจากภายนอก และสถาบันการศึกษาเข้าด้วยกัน ภายใต้ยุทธศาสตร์ของการพัฒนาคนและขับเคลื่อนชุมชนด้วยกระบวนการจัดการความรู้ที่สามารถตอบสนองต่อการแก้ไขปัญหาและพัฒนาตนเองของชุมชน

Abstract

Learning and Empowerment for Healthy Communities Project (LCHCP) under supporting of The Thai Health Promotion Foundation and The Thailand Research Fund has 4 long as well as short term targets : (1) To develop system and institutional work performance mechanism being accepted or faithed to play role in contributing learning process both between communities themselves in adjustment to create healthy communities, and between communities and parties to originate common understanding on real situation of Thai society that would assist in policy making and sectors' work practice more appropriate and compatible with communities ; (2) To create and develop social worker who would work practically in locality ; (3) To generate body of knowledge concerning learning process to evaluate healthy communities ; (4) To summarize lesson learned and analyze body of knowledge to extend the results into policy level and sectors' operation concerned. The project had been carried out for 2 years at the beginning stage (June 1, 2003 – May 31, 2005 then extending to June 30, 2005, at first budget) for making the base in building up body of knowledge and sectors' participation towards the institutional procedure in future.

The project had been divided into 2 phases of work space. The first phases took 4 months long (June 1 – August 30, 2003). The targets were : (1) collecting development problems and situations in the area. (2) Connecting network and building participation at regional project development. (3) Initiating board of directors for making project direction. The second phase took 20 months long. Its main targets and the results were : (1) Joint – development at regional management mechanism in central, north – eastern and northern parts for supporting learning in evaluation leading to healthy condition of communities. (2) Creating concrete areas for learning and extending outputs by adding to the existing first capital in each part totally of 43 in number – 23, 14, and 6 in central, north-eastern, and northern parts respectively (at subvillage, village and the basin levels). (3) Improving potentialities of the developers and the leading men of the communities in managing learning projects properly for communities by emphasizing on creation of new vision in learning, making understanding with learning culture of various target groups, developing new knowledge and skills by providing learning activities, such as applying the concept of knowledge management, research, assign and using indicators in self-assessment, knowledge adaptation, Buddhistic way learning, learning through community rites, learning through art and drama processes, learning through dialogue, learning process stress on fairh and empowerment generating in learners etc., in learning process. Learning target centered on learner to know themselves, the community and the world as well and to live in the community happily by lead their live with knowledge and intellect. There were beneficiaries not less than 500 directly from the project, and not less than 1,000 indirectly. The impacts of learning led to quality of the leading men in the matters of way of thinking, technical-know how and skills in self-management, families and communities, resulted on occupational development, capital reduction, self-health care, space opening or giving opportunity for new generation in communities, The more people in communities returned to work together etc. (4) Communities gained opportunity to give definition, meaning and assignment of indicators of happiness and used the indicators in self-assessment. Though the indicators assigned by the communities would having wide concept, unclear to measure certainly, they

reflected of “happy communities / healthy communities” by considering from natural resources and environment stability, family security, and solidarity in economies, health, society, culture and tradition, for instance. (5) In target obtaining “Let-up distress – Making joyfulness” of each family in the communities had differential characteristics depending on different back grounds and assets. The project had promoted the target groups to learn means of knowledge adaptation to know their capital, able to analyze situations in and outside communities. Then originate learning target, apply concept on knowledge management to bridge themselves at designated target. The research “Synthesis of the body of knowledge on learning process” of each project now is in the process. However, it has preliminary conclusion that in learning management for the communities, understanding clearly of the target groups’ learning culture is the most importance. It is essential to have different processes and methods of learning in accordance with target groups and each learning objective. Learning has to base on practicable and compatible with learners’ way of life. It has to have continuity enough to make change. Learning process to create empowerment of learners is vital strategy for community learning. Some of there bodies of knowledge are already arranged to be the knowledge sets / series and took for knowledge extension. Some are in the process of arrangement. (6) During proceeding of LEHCP, each part has created learning network widely for person involved either in schools, temples, public health, agriculture, adult education or district administrative organization. Learning are provided in the area, cross-areas, and cross-regions, Learning outputs resulted in extension of knowledge use from place to place rapidly. Besides, schools and several higher educational institutions have started sending students for field practicum in the project’s operation areas in creasingly. (7) The body of knowledge from work performance of each part is produced to be media for learning extension and publication in all types of documents (sheets / folders, books), VCD, then are sent to spread in daily newspaper, radio and television over the country. (8) The project found that almost areas that having communities’ learning management machanism existed are different in clearness, strength, and management according to conditions of each area. However, the majority of management are loose management and naturally go gradually. In addition, there are weak points in lacking of continuity and ability in various knowledge management. The LEHCP take part in fullness the communities’ machanism in human development especially in creating local knowledge arrangers / managers and ones who would play role in providing communities’ learning to in crease communities abilities. In working process, at the same time, found the starting point of setting up “knowledge management institute of community” to society’s usual machine by binding together the roles of home, temple, school, local government organization, outside supporting agency, and educational institution under strategies of human development and community dynamics through learning process that responding to problem solving and communities’ self-development.

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	
บทคัดย่อ	(1)
สารบัญ	
บทที่ 1 ความเป็นมา	1
1.1 ความเป็นมา	1
1.2 หลักการและแนวคิด	1
1.3 เป้าหมาย	2
1.4 วัตถุประสงค์	2
1.5 ยุทธศาสตร์ในการดำเนินงาน	2
1.6 แนวทางการดำเนินงาน	3
1.7 พื้นที่เป้าหมาย	4
1.8 ระยะเวลาดำเนินงานและแผนงาน	4
1.9 โครงสร้างการบริหารจัดการ	5
1.10 แผนการดำเนินงานระยะที่ 2 : 20 เดือน (1 ต.ค. 2546 - 31 พ.ค. 2548)	6
บทที่ 2 บทสังเคราะห์	11
2.1 การดำเนินงานโครงการ ช่วงที่ 1 : 4 เดือน (1 มิ.ย. 2546 — 30 ก.ย. 2546)	11
2.1.1 เป้าหมายการดำเนินงานในช่วงที่ 1	11
2.1.2 ผลการดำเนินงาน	11
2.2 การดำเนินงานโครงการ ช่วงที่ 2 : 20 เดือน (1 ต.ค. 2546 — 31 พ.ค. 2548)	14
2.2.1 เป้าหมายการดำเนินงานในช่วงที่ 2	14
2.2.2 ผลการดำเนินงานในภาพรวม	14
(1) การจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่าง สรส.ส่วนกลาง — สรส.ภาค —	14
โครงการย่อย ในการดำเนินโครงการ สรส.	
(2) การสร้างพื้นที่รูปธรรมเพื่อการเรียนรู้เชิงลึก	15
(3) การพัฒนาคนทำงาน	16
(4) องค์ความรู้ที่ได้จากการดำเนินงานของโครงการ	17
(5) เครือข่ายการเรียนรู้	20
(6) การสร้างและการใช้สื่อเพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้และการเผยแพร่	24
(7) กลไกจัดการเรียนรู้ของชุมชน	26
บทที่ 3 ภาคผนวก	29

บทที่ 1

ความเป็นมา

1.1 ความเป็นมา

สำนักงานกองทุนสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ได้ให้การสนับสนุนกิจกรรมการพัฒนาเพื่อเสริมสร้างให้เกิดชุมชนที่มีความสุข โดยเน้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อกระตุ้นให้เกิดวิถีคิดและการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของชาวบ้านในชุมชนต่างๆ ให้เป็นอิสระจากกระแสการพัฒนาที่เน้นวัตถุนิยมและบริโภคนิยมเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม จากการประชุมพิจารณาแนวทางการดำเนินงานในเรื่องดังกล่าว ได้มีการเสนอให้มีการทำงานเสริมจากอีกด้านหนึ่ง คือ การประเมินว่าชุมชนต่างๆ ทั่วประเทศนั้น มี “สุขภาวะ” อย่างไร โดยเน้นกระบวนการที่สร้างให้เกิดการเรียนรู้ของฝ่ายต่างๆ ทั้งภาครัฐ ชาวบ้าน นักวิชาการ นักพัฒนาเอกชน และภาคธุรกิจเอกชน

ในการนี้ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ได้รับการทาบทามจาก สสส. ให้บริหารจัดการโครงการดังกล่าว เนื่องจาก สกว. มีทุนเดิมของงานวิชาการที่ได้ให้การสนับสนุนไว้หลายโครงการ ได้แก่ การพัฒนาตัวชี้วัดความสุข ตัวชี้วัดชุมชนเข้มแข็ง และตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตและพัฒนาสังคม จึงได้จัดให้มีการประชุมระดมความคิดผู้ทรงคุณวุฒิ และได้กำหนดเป็นแนวทางการดำเนินงานในเรื่องดังกล่าว โดยได้พัฒนาเป็น “โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข”

ทั้งนี้เนื่องจากเล็งเห็นว่า ในการดำเนินงานที่มีเป้าหมายเพื่อให้เกิดชุมชนเป็นสุขนั้น ไม่ว่าจะเป็นในงานวิจัยหรืองานพัฒนา จำเป็นต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ ระหว่างตัวชุมชนเอง และภาคต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ขณะเดียวกันในการดำเนินวิถีชีวิตหรือกิจกรรมใดก็ตาม หากจะถือเป็นกระบวนการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์แล้ว ส่วนหนึ่งย่อมต้องอาศัยเครื่องมือคอยเตือนสติให้ทราบว่า กำลังทำอะไร กำลังจะเดินไปในทิศทางไหน มีผลดี-เสียอย่างไร ซึ่งจะทำให้มองเห็นผลแห่งการกระทำหรือสิ่งที่เกิดขึ้นว่า เป็นไปอย่างที่ควรจะเป็นหรือไม่ อย่างไร หรือหากกระทำการใดๆ ไปแล้ว ก็จะเป็นเครื่องสะท้อนให้ต้องทบทวน ประเมินตนเองและสิ่งที่ได้กระทำมา (reflection) อยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้เพื่อจะได้เป็นสัญญาณเตือนไม่ให้เบี่ยงเบนจากทิศทาง เป้าหมายในการทำให้เกิดชุมชนเป็นสุข หากเป็นดังนี้ก็จะทำให้กำหนดแนวทางการทำงานในช่วงต่อไปได้อย่างเหมาะสม โดยหันมาปรับเป้าหมายหรือวิธีการทำงานต่างๆ

1.2 หลักการและแนวคิด

(1.) ภาควิชาในท้องถิ่น อาทิ ชุมชน นักพัฒนา นักวิชาการ ฯลฯ มีส่วนร่วมเป็นเจ้าของโครงการ มีบทบาทอย่างสำคัญในการริเริ่มและกำหนดแนวทางการดำเนินงานที่เหมาะสมสอดคล้องกับสถานการณ์ของท้องถิ่น

(2.) การพัฒนาระบบการประเมินชุมชนเป็นสุข ควรเน้นการจัดระบบที่จะก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของคนทุกฝ่าย ทั้งในแนวราบและในแนวดิ่ง กล่าวคือ

- ในแนวราบ เน้นการเรียนรู้ระหว่างชุมชนด้วยกัน จากบทเรียนของกันและกัน เพื่อให้แต่ละชุมชนสามารถกำหนดทิศทางการสร้างสรรค์ชุมชนที่เป็นสุขและเข้มแข็งของตนเองได้อย่างเหมาะสมกับบริบทของตน
- ในแนวดิ่ง เน้นการเรียนรู้ระหว่างฝ่ายต่างๆ ได้แก่ ฝ่ายการเมือง ฝ่ายวิชาการ ข้าราชการ นักธุรกิจ ชาวบ้าน นักพัฒนาเอกชน เพื่อเรียนรู้ให้รู้จักชุมชนและสังคมไทยอย่างแท้จริง อันจะเป็นการปิด

ช่องว่างของการรับรู้และความเข้าใจที่ต่างกันระหว่างฝ่ายต่างๆ และช่วยทำให้การกำหนดนโยบาย และการดำเนินงานของฝ่ายต่างๆ สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนท้องถิ่นมากขึ้น

(3.) การประเมินควรเน้นกระบวนการเรียนรู้ที่สร้างสรรค์ ในลักษณะเป็น “เครื่องมือการเรียนรู้” เพื่อสะท้อนให้ชุมชนมองตัวเองได้ชัดเจน ทำให้สามารถทบทวนตนเองได้อย่างถูกต้องเที่ยงตรง มากกว่าการประเมินในลักษณะการตีค่าเพื่อวัด หรือจัดลำดับความเข้มแข็งหรือความสุขของชุมชนต่างๆ

(4.) การประเมิน ถือเป็นจุดเริ่มต้นเพื่อเชื่อมโยงไปสู่การสร้างฐานข้อมูล ข่าวสารสนเทศ และชุดความรู้ต่างๆ ของชุมชน ที่มีผลสู่ปฏิบัติการของชุมชน

1.3 เป้าหมาย

- (1.) ก่อเกิดกลไกการดำเนินงานเพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ ที่มีเป้าหมายให้ชุมชนเป็นสุข
- (2.) การสร้างและพัฒนาคนทำงานทางสังคม ที่ทำงานในระดับพื้นที่
- (3.) องค์ความรู้ว่าด้วยเรื่องกระบวนการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์เพื่อประเมินชุมชนเป็นสุข
- (4.) สรุปบทเรียน และสังเคราะห์องค์ความรู้เพื่อขยายผลไปสู่ระดับนโยบายและการดำเนินการของฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

1.4 วัตถุประสงค์

- (1.) เพื่อพัฒนาระบบและกลไกการดำเนินงานในการเสริมสร้างการเรียนรู้ที่นำไปสู่ภาวะชุมชนเข้มแข็งและเป็นสุข
- (2.) เพื่อเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ทั้งระหว่างชุมชนด้วยกันเองในการปรับตัวเพื่อสร้างสรรค์ชุมชนที่เป็นสุข และระหว่างชุมชนกับภาคีต่างๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับสภาพความเป็นจริงของชุมชนไทย อันจะช่วยให้การกำหนดนโยบายและการดำเนินงานของฝ่ายต่างๆ เหมาะสมสอดคล้องกับชุมชนมากยิ่งขึ้น

1.5 ยุทธศาสตร์ในการดำเนินงาน

ในการดำเนินโครงการได้กำหนดยุทธศาสตร์การทำงานไว้ใน 4 ด้านหลัก ได้แก่

- (1.) **การทำงานบนฐานทุนเดิม** เป็นการทำงานที่ให้ความสำคัญกับทุนเดิมที่มีอยู่ ทั้งในด้านที่เป็น
 - **ตัวบุคคล/กลุ่มบุคคล/องค์กร-สถาบัน** ทั้งภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรประชาชน ธุรกิจ
 - **กลไกการทำงาน** ในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็น ประชาคม โหนดพื้นที่หรือกลไกของหน่วยงานสนับสนุนด้านการวิจัยและพัฒนา อาทิ สสส., สกว., พอช., เป็นต้น ตลอดจน เครือข่าย แหล่งความรู้-ภูมิปัญญาท้องถิ่น อาทิ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยี ฯ ล ฯ
 - **ข้อมูล ความรู้ที่มีอยู่แล้ว** อาทิ ความรู้เชิงประเด็นเนื้อหาจาก งานวิจัย บทเรียนจากกรณีศึกษา องค์ความรู้เกี่ยวกับการส่งเสริมการเรียนรู้ที่มีอยู่แล้วในที่ต่างๆ เช่น หลักสูตรฝึกอบรม คู่มือการเรียนรู้ เป็นต้น
- (2.) **เน้นกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม** และการเรียนรู้ร่วมกันจากการปฏิบัติการกับภาคีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องตามภารกิจของโครงการ (ได้แก่ การพัฒนากลไกการจัดการและคนทำงานระดับพื้นที่ การเชื่อมโยงและเสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ งานข้อมูล/วิชาการ ตลอดจน งานเผยแพร่และประชาสัมพันธ์)
- (3.) **การสร้าง/ พัฒนากลไก-คนทำงาน** การพัฒนากลุ่มแกนหรือคนทำงานในพื้นที่ ถือเป็นกลไกสำคัญประการหนึ่งในการสร้างความต่อเนื่องของการทำงานระยะยาว โดยเน้นการหนุนเสริมคนรุ่นใหม่ที่มีฉันทะและสนใจที่จะทำงานทางสังคม ให้พัฒนาไปสู่การเป็น “ผู้นำการเปลี่ยนแปลง” หรือ “นักจัดการความรู้ท้องถิ่น” ซึ่ง

นอกจากจะเป็นการทำงานร่วมกันบนกิจกรรมที่กำหนดขึ้นแล้ว ยังรวมถึงการเสริมสร้างศักยภาพของกลุ่มแกนหรือคนทำงานดังกล่าวด้วย

(4.) การขับเคลื่อนงานด้วยฐานความรู้และข้อมูล รวมถึงการพัฒนารูปแบบการสื่อสารและวิธีการสื่อสารข้อมูลความรู้ที่เหมาะสม โดยหนุนเสริมให้มีการรวบรวม ประมวล วิเคราะห์-สังเคราะห์ สร้างความรู้ เพื่อใช้ในการทำงาน ตลอดจนเผยแพร่ชุดความรู้ที่เอื้อต่อการส่งเสริมศักยภาพการเรียนรู้ของกลุ่มเป้าหมายต่างๆ

ทั้งนี้โครงการประสานงานวิจัยเพื่อพัฒนาสังคม ซึ่งสนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ระหว่างปี 2544-2546 และมีบทบาทในการจัดการความรู้และการพัฒนากลไกการจัดการความรู้เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว โดยพันธกิจของตัวโครงการทำให้ต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับบุคคล เครือข่าย สถาบัน องค์กร ในพื้นที่ต่างๆทั่วประเทศ โดยผ่านชุดโครงการวิจัยของ สกว. ฝ่ายต่างๆ ที่โครงการต้องเชื่อมโยง หรือประเด็นเนื้อหาที่มีความสนใจร่วม ซึ่งบางส่วนของงานดำเนินการดังกล่าว ได้พัฒนาไปเป็นการสร้างกลไกการจัดการความรู้เชิงพื้นที่ โดยได้รับการสนับสนุนต่อเนื่องจาก สกว. เช่น โครงการวิจัยเพื่อพัฒนากลไกจัดการความรู้ อ. ภูเก็ต อ. หนองเรือ และ อ. ภูผาม่าน จังหวัดขอนแก่น เป็นต้น ดังนั้นในการดำเนินงานของโครงการเสริมสร้างการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์เพื่อชุมชนเป็นสุข จึงถือได้ว่าเป็นการทำงานที่สืบเนื่องจากฐานทุนเดิม ที่สามารถนำมาเชื่อมโยง และเอื้อประโยชน์ต่อกันได้เป็นอย่างดี ทั้งในด้านข้อมูล/ความรู้ ภาวดี-เครือข่าย บทเรียน เป็นต้น

ในการดำเนินโครงการใหม่นี้ นอกเหนือจากฐานงานเดิมที่เชื่อมโยงกับงานของ สกว. แล้ว ยังหมายรวมถึงการเชื่อมโยงการทำงานกับกลไกการทำงานที่สนับสนุนโดยแหล่งทุนอื่นๆ อาทิ สสส. พอช. ฯลฯ ตลอดจนกลไกทางสังคมอื่นๆ เช่น ประชาคม องค์กรพัฒนาเอกชน เป็นต้น

1.6 แนวทางการดำเนินงาน

(1.) การพัฒนาระบบงาน

1.1) เป้าหมายระยะยาว การดำเนินงานในลักษณะสถาบันที่ได้รับการยอมรับ/ ศรัทธา เพื่อทำหน้าที่สร้างสรรค์การเรียนรู้ของคนทั้งสังคมเกี่ยวกับเรื่องชุมชนเป็นสุข

1.2) เป้าหมายระยะแรก (2 ปี) การพัฒนากลไกการจัดการเรียนรู้ในท้องถิ่นต่างๆ ที่ประกอบด้วยทีมงาน ชุดความรู้ ทักษะ ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ทั้งในแนวราบและแนวดิ่ง

(2.) การดำเนินงาน จะเน้นการสร้างกระบวนการทางสังคมที่ใช้ความรู้ทางวิชาการประกอบ (academic social process) โดย

(2.1) ส่วนของงานด้านวิชาการ ได้แก่

- การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเครื่องมือที่จำเป็นต่อการทำงาน อาทิ ตัวชี้วัด วิธีการเรียนรู้ที่มีลักษณะเฉพาะของกลุ่มเป้าหมาย และกระบวนการประเมินอย่างสร้างสรรค์
- การวิเคราะห์เปรียบเทียบ ประมวล ดีความ และสร้างความหมายของข้อค้นพบจากระดับชุมชน เพื่อเสนอแนะต่อยุทธศาสตร์และมาตรการในระดับปฏิบัติของภาคีฝ่ายต่างๆ

การดำเนินงานในด้านวิชาการนี้ จะเน้นการเชื่อมโยงให้สถาบันวิชาการในท้องถิ่นต่างๆ ได้เข้าร่วมในกระบวนการสร้างความรู้ไปด้วยกันร่วมกับฝ่ายอื่นๆ

(2.2) ส่วนของการสร้างกระบวนการทางสังคม ได้แก่

- การสร้างให้เกิดกระแสสังคม โดยเฉพาะในระดับชุมชน/ รากหญ้า ให้ตื่นตัวต่อการยกระดับ

และปรับตัวเพื่อสร้างให้เกิดสภาวะชุมชนที่เป็นสุข ตามที่คนในชุมชนเองจะร่วมกันกำหนดนิยามความหมาย ซึ่งนิยามดังกล่าว อาจปรับเปลี่ยนไปได้ในแต่ละช่วงเวลา ขึ้นอยู่กับการเรียนรู้และปรับตัวของชุมชน

- การสร้างการเรียนรู้ของภาครัฐ ภาคเอกชน นักพัฒนา ตลอดจนนักวิชาการ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และวิเคราะห์สถานการณ์การเติบโตของชุมชน ที่มาจากข้อมูลที่ชุมชนเป็นผู้ทำขึ้นเอง เพื่อให้สามารถกำหนดท่าที วิชิตคิด และวิธีทำงานที่เหมาะสมกับชุมชนได้

- การสร้างการยอมรับและตระหนักในความสำคัญของการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง

(3.) ขอบเขต/ ความครอบคลุม การเรียนรู้จากการประเมินจะมีอย่างน้อย 2 ระดับ

(3.1) ระดับชุมชน สนับสนุนให้ชุมชนได้ประเมินสภาพของตนเอง สามารถริเริ่มกำหนดเกณฑ์ได้เอง ซึ่งอาจมีเกณฑ์แตกต่างหลากหลายได้ระหว่างชุมชน โดยเน้นวัตถุประสงค์เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเกี่ยวกับสถานการณ์ของชุมชนตนเอง และแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชนอื่น

(3.2) ระดับภาพรวม เป็นการศึกษาเพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพการณ์โดยรวมเชิงเปรียบเทียบ และสังเคราะห์เพื่อยกระดับความเข้าใจและนำประเด็นข้อสังเคราะห์นั้น ไปแลกเปลี่ยนกับชุมชนเพื่อเสริมกระบวนการเรียนรู้และปรับตัวของชุมชน รวมทั้งนำไปแลกเปลี่ยนกับภาคี หน่วยงานต่าง ๆ ทั้งระดับนโยบาย และระดับปฏิบัติ เพื่อให้สามารถกำหนดนโยบาย แนวทาง และวิธีปฏิบัติที่เหมาะสมในการทำงานกับชุมชน

(4.) ความยั่งยืน การดำเนินงานเป็นการสานต่อจากฐานงานเดิมที่ชุมชนหรือหน่วยงานต่าง ๆ ทำอยู่แล้ว เพื่อเสริมสร้างให้มีระบบ มีความต่อเนื่องและมีพลัง สามารถขยายให้เกิดการเรียนรู้ได้อย่างกว้างขวาง อันเป็นกระบวนการที่ช่วยให้แต่ละชุมชนเกิดการเรียนรู้และปรับตัวเพื่อการจัดการตนเองของชุมชน และการประสานทรัพยากรกับโครงสร้างการบริหารงานพัฒนาในระบบปกติ เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานที่มีภาระหน้าที่เกี่ยวข้องโดยตรง

1.7 พื้นที่เป้าหมาย

ดำเนินการครอบคลุมในพื้นที่ทั้ง 4 ภาค คือ ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคใต้ และภาคกลาง ทั้งนี้การกำหนดพื้นที่/ กลุ่มเป้าหมาย ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมจากพื้นที่เป็นสำคัญ โดยจะกำหนดได้อย่างชัดเจน ภายหลังการจัดเวทีและการหารือร่วมกับกลไกทางสังคมในภาคต่างๆ ในช่วง 3 เดือนแรกของการดำเนินโครงการ

1.8 ระยะเวลาดำเนินงานและแผนดำเนินงาน

ระยะเวลาดำเนินงานเบื้องต้น 2 ปี โดยแบ่งแผนการดำเนินงานออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 : 4 เดือน

(1.) การจัดโครงสร้างการบริหารจัดการโครงการ ประกอบด้วย

(1.) การตั้งคณะกรรมการกำกับทิศทาง

เพื่อทำหน้าที่กำหนดทิศทางแนวทางการดำเนินงานของโครงการ ให้ความเห็นชอบแผนการดำเนินงานของโครงการ และเสนอข้อคิดเห็นต่างๆ เพื่อช่วยให้การทำงานของโครงการ มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

โดยคณะกรรมการจะประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิและผู้บริหารจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สสส. พอช. และ สกว. ฯ ล ฯ จำนวนหนึ่งเป็นกรรมการ และมีผู้อำนวยการ/ ผู้บริหารโครงการ เป็นฝ่ายเลขานุการ

(2.) การจัดแบ่งกลุ่มงาน การกำกับหน้าที่ของฝ่ายต่างๆภายใต้โครงการให้ชัดเจน กลุ่มงานหลักๆ ในเบื้องต้น อาจแบ่งได้เป็น 2 ส่วน คือ ฝ่ายวิชาการ กับ ฝ่ายสนับสนุนเครือข่าย

(2.) การเชื่อมโยงเครือข่ายและการจัดทำแผนงานระยะ 1 ปี 8 เดือน

ในขั้นต้น จะสนับสนุนการจัดประชุม เพื่อสร้างความเข้าใจ และหาแนวร่วมในการดำเนินงานกับ กลไกทางสังคมที่ทำงานเกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้ในชุมชนในพื้นที่ต่างๆ เพื่อประเมินสถานการณ์งานพัฒนาในพื้นที่ ชุมชนความรู้และกระบวนการเรียนรู้ที่มีอยู่แล้ว ความต้องการชุดความรู้และกระบวนการเรียนรู้ใหม่ รวมทั้ง การตรวจสอบแนวคิดทิศทางในการทำงานในระยะ 1 ปี 8 เดือนข้างหน้า เพื่อเสนอต่อคณะกรรมการอำนวยการ / กำกับทิศทาง พิจารณาให้ความเห็นชอบ

(3.) การรวบรวม ประมวล ชุดความรู้และกระบวนการเรียนรู้

ทำการรวบรวม ประมวล ชุดความรู้และกระบวนการเรียนรู้ที่มีอยู่แล้วทั้งในภูมิภาคและส่วนกลางที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของโครงการ เพื่อนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ จัดระบบเพื่อใช้ประโยชน์ต่อไปในโครงการ

ระยะที่ 2 : 20 เดือน

1. การสนับสนุนการสร้างและพัฒนาชุดความรู้และเครื่องมือ เพื่อการจัดกระบวนการการเรียนรู้ (ผลลัพธ์ : ไม่น้อยกว่า 24 เรื่อง)

2. การพัฒนาข้อเสนอโครงการดำเนินงานเสริมสร้างการเรียนรู้ร่วมกันของภาคต่าง ๆ ทั้งประเทศ โดยเน้นการจัดระบบและกลไกการจัดการเรียนรู้ในท้องถิ่นระดับจังหวัด ภาคละ 3 จังหวัด (ผลลัพธ์ : รายงานการประเมินผลการดำเนินงานโครงการฯ ภาพรวมและรายภาค)

3. การติดตามประเมินผลการดำเนินงานของโครงการฯ (ผลลัพธ์ : รายงานการประเมินผลการดำเนินโครงการฯ ภาพรวมและรายภาค)

4. การวางแผนและจัดระบบ/กลไกระดับภาค ระดับจังหวัด และการพัฒนาเป็นสถาบันเสริมสร้างการเรียนรู้ชุมชน เสนอต่อคณะกรรมการกำกับทิศทาง พิจารณาเพื่อกำหนดทิศทางในระยะต่อไป (ผลลัพธ์ : แผนการจัดระบบงาน/กลไกระดับภาค ระดับจังหวัด และการพัฒนาเป็นสถาบัน)

ตัวชี้วัดความสำเร็จ

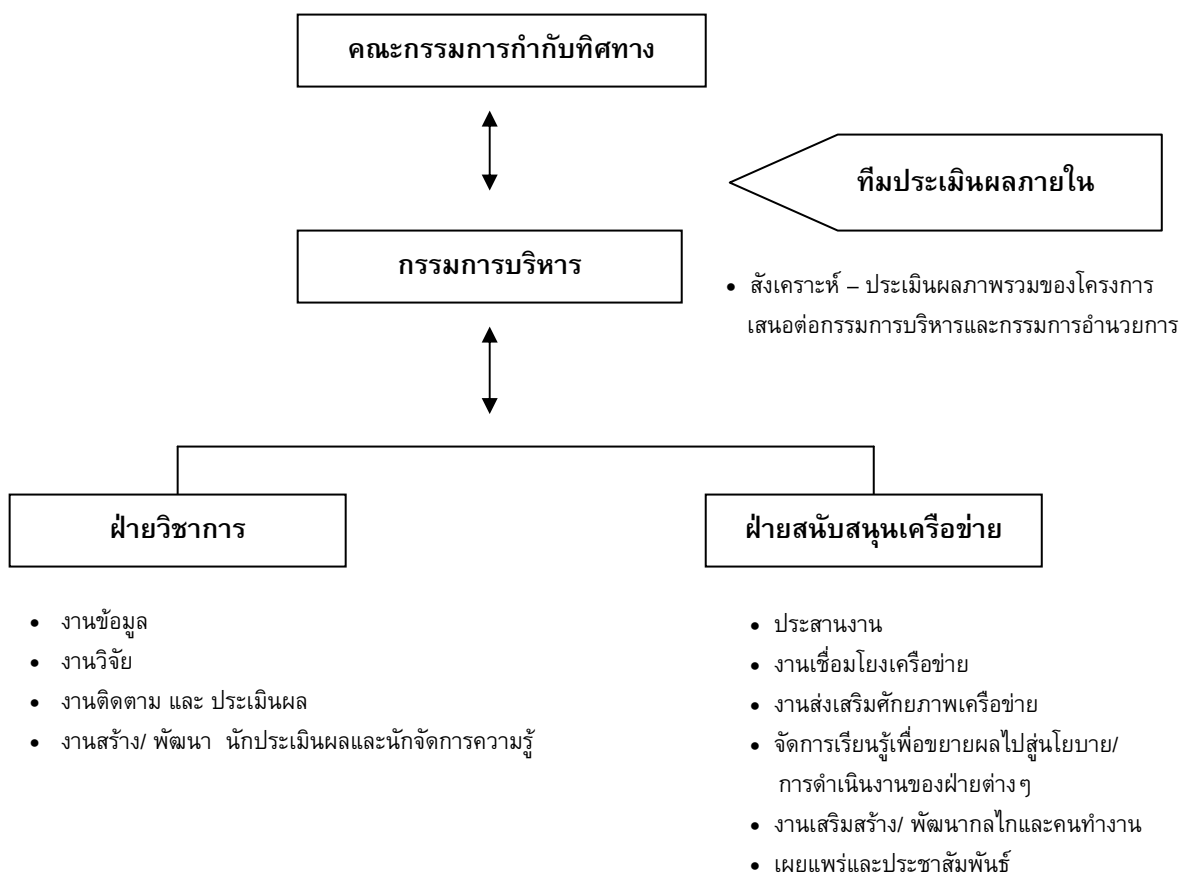
1. ภาคีต่างๆ ที่ทำงานด้านชุมชน เห็นถึงความสำคัญของกระบวนการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ ในฐานะที่เป็นเครื่องมือการเรียนรู้ และเป็นเครื่องมือสะท้อนให้ชุมชนสามารถประเมิน ทบทวนตนเองได้ในวิถีการปฏิบัติงานปกติ โดยพิจารณาจากการที่องค์กรต่างๆ เข้ามาร่วมในกระบวนการ

2. เกิดกลไกการจัดการเรียนรู้ในท้องถิ่นระดับจังหวัด หรือกลุ่มจังหวัด ที่มีคนทำงานหรือทีมงานที่มีทักษะในการจัดกระบวนการเรียนรู้ทั้งในแนวราบและแนวดิ่ง

3. มีชุดเครื่องมือ ชุดความรู้ และข้อมูลที่น่าไปใช้ประโยชน์ในกระบวนการสร้างสรรค์การเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.9 โครงการบริหารจัดการ

ประกอบด้วย (1) คณะกรรมการกำกับทิศทาง (2) คณะกรรมการบริหาร ซึ่งแยกเป็น 2 ฝ่าย ได้แก่ ฝ่ายวิชาการ และฝ่ายสนับสนุนเครือข่าย รวมทั้งได้จัดให้มีทีมประเมินผลภายในโครงสร้างด้วย

1.10 แผนงานการดำเนินงานในระยะที่ 2 : 20 เดือน (1 ตุลาคม 2546 – 31 พฤษภาคม 2548)

การดำเนินงานของโครงการฯ ในระยะที่ 2 : 20 เดือน คือ ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2546 – 31 พฤษภาคม 2548 เป็นการสานต่อจากระยะที่ 1 โดยได้วางแผนงานในการดำเนินงานเบื้องต้นไว้ใน 7 ด้าน คือ (1) การเสริมสร้างศักยภาพของกลไกการจัดการระดับภาคและระดับจังหวัด (2) การสนับสนุนการจัดการกระบวนการเรียนรู้ของภาคต่างๆ (3) การพัฒนาศักยภาพของนักจัดการความรู้ท้องถิ่น (4) การสร้างชุดความรู้และเครื่องมือส่งเสริมการเรียนรู้ (5) การเชื่อมโยงหน่วยงานสนับสนุนและหน่วยงานระดับนโยบาย (6) การเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ และ (7) การติดตามประเมินผล

1. การเสริมสร้างศักยภาพของกลไกการจัดการ

เนื่องจากการดำเนินงานของโครงการฯ มุ่งเน้นการสร้างการมีส่วนร่วม ความเป็นเจ้าของ และความเป็นกลไกการทำงานเชิงสถาบันที่ได้รับการยอมรับ/ศรัทธา เพื่อทำหน้าที่สร้างสรรค์การเรียนรู้ของคนทั้งสังคมเกี่ยวกับเรื่องชุมชนเป็นสุข โดยมีเป้าหมาย (2 ปี) มุ่งเน้นการพัฒนากลไกการจัดการการเรียนรู้ในท้องถิ่นต่างๆ ที่ประกอบด้วย ทีมงาน ชุดความรู้ ทักษะ ในการจัดการกระบวนการเรียนรู้ทั้งในแนวราบและแนวตั้ง และสืบเนื่องจากการดำเนินงานในระยะที่ 1 โครงการฯ ได้ร่วมกับภาคีนักพัฒนาเพื่อเริ่มสร้างพื้นที่รูปธรรมของการเรียนรู้ของชุมชนและกลไกการจัดการระดับภาค/จังหวัด เพื่อทำหน้าที่จัดการกระบวนการเรียนรู้เหนือระดับพื้นที่ โดยเน้นให้มีองค์ประกอบของผู้ที่เกี่ยวข้องครบถ้วนทั้งตัวแทนจากชาวบ้าน นักพัฒนา และนักวิชาการ องค์กรใดก็ตามที่ผ่านมาเป็นเพียงระยะของการชี้แจงทำความเข้าใจ พร้อมทั้งประเมินสถานการณ์การพัฒนาของพื้นที่ร่วมกันเพื่อสร้างเป้าหมายร่วมของกระบวนการเรียนรู้ ถือเป็นการเริ่มต้นก่อตัวเท่านั้น โครงการฯ ยังต้องการเวลาในการ

ปรึกษาหารือเพื่อวางแผนงานร่วมในรายละเอียดเพิ่มเติมอีก ขณะเดียวกันการดำเนินงานในระยะที่ผ่านมา ยังจำกัด อยู่เฉพาะในภาคอีสาน ภาคเหนือ และภาคกลาง ยังไม่ได้ขยายพื้นที่ไปยังภาคใต้

ดังนั้น ในการดำเนินงานระยะที่ 2 โครงการฯ จะดำเนินการในแนวทางดังต่อไปนี้

(1) ภาคอีสานและภาคเหนือ

(1.1) สร้างความชัดเจนร่วมกันเพิ่มขึ้นในเรื่องของ

- ตัวชี้วัดเชิงเป้าหมายและเงื่อนไข-ปัจจัยความสำเร็จระดับโครงการและพื้นที่รูปธรรม
- ตัวชี้วัดเชิงเป้าหมายและเงื่อนไข-ปัจจัยความสำเร็จระดับกลไกการจัดการ
- ลักษณะของกิจกรรมที่ควรสนับสนุน
- กำหนดแนวทางในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้บนออนไลน์-แนวตั้ง และการขยาย ผลการเรียนรู้
- แนวทางในการสังเคราะห์องค์ความรู้และการเผยแพร่
- กระบวนการติดตามและประเมินผล
- บทบาท หน้าที่ของฝ่ายต่างๆ (โครงการ กลไกการจัดการ ส่วนกลาง)
- การจัดการเรื่องงบประมาณ และระบบบัญชี-การเงิน

(1.2) ร่วมจัดทำแผนงานและแผนงบประมาณให้แล้วเสร็จไม่เกินเดือนธันวาคม 2546 เพื่อเสนอให้ สกว. พิจารณานุมัติเป็นรายภาค

(2) ภาคกลาง

(2.1) สร้างความชัดเจนในบทบาทของคณะกรรมการบริหาร ผู้อำนวยการโครงการฯ ทีมติดตาม ประเมินผล ทีมพี่เลี้ยง

(2.2) พัฒนาหลักสูตร “นักจัดการความรู้ท้องถิ่น” อย่างต่อเนื่อง

(2.3) อำนาจการให้ “นักจัดการความรู้ท้องถิ่น” จัดกิจกรรมการเรียนรู้จากสถานการณ์จริง ปัญหาจริงให้กับชุมชนเพื่อนำไปสู่การกำหนดตัวชี้วัดความสุข และวิธีการไปสู่เป้าหมายโดยใช้แนวทาง “การจัดการความรู้” เป็นฐานในการขับเคลื่อน

(2.4) ถอดบทเรียนจากการทำงาน เผยแพร่ด้วยสื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ของโครงการ

(3) ภาคใต้

(3.1) ค้นหาพันธมิตรหลักในการพัฒนากลไกการจัดการ

(3.2) กำหนดพื้นที่เป้าหมายในการดำเนินโครงการ

(3.3) จัดทำแผนการบริหารจัดการโครงการของภาค เพื่อเสนอต่อ สกว.

จากกระบวนการที่ได้ร่วมกันคิดงานอย่างใกล้ชิด จะทำให้ทีมงานส่วนกลางสามารถกำหนดบทบาทและ จัดระบบความสัมพันธ์ในการทำงานได้ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการหนุนเสริมทั้งเชิงวิชาการและการจัดการ

2. การสนับสนุนการจัดกระบวนการเรียนรู้ของภาคต่างๆ

จากการสำรวจสถานการณ์ของภาคต่างๆ ปรากฏว่ามีการเคลื่อนไหวทั้งงานพัฒนาและงานวิจัยที่ได้รับการสนับสนุนจากหลายหน่วยงานในพื้นที่ต่างๆ เป็นจำนวนมาก ส่วนที่ขาดหายไปคือ การเชื่อมโยงและการนำเอา องค์ความรู้เหล่านั้นมาขยายผลในวงกว้าง โดยเฉพาะองค์ความรู้ว่าด้วย “วิถีหรือธรรมชาติของการเรียนรู้” ของ กลุ่มเป้าหมายต่างๆ (ใคร เรียนรู้อะไร เรียนรู้ที่ไหน เรียนรู้เพื่ออะไร เรียนรู้อย่างไร ผลการเรียนรู้ต่อการปรับตัว ฯลฯ) เครื่องมือในการส่งเสริมการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ (เวทีแลกเปลี่ยน ดูงาน สังเคราะห์ ยุกระดับ สื่อออกไป วิทยุชุมชน หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น โทรทัศน์) ฯลฯ

แนวทางในการดำเนินงานด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้ของภาค โครงการฯ จะให้น้ำหนักเบื้องต้นกับองค์ความรู้ที่ได้จากการดำเนินงานของพันธมิตรหลัก คือ สกว. (งานของฝ่าย 4, งานวิจัยท้องถิ่น) สสส. (โครงการชุมชนเป็นสุข, ชีวิตสาธารณะ, เมืองน่าอยู่, เครือข่ายสุขภาพระดับจังหวัด) และจากการสนับสนุนเพิ่มเติมของโครงการ สสส. เอง โดยประเด็นหรือเนื้อหาจะอยู่บนฐานของทุนเดิมที่มีอยู่แล้ว คือ เรื่อง

- สิทธิชุมชนกับการจัดการทรัพยากร
- เกษตรยั่งยืน
- เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ชุมชน
- เด็ก เยาวชน ครอบครัว
- สหกรณ์
- องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น
- เมืองน่าอยู่

โดยในแต่ละเรื่องจะเชื่อมโยงไปตามสถานการณ์และความต้องการของแต่ละพื้นที่ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งโครงการฯ จะทำหน้าที่ในการสนับสนุนให้ชุมชน/กลุ่มเป้าหมายสามารถสร้างความรู้และใช้ความรู้จากภายนอกได้อย่างเหมาะสมกับเงื่อนไขหรือบริบทของตนเอง และส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ของสังคมในวงกว้างให้มากที่สุด

3. การพัฒนาศักยภาพของนักจัดการความรู้ท้องถิ่น

การส่งเสริมการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์และมีพลังต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนเป็นเรื่องใหม่ และท้าทายคนทำงานทางสังคมเป็นอย่างยิ่ง จากเวทีระดมความคิดเห็นจากคนทำงานในพื้นที่ต่างให้ข้อคิดเห็นเป็นเสียงเดียวกันว่า ความรู้และเครื่องมือในการทำงานกับชุมชนที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน ไม่เพียงพอต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ให้กับชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะกระแสการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจและสังคมรอบๆ ตัวชาวบ้านเปลี่ยนแปลงเร็วมาก ชาวบ้านขาดกระบวนการเรียนรู้ที่จะทำให้ตัวเองเท่าทันและปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงได้อย่างทันที่ทันที่ ขณะเดียวกัน นักพัฒนาในฐานะผู้สนับสนุนการเรียนรู้ของชาวบ้านก็มีความรู้ และทักษะในการจัดการเรียนรู้ไม่เพียงพอ ดังนั้น ภารกิจเร่งด่วนประการหนึ่งของโครงการคือ การสร้างหรือพัฒนาคนทำงานในพื้นที่ให้เป็นนักจัดการความรู้ท้องถิ่นที่มีทั้งเจตคติ ความรู้ ความสามารถ และทักษะที่เพียงพอต่อการนำพาชาวบ้านเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ที่มีพลังต่อการเปลี่ยนแปลง โดยโครงการฯ จะทำงานในส่วนนี้ใกล้ชิดร่วมกับสถาบันขวัญเมือง สถาบันการจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคส.) วิทยาลัยการจัดการทางสังคม (วจส.) เสริมสิขาลัย สถาบันวิถีทรรศน์ และสถาบันการศึกษาในท้องถิ่น เป็นต้น ลักษณะกิจกรรมมีทั้งที่เป็นการฝึกอบรมเทคนิค ความรู้เฉพาะเรื่อง และการจัดเวทีเสวนาความรู้ทั่วไปที่จะเป็นประโยชน์ในการทำงานในพื้นที่

4. การสร้างชุดความรู้และเครื่องมือส่งเสริมการเรียนรู้

ในกระบวนการทำงานในข้อ 3 โครงการฯ จะทำการรวบรวม ประมวล รวมทั้งสร้างชุดความรู้และเครื่องมือส่งเสริมในการเรียนรู้ขึ้นมาพร้อมๆ กัน จัดทำโดยทีมวิชาการของโครงการฯ เอง และสนับสนุนหรือทำร่วมกับกลุ่มบุคคล องค์กรที่มีความสนใจในเรื่องของ การเรียนรู้ของชุมชน เช่น สถาบันวิถีทรรศน์ Civicnet เสริมสิขาลัย สถาบันขวัญเมือง โครงการวิจัยระยะยาวในเด็กไทย เป็นต้น

5. การเชื่อมโยงหน่วยงานสนับสนุนและหน่วยงานระดับนโยบาย

ในการส่งเสริมการเรียนรู้ “แนวนอน” และ “แนวตั้ง” นั้น โครงการฯ จะส่งเสริมให้มีการเชื่อมโยงการเรียนรู้ของผู้คนฝ่ายต่างๆ ทั้งในระดับพื้นที่ และระดับส่วนกลาง โดยเริ่มต้นจากพื้นที่เป้าหมายหรือพื้นที่รูปธรรมที่จะกำหนดร่วมกับภาคีฯ แล้วขยายผลไปสู่พื้นที่หรือกลุ่มเป้าหมายอื่นๆ ตามโอกาส เช่น

กลุ่มเป้าหมาย

- ระดับพื้นที่
 - บ้าน วัด โรงเรียน
 - ผู้นำชุมชน
 - ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยี อบต. สหกรณ์ ประชาสังคม
 - ผู้ว่า CEO สถาบันการศึกษาในท้องถิ่น
 - เขตพื้นที่การศึกษา ฯ ล ฯ
- ระดับส่วนกลาง
 - แหล่งทุน (สกว. สสส.)
 - หน่วยงานสนับสนุน (พอช. สคส. วจส.)
 - หน่วยงานรัฐ (สกศ. กรมส่งเสริมสหกรณ์)
 - องค์กรพัฒนาเอกชน (มอช. DSC Civicnet LDI สถาบันวิถีธรรมน์ เสมสิกขาลัย)
 - สมาชิกรักษาฯ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
 - สถาบันพระปกเกล้าฯ วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร ฯ ล ฯ

6. การเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์

เพื่อให้การดำเนินงานของโครงการฯ ขยายการเรียนรู้ไปในวงกว้าง ได้วางแนวทางในการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ไว้ดังนี้

- ระดับพื้นที่
 - เวทีเรียนรู้ ดูงาน
 - วิทยุชุมชน
 - หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น
- ระดับส่วนกลาง
 - เวทีเรียนรู้ ดูงาน
 - สื่อสิ่งพิมพ์
 - เว็บไซต์

7. การติดตามประเมินผล

การติดตามประเมินผล นับว่าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อกระบวนการเรียนรู้และปรับตัวของโครงการฯ ดังนั้น ทางโครงการฯ จึงได้จัดวางกลไกการประเมินผลไว้ดังนี้

- จัดให้มีเวทีถอดความรู้จากการปฏิบัติงานของโครงการพื้นที่รูปธรรมร่วมกันในแต่ละภาคทุก 3 เดือน
- กำหนดให้มีทีมติดตามประเมินผลแบบเสริมศักยภาพในการทำงานในแต่ละภาค
- จัดเวทีสรุปประเมินผลรวมทุกภาคทุก 6 เดือน

สรุปภารกิจและแผนกิจกรรม ระยะที่ 2

ภารกิจ/ กิจกรรม	ผลลัพธ์
1. การบริหารจัดการโครงการ 1.1 การจัดโครงสร้างการบริหารจัดการโครงการ 1.2 การจัดระบบบริหารส่วนกลางและการประสานงานกับภาค	(1) แผนบริหารจัดการของกลไกจัดการส่งเสริมการเรียนรู้ของ 4 ภาค (2) รายงานผลการดำเนินงานของกลไกภาคและส่วนกลางทุก 6 เดือน (3) ความชัดเจนของโครงสร้างการทำงานทุกระดับ
2. การพัฒนากลไกการจัดการระดับพื้นที่ 2.1 การกำหนดพื้นที่/ กลุ่มเป้าหมาย 2.2 การวิเคราะห์ Training needs 2.3 การจัดกิจกรรมพัฒนาศักยภาพ <ul style="list-style-type: none"> • คนทำงานรุ่นใหม่ • คนทำงานเดิมที่มีอยู่ 	(1) เกิดเวทีเสริมศักยภาพนักพัฒนาระดับภาคๆ ละ 4 ครั้ง (3 เดือน/ครั้ง) (2) เกิดเวทีเสริมศักยภาพนักพัฒนา รวมทั้งส่วนกลาง 3 ครั้ง (4 เดือน/ครั้ง) (3) เกิดกลไกจัดการเรียนรู้ในท้องถิ่นระดับภาค/จังหวัด ภาคละ 3 จังหวัด
3. การเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้เชิงประเมิณ 3.1 การเรียนรู้ระหว่างชุมชน 3.2 การเรียนรู้ระหว่างชุมชนกับภาคีอื่นๆ	(1) เกิดการเรียนรู้ระหว่างชุมชนอย่างน้อย 3 เดือน/ครั้ง/ภาค (2) เกิดการเรียนรู้ระหว่างชุมชนกับภาคีอื่น อย่างน้อย ภาคละ 3 ครั้ง (3) รายงานการจัดกระบวนการเรียนรู้ฯ ทุกภาค
4. งานข้อมูล และวิชาการ 4.1 การรวบรวม ประมวลข้อมูล/ ความรู้ 4.2 การพัฒนาระบบการจัดเก็บข้อมูล 4.3 การทำชุดความรู้/ เครื่องมือ/ ตัวชี้วัด	(1) เอกสารประมวลองค์ความรู้ กระบวนการจัดการเรียนรู้และผลที่เกิดในชุมชน ภาคละ 10 เรื่อง (2) ฐานข้อมูลบุคคล/ องค์กร (3) ชุดความรู้ 20 เรื่อง (4) ชุดเครื่องมือ 20 เรื่อง
5. งานเผยแพร่ สื่อสาร ประชาสัมพันธ์ 5.1 เอกสาร/ จดหมายข่าว 5.2 เว็บไซต์	(1) เอกสารเผยแพร่ <ul style="list-style-type: none"> ▪ ชุดความรู้เชิงเนื้อหา 16 เรื่อง (ต้นฉบับจากระยะที่ 1 = 4 เรื่อง) ▪ ชุดความรู้เครื่องมือทำงาน 16 เรื่อง (ต้นฉบับจากระยะที่ 1 : 4 เรื่อง) ▪ จุลสาร 7 ฉบับ (2) เว็บไซต์
6. การติดตามประเมินผล 6.1 จัดเวทีสรุปประเมินผลรวมทุกภาค	(1) รายงานผลการติดตามและประเมินผลแบบมีส่วนร่วมในภาพรวม 1 ชุด (รายงานผลการติดตามและประเมินผลของแต่ละภาคจะอยู่ในแผนงานการบริหารจัดการของแต่ละภาค)

บทที่ 2

บทสังเคราะห์

โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.) เป็นโครงการที่อยู่ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสุขภาพ (สสส.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) มีเป้าหมายระยะยาวและระยะสั้น 4 ประการ คือ (1) เพื่อพัฒนาระบบและกลไกการดำเนินงานในเชิงสถาบันที่ได้รับการยอมรับ/ศรัทธา เพื่อทำหน้าที่ในการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ ทั้งระหว่างชุมชนด้วยกันเองในการปรับตัวเพื่อสร้างสรรค์ชุมชนเป็นสุข และระหว่างชุมชนกับภาคีต่างๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับสภาพความเป็นจริงของสังคมไทย อันจะช่วยให้การกำหนดนโยบายและการดำเนินงานของฝ่ายต่างๆ เหมาะสมสอดคล้องกับชุมชนมากยิ่งขึ้น (2) สร้างและพัฒนาคนทำงานทางสังคม ที่ทำงานในระดับพื้นที่ (3) สร้างองค์ความรู้ด้วยเรื่องกระบวนการเรียนรู้เพื่อประเมินชุมชนเป็นสุข (4) สรุปบทเรียน และสังเคราะห์องค์ความรู้เพื่อขยายผลไปสู่ระดับนโยบายและการดำเนินการของฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยทางโครงการได้กำหนดระยะเวลาดำเนินการระยะที่ 1 เป็นเวลา 2 ปี (1 มิถุนายน 2546 – 31 พฤษภาคม 2548 : ขยายระยะเวลาต่อถึง 30 มิถุนายน 2548 ในวงงบประมาณเดิม) เพื่อเป็นการปูพื้นฐานในการสร้างองค์ความรู้และสร้างการมีส่วนร่วมจากฝ่ายต่างๆที่จะนำไปสู่การดำเนินงานเชิงสถาบันดังกล่าวในอนาคต

รายงานฉบับนี้ เป็นรายงานสรุปขอยอดผลการดำเนินงานในช่วง 2 ปีของโครงการ ซึ่งได้แบ่งระยะการดำเนินงานของโครงการออกเป็น 2 ช่วงดังนี้

2.1 การดำเนินโครงการ ช่วงที่ 1 : 4 เดือน (1 มิถุนายน 2546 - 30 กันยายน 2546)

2.1.1 เป้าหมายการดำเนินงานในช่วงที่ 1 คือ (1) การประมวลสถานการณ์และปัญหาทางพัฒนาในพื้นที่ (2) การเชื่อมโยงเครือข่ายและการสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาโครงการระดับภาค และ (3) การจัดตั้งคณะกรรมการอำนวยการ สรส. เพื่อชี้ทิศทางของโครงการ

2.1.2 ผลการดำเนินงาน ในรอบ 4 เดือนแรก โครงการได้จัดเวทีระดับภาคร่วมกับนักพัฒนาของรัฐ-เอกชน นักวิชาการด้านชุมชน และกลไกการทำงานขององค์กรสนับสนุนในพื้นที่ เช่น สกว. สสส. พอช. ฯ ล ฯ เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ของโครงการ และระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับสถานการณ์งานพัฒนาด้านชุมชนสังคมในรอบ 5 ปีที่ผ่านมา รวมทั้งได้ร่วมประเมินจุดอ่อน - จุดแข็งขององค์ความรู้/การจัดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในปัจจุบัน เพื่อสร้างความมั่นใจว่ากระบวนการสนับสนุนเรื่องการจัดการการเรียนรู้ภายใต้การดำเนินงานของ สรส. จะไม่ซ้ำซ้อนกับการทำงานของหน่วยงานอื่นและจะเป็นประโยชน์กับวงการพัฒนาและการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนอย่างแท้จริง หลังจากได้ทำความเข้าใจร่วมกันแล้ว จึงได้มีการเปิดเวทีพัฒนาโครงการเพื่อสร้างพื้นที่รูปธรรมของการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง ถึง ณ สิ้นเดือนกันยายน 2546 โครงการฯ ได้จัดเวทีเองและสนับสนุนให้มีการจัดเวทีเรียนรู้และเวทีประสานความร่วมมือในภาคอีสาน ภาคเหนือ ภาคใต้ และภาคกลางไปทั้งสิ้น 17 ครั้ง

ผลจากการระดมความคิดเห็นจากเวทีต่างๆ ดังกล่าวข้างต้น สรุปสาระสำคัญได้ 10 ประเด็น คือ (1) ขณะนี้มีหน่วยงานทั้งรัฐและเอกชนสนับสนุนเรื่องชุมชนเข้มแข็งเป็นจำนวนมาก “ถนนทุกสายมุ่งสู่ชุมชน” แต่มีลักษณะเป็นโครงการๆ ไม่มีความต่อเนื่อง เปรียบเสมือนไฟไหม้ฟาง ไม่ยั่งยืน (2) หน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน แม้จะมีเป้าหมายเดียวกันคือส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน แต่ก็ยังขาดการเชื่อมโยงและการประสานงานที่ดี (3) ขณะที่หน่วยงานสนับสนุนเรื่องชุมชนเข้มแข็งมากขึ้น แต่ในพื้นที่กลับขาดแคลนคนทำงานด้านชุมชน นักพัฒนาและแกนนำชุมชนคนๆ หนึ่งต้องทำงานหลายโครงการ ทำให้มีผลกระทบต่อประสิทธิภาพและคุณภาพของงาน ขณะเดียวกันมีบัณฑิตตกงานคืบคลานเป็นจำนวนมากในทุกภาคของประเทศ บัณฑิตตกงานเหล่านี้เป็นทุนที่สำคัญของชุมชนแต่ยังได้รับโอกาสน้อยมากในการเสริมศักยภาพเพื่อเข้ามามีบทบาทในการรับใช้ชุมชน (4) องค์ความรู้ และวิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ดำเนินการโดยนักพัฒนาในปัจจุบัน ไม่เพียงพอที่จะสนองตอบต่อความต้องการของชุมชนที่ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม (5) นักพัฒนาและหน่วยงานสนับสนุนทั้งหลาย เห็นว่าจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งถ้าจะมีกลไกที่จะมาทำหน้าที่ในการเชื่อมร้อยคนทำงานทางสังคมและหน่วยงานสนับสนุนในทุกระดับ (6) นักพัฒนาและหน่วยงานสนับสนุนทั้งหลายเห็นด้วยเป็นอย่างยิ่งที่จะให้มีกลไกที่จะมาทำหน้าที่ในการสนับสนุนให้มีการสร้างชุดความรู้และเครื่องมือในการส่งเสริมการเรียนรู้ใหม่ๆ ที่มีพลังต่อการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์และการเรียนรู้ของชุมชน (7) กระบวนการสร้างองค์ความรู้ดังกล่าวควรเกิดขึ้นจากการปฏิบัติการที่เกิดผลจริงจากพื้นที่รูปธรรมในแต่ละภาค และสามารถที่จะขยายผลทั้งทางด้านสังคมและด้านนโยบาย (8) เพื่อให้เกิดสัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมายที่ต้องการผลักดันร่วมกันดังกล่าว ภาคีความร่วมมือทั้ง 3 ภาค จึงได้ร่วมกันก่อตั้งขึ้นเป็นกลไกจัดการโครงการ สรส. ในแต่ละภาค (9) สำหรับในเขตพื้นที่ภาคกลาง เนื่องจากเป็นพื้นที่ค่อนข้างขาดแคลนคนทำงานทางสังคมเมื่อเทียบกับภาคอื่นๆ โครงการฯ จึงได้ทดลองคัดเลือกบัณฑิตตกงานจากพื้นที่ 5 จังหวัดภาคกลาง (จังหวัดสุพรรณบุรี จังหวัดอ่างทอง จังหวัดสิงห์บุรี จังหวัดอุทัยธานี และจังหวัดชัยนาท) จังหวัดละ 4-5 คน รวม 23 คนมาพัฒนาเป็นนักจัดการความรู้ท้องถิ่น (คุณอำนวย) เพื่อไปสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของคนชุมชนในการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่สภาวะชุมชนเป็นสุข (10) สำหรับภาคใต้ ได้ทดลองเริ่มต้นที่ ตะโหมด จังหวัดพัทลุง โดยเริ่มจากการทำวิจัยหาศักยภาพของชุมชน (ดูรายละเอียดในรายงานความก้าวหน้า ช่วงที่ 1)

ในกระบวนการทำงานร่วมกันในช่วงแรก สรส. ส่วนกลางจะมีบทบาทในการร่วมทำแผนบริหารจัดการของกลไกภาคอย่างใกล้ชิด โดยได้ร่วมกัน วิเคราะห์สถานการณ์พื้นที่ จุดที่ขาดหายไป การกำหนดวิสัยทัศน์และเป้าหมายร่วม การกำหนดโครงสร้างการบริหารจัดการและระบบความสัมพันธ์ในการทำงาน การกำหนดตัวชี้วัด บัณฑิตเงื่อนไขที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ ระบบการสนับสนุนการเรียนรู้ และระบบการติดตามประเมินผล ฯ ล ฯ หลังจากนั้นจึงได้นำข้อมูลดังกล่าวนี้มาจัดทำเป็นแผนบริหารจัดการเพื่อนำเสนอต่อ สกว. เพื่อการอนุมัติงบประมาณสนับสนุน

ในขั้นตอนของการจัดทำแผน สรส. ส่วนกลางและกลไกภาคมีความเห็นพ้องกันว่า ในการดำเนินโครงการเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชนให้บรรลุ “สภาวะ” ที่ดีนั้น จำเป็นต้องพิจารณาชุมชนโดยการใช้ฐานคิดเชิงกระบวนระบบ (Systems Thinking) กล่าวคือ อย่างน้อยต้องดำเนินการหรือพัฒนาองค์ประกอบเหล่านี้ซึ่งมีความเชื่อมโยงกันไปพร้อมๆ กัน

คือ (1) การพัฒนาคนทำงานของ/กับ ชุมชน (ทั้งคนรุ่นเก่าและคนรุ่นใหม่) (2) ให้มีความรู้และทักษะใหม่ ๆ ในการส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน ความรู้ในการกำหนดเป้าหมายหรือตัวชี้วัดความสุขของตนเอง ความรู้ในการที่จะใช้ตัวชี้วัดดังกล่าวในการประเมินตนเองว่า แต่ละช่วงเวลาของการดำเนินงานตัวเองบรรลุเป้าหมายอะไร แค่ไหน อะไรที่ตัวเองทำได้ดี อะไรที่ตัวเองยังทำไม่ได้ดี เพราะอะไร จะแก้ไขอย่างไร การแก้ไขปัญหาจะต้องใช้ความรู้อะไร จะหาความรู้ดังกล่าวจากที่ไหน และจะใช้ประโยชน์อย่างไร ๙ ล ๙ (3) การถอดความรู้และสังเคราะห์องค์ความรู้จากการปฏิบัติการในชุมชน ในมิติต่าง ๆ เช่น ธรรมชาติการเรียนรู้ของแต่ละกลุ่มเป้าหมายในแต่ละบริบท กระบวนการ/วิธีการจัดการเรียนรู้ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงความคิด พฤติกรรม ผลของการจัดการความรู้ ๙ ล ๙ (4) การเสริม/สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของผู้คนฝ่ายต่าง ๆ ทั้ง ในระดับพื้นที่ (ในโครงการ) ระหว่างพื้นที่(ข้ามโครงการ) และระหว่างภาค (ระดับประเทศ) (5) การผลิตและการใช้สื่อในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้จากพื้นที่สู่ธรรมสู่เครือข่ายและสังคมวงกว้าง (6) การสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดกลไกจัดการการเรียนรู้ของชุมชนที่มีความเข้มแข็งในการจัดการการเรียนรู้และมีความต่อเนื่อง

นอกจากการเชิ่อมร้อยนักพัฒนา นักวิชาการ และหน่วยงานสนับสนุนในแต่ละภาคให้จัดกลไกการทำงานและทำแผนบริหารจัดการแล้ว ในช่วงนี้ สรส. ส่วนกลางยังได้ดำเนินงานคู่ขนานอีก 3 เรื่องคือ (1) การรวบรวมประมวล สร้างชุดความรู้และชุดเครื่องมือในการส่งเสริมการเรียนรู้ จำนวน 8 เรื่อง พร้อมทั้งจัดทำปรัทัศน์หนังสือ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้เพื่อการเผยแพร่ จำนวน 20 เรื่อง (2) พัฒนาเว็บไซต์และผลิตจุลสาร “ปันความรู้ สู่กระบวนการทัศน์ใหม่” (ราย 2 เดือน) เพื่อเป็นสื่อกลางในการเผยแพร่ และ (3) เรียนเชิญผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษา ด้านชุมชน ผู้บริหารจาก สกว. ผู้บริหารจาก สสส. ผู้บริหารจากวิทยาลัยจัดการทางสังคม ผู้บริหารจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (มหาชน) ผู้บริหารจากสถาบันส่งเสริมการจัดการ

ความรู้เพื่อท้องถิ่น ผู้บริหารจากสำนักงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (สกว.) และนักวิชาการที่ทำหน้าที่ประเมินโครงการต่างๆ ด้านชุมชนสังคม ภายใต้การสนับสนุนของ สสส. มาร่วมเป็นคณะกรรมการอำนวยการโครงการ สรส. เพื่อให้ข้อเสนอแนะต่อการดำเนินโครงการและเชื่อมโยงกับโครงการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยมี ศ. นพ. วิจารณ์ พานิช ผู้อำนวยการสถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคส.) กรุณาให้เกียรติเป็นประธาน

2.2 การดำเนินโครงการ ช่วงที่ 2 : 20 เดือน (1 ตุลาคม 2546 - 31 พฤษภาคม 2548)

2.2.1 เป้าหมายในการดำเนินงานในช่วงที่ 2

(1) สนับสนุนการจัดทำแผนบริหารจัดการของกลไกภาคต่อให้แล้วเสร็จพร้อมจัดส่งมอบให้ สกว. พิจารณออนุมัติ (โครงการ สรส.ภาคกลาง เริ่มดำเนินการวันที่ 1 มิถุนายน 2546 โครงการ สรส.ภาคเหนือและโครงการ สรส.ภาคอีสาน เริ่มดำเนินการวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2547)

(2) ประชุมคณะกรรมการอำนวยการ สรส. เพื่อพิจารณาให้ข้อคิดเห็นและอนุมัติแผนการดำเนินงานของแต่ละภาค

(3) สนับสนุนให้กลไกภาคเริ่มดำเนินการตามภารกิจหลักที่ได้กำหนดไว้ในแผน โดย สรส. ส่วนกลางทำหน้าที่ดังต่อไปนี้คือ

3.1 เข้าร่วมเป็นที่ปรึกษาและกรรมการอำนวยการของภาค เพื่อให้ข้อคิดเห็นและอนุมัติโครงการย่อยระดับพื้นที่ในแต่ละภาค

3.2 สนับสนุนด้านวิชาการ (ชุดความรู้/ชุดเครื่องมือในการทำงาน จำนวน 18 เรื่อง) และจัดทำปฏิทัศน์หนังสือ จำนวน 34 เรื่อง ในรอบ 2 ปีที่ผ่านมา (ดูรายละเอียดในเอกสารภาคผนวก 1)

3.3 สนับสนุนเรื่องการจัดทำสื่อ เพื่อการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ เช่น เว็บไซต์ จุลสาร ฯลฯ

3.4 จัดประชุมทางวิชาการระดับประเทศ เช่น เวทีสัมมนาทางวิชาการ“นวัตกรรมการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ข้ามภาค

(4) จัดประชุมคณะกรรมการอำนวยการ สรส. ไตรมาสละครั้ง เพื่อให้ สรส. ส่วนกลางและกลไกภาคได้มีโอกาสในการรายงานความก้าวหน้าของการดำเนินงานและรับฟังข้อคิดเห็นข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งในรอบ 2 ปี ที่ผ่านมา ทางโครงการฯ ได้จัดประชุมฯ จำนวนทั้งสิ้น 6 ครั้ง (ดูรายละเอียดในเอกสารภาคผนวก 2)

(5) จัดให้คณะกรรมการอำนวยการได้มีโอกาสลงพื้นที่ร่วมเรียนรู้กับชุมชนภายใต้การดำเนินงานของโครงการทั้งภาคกลาง ภาคเหนือ และภาคอีสาน

(6) ประสานงานงานด้านนโยบายกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และสถาบันการศึกษาต่างๆ เป็นต้น

(7) สรุปสังเคราะห์ผลการดำเนินงานตลอดโครงการ

2.2.2 ผลการดำเนินงานในภาพรวม

(1) การจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่าง สรส. ส่วนกลาง - สรส. ภาค - โครงการย่อย ในการดำเนินโครงการ สรส. ได้กำหนดยุทธศาสตร์การทำงานไว้ 4 ด้านหลัก ได้แก่

(1.1) การทำงานบนฐานทุนเดิม ให้ความสำคัญกับทุนเดิมที่มีอยู่ ทั้งในด้านที่เป็นตัวบุคคล กลุ่มบุคคล องค์กร สถาบัน กลไกการทำงานในพื้นที่ และข้อมูลความรู้ ที่มีอยู่แล้ว โดยเฉพาะความรู้ที่มีอยู่ในตัวคนทำงาน

(1.2) **เน้นกระบวนการทำงานอย่างมีส่วนร่วม** การเรียนรู้ร่วมกันจากการปฏิบัติกับภาคีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องตามภารกิจของโครงการ

(1.3) **การสร้าง / พัฒนากลไก – คนทำงาน** ให้มีศักยภาพในการทำงานที่ต่อเนื่อง

(1.4) **การขับเคลื่อนงานด้วยฐานความรู้และข้อมูล** รวมทั้งการพัฒนารูปแบบการสื่อสารและวิธีการสื่อสารข้อมูลความรู้ที่เหมาะสม โดยหนุนเสริมให้มีการรวบรวม ประมวล วิเคราะห์ สังเคราะห์ สร้างความรู้เพื่อใช้ในการทำงานและการเผยแพร่

การจัดกลไกการทำงานในระดับภาค สรส. (1) เน้นความร่วมมือเชิงสถาบันและการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างภาคีพัฒนาในแต่ละภาค โดยได้เชิญผู้แทนจากภาคีพัฒนา เช่น วจส. สกว. พอช. ผู้นำภาคประชาสังคม สถาบันการศึกษา เข้าร่วมเป็นกรรมการอำนวยการหรือที่ปรึกษาโครงการ (2) จัดให้มีทีมประเมินผลภายในเพื่อทำหน้าที่เปรียบเสมือนกระจกคอยสะท้อนการทำงานเป็นระยะๆ โดยเน้นวิธีการประเมินผลแบบเสริมพลัง (3) จัดให้มีกลไกสนับสนุนการเรียนรู้และเสริมศักยภาพในการทำงานของโครงการย่อยในแต่ละภาค (4) ในระดับโครงการ ได้กำหนดให้แต่ละโครงการย่อยสร้างองค์ประกอบของทีมงานที่มีทั้งแกนนำชุมชน (เจ้าของพื้นที่-เรื่อง) นักพัฒนา (ผู้จัดกระบวนการเรียนรู้) และนักวิชาการ (ซึ่งชำนาญในเรื่องของการใช้ข้อมูล การวิเคราะห์ สังเคราะห์) เพื่อที่แต่ละฝ่ายจะได้มีโอกาสที่ใช้จุดเด่นของตนทำงานเสริมกัน แต่เมื่อโครงการเริ่มดำเนินการ พบว่าองค์ประกอบทางด้านนักวิชาการขาดหายไปหลายพื้นที่ เนื่องจากขาดแคลนนักวิชาการที่มีฉันทะในการทำงานชุมชน หรือมีก็ไม่สามารถจัดสรรเวลาให้มากได้เท่าที่ควร เนื่องจากติดภาระการเรียนการสอนซึ่งเป็นงานประจำ

ในกระบวนการทำงาน สรส. ส่วนกลางได้เอื้ออำนวยให้เกิดคณะกรรมการอำนวยการหรือคณะกรรมการบริหารระดับภาค และสนับสนุนให้มีการบริหารงานโดยองค์คณะ ซึ่งตัวบุคคลส่วนใหญ่ได้ร่วมพัฒนากลไกการจัดการของแต่ละภาคมาตั้งแต่ต้น รับทราบเป้าหมายและวัตถุประสงค์หลักของโครงการ สรส. ในภาพรวมเป็นอย่างดี สนับสนุนให้คณะกรรมการบริหารของแต่ละภาคเป็นผู้วางยุทธศาสตร์และวิธีการทำงานบนฐานงาน บริบท และทุนเดิมของแต่ละภาค โดยยึดเป้าหมายใหญ่ ของ สรส. ร่วมกัน การดำเนินงานระหว่าง สรส. ส่วนกลาง กับ สรส. ภาคจะขึ้นอยู่กับหลักการการมีส่วนร่วมและความเสมอภาคที่เท่าเทียมกัน

การจัดระบบความสัมพันธ์ดังกล่าวข้างต้น จุดเด่นจะอยู่ที่ความรู้สึกที่เป็นอิสระในการทำงาน กลไกภาคจะไม่มีความรู้สึกว่า “ถูกจัดการ” โดย สรส. ส่วนกลาง ส่วนจุดอ่อนนั้น บางครั้งภาคอาจจะรู้สึกท้อส่วนกลาง “ห่างเหิน” ไป ดังนั้น การจัดระบบความสัมพันธ์ที่เหมาะสมระหว่างกลไกกลางกับกลไกภาค “ที่ไม่ใกล้ชิดและไม่ไกลเกินไป” นั้น เป็นประเด็นที่จะต้องเรียนรู้เพิ่มเติม

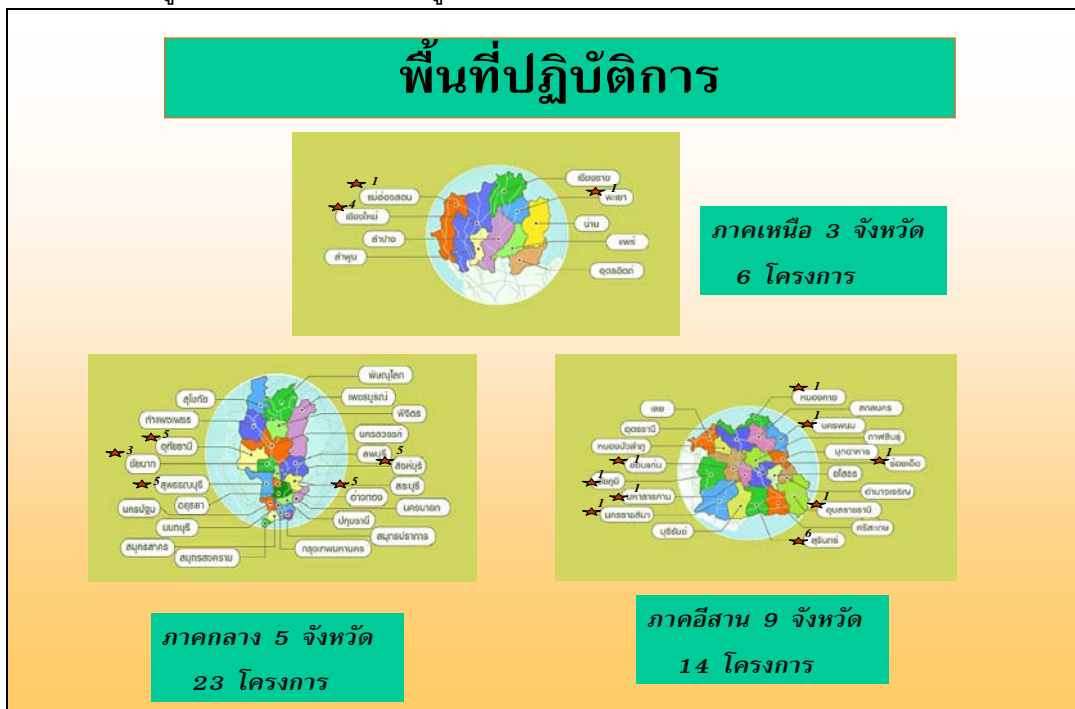
อย่างไรก็ดี แม้ว่ากลไกภาคเองจะพยายามดึงพันธมิตรเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารโครงการ เพื่อการรับรู้ข้อมูล และสร้างโอกาสในการเชื่อมโยงงานซึ่งกันและกัน แต่ส่วนใหญ่ยังคงเข้ามาในลักษณะความสนใจส่วนบุคคล ยังไม่สามารถนำไปสู่การเชื่อมโยงงานกันในระดับสถาบันได้มากเท่าที่ควร

(2) การสร้างพื้นที่รูปธรรมเพื่อการเรียนรู้เชิงลึก

จากเวทีระดมความคิดเห็นต่อสถานการณ์งานพัฒนาในแต่ละภาค ข้อเสนอสำคัญประการหนึ่งจากที่ประชุม คือ การขาดความรู้เชิงลึกเรื่อง “การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงความคิด พฤติกรรม ของชาวบ้านทั้งในฐานะปัจเจก กลุ่ม และชุมชน” เมื่อขาดความรู้ที่แท้จริงแล้ว การขับเคลื่อนความรู้ความเข้าใจของสังคมวงกว้างและการหวังผลที่จะส่งผลกระทบด้านนโยบายนั้นหวังผลได้ยาก การขับเคลื่อนสังคมด้วย “ความคิด” แต่เพียงอย่างเดียวแต่ปราศจาก “ความรู้จริงที่จับต้องได้” ย่อมขาดพลังในการสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลง

ด้วยความตระหนักถึงความสำคัญของ “ข้อมูลและฐานความรู้จริง” ดังกล่าวข้างต้น สรส. จึงได้วางยุทธศาสตร์ในการ “สร้างพื้นที่รูปธรรม” เพื่อการเรียนรู้เชิงลึกเกี่ยวกับ “ทั้ง 6 ของโครงการ” ในแต่ละภาค โดย

สนับสนุนคนที่ทำงานในแต่ละพื้นที่ซึ่งมีทุนเดิมอยู่แล้วในระดับหนึ่งให้มีโอกาสร่วมพัฒนาการเรียนรู้ร่วมไปกับ สรส. โดยจัดการบริหารในรูปโครงการย่อย ซึ่งมีข้อมูลภาพรวมดังนี้

(ดูข้อมูลรายชื่อโครงการย่อยระดับพื้นที่ของแต่ละภาคในเอกสารภาคผนวก 3)

(3) การพัฒนาคนทำงาน

ปัจจุบันสถานการณ์ของชุมชนท้องถิ่นเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมาก เนื่องจากผลพวงจากการปฏิรูประบบการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของประเทศ โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจระหว่างประเทศ การเปิดการค้าเสรี การแก้ไขกฎหมาย ที่กระทบถึงวิถีชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่น ฯ ล ฯ ปรากฏการณ์ของการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างที่กำลังเกิดขึ้นและกำลังทวีความรุนแรงมากขึ้น จำเป็นเป็นอย่างยิ่งที่ชุมชนท้องถิ่นจะต้องเรียนรู้และปรับตัวให้ได้เพื่อความอยู่รอดในสังคมยุคใหม่ คนในชุมชนจะต้องเรียนรู้ที่จะต้องรู้จักตัวเอง รู้จักชุมชน และรู้จักโลกมากขึ้น เรียนรู้ตัวเองเพื่อที่จะได้ต่อสู้กับกระแสการบริโภคนิยมที่กำลังถาโถมเข้ามาในรูปแบบต่างๆ โดยมีสื่อเป็นตัวกระตุ้น เรียนรู้ที่จะหันกลับมาดูชุมชนของตัวเองว่ามีทุนอะไรอยู่บ้างที่จะเป็นฐานต่อยอดในการพัฒนาไปสู่เป้าหมายที่ตัวเองกำหนด เรียนรู้กระแสการเปลี่ยนแปลงของประเทศและของโลกเพื่อที่จะตั้งรับและปรับตัวไม่ให้เฟรี้งพริ้ว สถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่านักพัฒนาทั้งหลายที่ไปส่งเสริมชาวบ้านมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีโอกาสหันกลับมาทบทวนตัวเอง พัฒนาดตนเองมากขึ้น ความรู้และทักษะเดิมในการทำงานกับชุมชนที่มีอยู่อาจจะไม่เพียงพอในการทำงานกับชุมชนในยุคสมัยใหม่อีกต่อไปแล้ว

ภายใต้การดำเนินงานของโครงการ สรส. ได้ให้ความสำคัญกับคนทำงานชุมชนทั้งคนรุ่นเก่าและคนรุ่นใหม่ ให้ได้มีโอกาสเรียนรู้และพัฒนาตนเองจากการลงมือปฏิบัติจริงในพื้นที่รูปธรรม โดยโครงการสนับสนุนให้มีการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ส่งเสริมทั้งด้านการพัฒนาแนวคิด ความรู้ และทักษะใหม่ในการทำงาน โดยมีเป้าหมายของการเรียนรู้คือการรู้จักตัวเอง รู้จักชุมชน รู้จักโลก และรู้จักที่จะสร้างเครื่องมือในการประเมินตนเอง เป็นสำคัญ

ในด้านแนวคิด โครงการฯ เน้นเรื่องของสำนึกท้องถิ่น การพึ่งตนเอง การหันกลับมาดูคุณค่าของตนเองทั้งระดับปัจเจก ระดับครอบครัว และระดับชุมชน การคิดเชื่อมโยงเป้าหมายชีวิตของตนเองกับอนาคตของ

ชุมชน การสร้างความมั่นใจและคุณค่าของตนเอง (โดยเฉพาะในกรณีที่เป็นคนรุ่นใหม่ ที่เป็นลูกหลานของคนในชุมชนนั้นๆ) การคิดเป็นระบบ การคิดแบบเชื่อมโยง การคิดออกไปจากกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งไปสู่ความเชื่อมโยงที่เป็นการบูรณาการมากขึ้น การคิดแบบวิเคราะห์ การคิดแบบสังเคราะห์ ฯลฯ

ในด้านความรู้ เช่น ความรู้เกี่ยวกับทุนในชุมชน สถานการณ์ต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อชุมชน (เช่น กระแสโลกาภิวัตน์ การเปิดการค้าเสรี นโยบายประชานิยม ฯลฯ) กระบวนทัศน์ใหม่ในการเรียนรู้ เครื่องมือใหม่ๆ ในการส่งเสริมการเรียนรู้ เช่น การจดบันทึก การวิเคราะห์ข้อมูล การถอดความรู้ การจัดการความรู้ สุนทรียสนทนา (Dialogue) นิเวศเชิงลึก (Deep Ecology) ธรรมชาติการทำงานกับชุมชน ผู้นำในกระบวนทัศน์ใหม่ ศิลปะเพื่อการพัฒนาชุมชน บทบาทของพิธีกรรมในการสร้างความเป็นชุมชน การสร้างตัวชี้วัดและใช้ตัวชี้วัดในการเรียนรู้เพื่อประเมินตนเอง การกำหนดตัวชี้วัดความสุขระดับปัจเจก ระดับครอบครัว ระดับชุมชน ความรู้เชิงประเด็นเนื้อหาต่างๆ เช่น เกษตรยั่งยืน ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมประเพณี สมุนไพร ผู้นำเด็ก เยาวชน ครอบครัว ป่าชุมชน การจัดการทรัพยากร ชายแดน ฯลฯ

ในด้านทักษะ เช่น การวิเคราะห์ชุมชน การประชุมอย่างมีส่วนร่วม การเป็นวิทยากรกระบวนการ การออกแบบการเรียนรู้ในชุมชน การเก็บข้อมูล การสังเกต การฟัง การวิเคราะห์ข้อมูล การถอดความรู้ การบันทึก การเขียน การนำเสนอ การถ่ายทอดความรู้ การผลิตสื่อและใช้สื่อในการเรียนรู้ เป็นต้น

รูปแบบในการส่งเสริมการเรียนรู้ เน้นการเข้าไปสัมผัสกับสถานการณ์จริง การลงมือปฏิบัติจริง การศึกษาดูงานทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ (แหล่งเรียนรู้ของชาวบ้าน, สถาบันการศึกษา) การเรียนรู้ผ่าน “คำทา” “เรื่องเล่า” “วาทกรรมชุมชน” การเรียนรู้ผ่านพิธีกรรมของชุมชน การฝึกการสังเกต การให้คุณค่าและความหมายของสิ่งที่เข้าไปสัมผัส การจัดเวทีฝึกอบรม วิธีการเก็บข้อมูล การบันทึก การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ การถอดความรู้ การจัดเวทีฝึกวิเคราะห์ผลกระทบของโลกาภิวัตน์ การเปิดการค้าเสรี เป็นต้น

กลุ่มเป้าหมายที่มีโอกาสหรือมีส่วนร่วมในการพัฒนาศักยภาพ แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ คือ (1) ทีมนำหรือทีมที่ให้คำแนะนำปรึกษา ซึ่งได้แก่ผู้นำชุมชน ผู้รู้ ครูภูมิปัญญา นักพัฒนาอาวุโส (2) ทีมทำหรือผู้ที่รับผิดชอบโครงการย่อย ซึ่งมีทั้งนักพัฒนา นักวิชาการ ผู้นำชุมชน ครูภูมิปัญญา เยาวชน แม่บ้าน อบต. และ (3) ทีมตามหรือทีมเรียนรู้ ซึ่งได้แก่ เยาวชน ชาวบ้าน นักเรียนในโรงเรียน ฯลฯ

กระบวนการพัฒนาศักยภาพคนทำงาน เน้นให้ผู้รับผิดชอบโครงการย่อย และให้ผู้รับผิดชอบโครงการย่อยนำความรู้ต่างๆ ไปปฏิบัติการและขยายผลให้กับกลุ่มเป้าหมายในแต่ละพื้นที่ที่ตนเองรับผิดชอบ ในกระบวนการพัฒนาศักยภาพคนทีไปจัดการเรียนรู้ให้กันเมื่อพิจารณาจากจำนวนพื้นที่ที่โครงการ สรส. เข้าไปสนับสนุนแล้ว คาดว่าจะมีผู้ที่ได้รับผลประโยชน์ในการพัฒนาศักยภาพโดยตรงไม่ต่ำกว่า 500 คน และโดยอ้อมอีกไม่ต่ำกว่า 1,000 คน

การประเมินพัฒนาการของคนทำงานและกลุ่มเป้าหมายเชิงคุณภาพ โครงการ สรส.มิได้วางเป็นระบบที่สามารถวัดได้ชัดเจนทุกภาค แต่สามารถประเมินสรุปจากการสังเกตของกลไกจัดการภาคและจากทีมประเมินผลภายในที่เข้าไปสังเกตการดำเนินงานและประเมินเป็นระยะ สรุปได้ว่า เกิดการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดีขึ้นเป็นที่น่าพอใจระดับหนึ่งทั้งวิธีคิด ความรู้ และทักษะ ของแกนนำหลักและสมาชิกที่เข้ามาเรียนรู้กับโครงการ แต่จะมีพัฒนาการที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับทุนเดิมและความสนใจใฝ่รู้ของแต่ละคน การเรียนรู้ได้ส่งผลให้เกิดการแก้ปัญหา “ลดทุกข์ สร้างสุข” ให้กับกลุ่มเป้าหมายได้บางระดับ เช่น สามารถลดต้นทุนในการทำเกษตร เด็ก เยาวชน มีพฤติกรรมดีขึ้น ชาวบ้านกล้าคิด กล้าพูด กล้าทำมากขึ้น คนในชุมชนหันมาทำงานร่วมกันมากขึ้น ฯลฯ

(4) องค์ความรู้ที่ได้จากการดำเนินงานของโครงการ

องค์ความรู้ที่ค้นพบจากการดำเนินงานของโครงการแบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ

(4.1) ความรู้ที่เกิดขึ้นที่ตัวคนทำงาน อันเนื่องมาจากการลงมือปฏิบัติเอง ผนวกกับการเฝ้าสังเกต การคิดพินิจพิจารณาของตนเอง และจากการที่ สรส. ช่วยจัดกระบวนการถอดความรู้ (After Action Review) ให้ ความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) ประเภทนี้จะเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก เพราะโครงการ สรส. ได้ยึดหลักการ การจัดการเรียนรู้โดยเน้นการปฏิบัติการบนฐานชีวิตจริง การเข้าไปเผชิญกับสถานการณ์จริง บรรยายาการจริงของ พื้นที่ เป็นหลัก การถ่ายทอดความรู้ฝังลึกในตัวผู้ปฏิบัติงานให้ออกมาเป็น ความรู้เด่นชัด (Explicit Knowledge) อาจจะยังไม่สามารถทำได้ดีมากอย่างที่ตั้งใจไว้ เนื่องจากการทดลองในการจัดการเรียนรู้ในรูปแบบใหม่ (การพา เรียนรู้จากสถานการณ์จริงทั้งในพื้นที่ และข้ามพื้นที่) ทักษะในการจัดทำ After Action Review การทำ Knowledge Assets รวมทั้งรูปแบบการนำเสนอด้วยการเขียนที่สะท้อนอารมณ์ จิตใจ ความรู้ที่บังเกิดขึ้น จากการ ปฏิบัติในทำนอง “พลังจากเรื่องเล่า” ยังอยู่ระหว่างการค้นหาและพยายามทดลองนำเสนอ ทักษะดังกล่าวนี้ นับว่า เป็นทักษะใหม่ ที่ทวนกระแสความคุ้นชินเดิมของคนทำงานโดยทั่วไป คงจะต้องมีการฝึกฝนกันไปเรื่อยๆ (ดูรายละเอียดได้จากรายงานฉบับสมบูรณ์ของแต่ละโครงการย่อยในแต่ละภาค)

ความรู้ที่เป็น Tacit Knowledge เหล่านี้ ตัวอย่างเช่น ความรู้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ (การ ออกแบบหรือจัดกิจกรรมการเรียนรู้) ให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย เวลา สถานที่ ซึ่งการออกแบบดังกล่าวจะ เกี่ยวข้องกับบริบท สภาพแวดล้อม และสภาวะอารมณ์ ของกลุ่มเป้าหมาย เป็นอย่างมาก) ความรู้ในการตีความ การให้คุณค่า และความหมาย ของสิ่งที่เกิดขึ้นจากการทำกิจกรรม หรือสิ่งที่เห็น (เช่น กระบวนการสัมผัสและ วิเคราะห์ชุมชนอย่างมีส่วนร่วม การวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมาย การวิเคราะห์ปัจจัยและเงื่อนไขที่เอื้อและเป็นอุปสรรค ต่อการเรียนรู้ของกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งจะอิงกับประสบการณ์เดิม ฐานคิด และสภาวะอารมณ์ของผู้ตีความอยู่ไม่น้อย)

ความรู้ที่เป็น Tacit Knowledge โดยเฉพาะความรู้ที่แนบแน่นอยู่กับสภาวะอารมณ์ ความรู้สึก และ บริบทนั้น เป็นเรื่องยากที่จะสกัดออกมานำเสนอ และยากที่จะมองเห็นจากกระบวนการประเมินผลแบบเดิมๆ จำเป็น ที่ต้องลงไปสัมผัสในวิถีชีวิตจริงของชุมชน เพื่อให้คณะกรรมการอำนวยการได้เรียนรู้และสัมผัสความรู้ประเภทนี้ สรส. จึงได้จัดพาคณะกรรมการอำนวยการ สรส.ดูงานและเข้าร่วมกิจกรรม “มหกรรมแหล่งเรียนรู้ วัฒนธรรมภูมิ ปัญญาชุมชนลุ่มน้ำาวง” ซึ่งจัดโดย สรส. ภาคเหนือร่วมกับภาคี ที่ บ้านทุ่งหลวง อ. แม่วาง จ. เชียงใหม่ เมื่อวันที่ 19 – 20 มีนาคม 2548 และเข้าร่วมงาน “เวทีข้ามเขื่อนสู่สุข” จัดโดย สรส. ภาคอีสาน ที่ศูนย์ฝึกอบรมเนืห จ. สุรินทร์ เมื่อวันที่ 26 – 27 พฤษภาคม 2548 และ ก่อนหน้านั้น ที่ ต. ห้วยไผ่ อ. เมือง จ. สิงห์บุรี เมื่อวันที่ 27 กันยายน 2547 จัดโดย สรส. ภาคกลาง เป็นต้น (สามารถขอรายละเอียดจาก VCD ที่โครงการได้จัดทำขึ้น)

องค์ความรู้ที่สำคัญของโครงการ สรส. เฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการจัดการกระบวนการเรียนรู้ ที่พอจะสรุป ได้เบื้องต้น มีดังนี้ (1) “การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้จัดจะต้องมีความรู้ ความ เข้าใจต่อ วัฒนธรรมการเรียนรู้ ของกลุ่มเป้าหมายอย่างลึกซึ้ง” (2) วัฒนธรรมการเรียนรู้ของชาวบ้านจะอิงแนบกับ บริบทและวิถีชีวิตของตนเองอยู่ตลอดเวลา จะเรียนรู้ได้ดีหากการเรียนรู้นั้นเป็นการเรียนรู้ที่ผ่านการปฏิบัติจริงที่ สอดคล้องกับปัญหาหรือความต้องการที่มีอยู่ เป็นการเรียนรู้แบบทำไป เรียนรู้ไป หากในกระบวนการลงมือปฏิบัติ นั้นมีผู้อำนวยาการเรียนรู้พาชาวบ้านถอดบทเรียน และคอยกระตุ้นให้ชาวบ้านเชื่อมโยงความรู้ในมิติต่างๆ เช่น เชื่อมโยงความรู้ใหม่กับความรู้เดิม เชื่อมโยงจากการปฏิบัติไปสู่ทฤษฎี (ตกผลึก จับหลักได้) เชื่อมโยงจากเรื่อง หนึ่งไปสู่อีกเรื่องหนึ่ง (เช่น จากเรื่องเกษตรไปสู่เรื่องสุขภาพ, ไปสู่เรื่องการจัดการกองทุนและสวัสดิการ, ไปสู่เรื่อง วัฒนธรรมปะเพณี ฯ ล ฯ) เชื่อมโยงภูมิปัญญาท้องถิ่นกับภูมิปัญญาสมัยใหม่ ฯ ล ฯ ชาวบ้านก็จะสามารถ ยกกระดับความรู้และปรับตนเองเป็นผู้ใฝ่รู้ ใช้ความรู้หรือมีการจัดการความรู้เพื่อแก้ไขปัญหาของตนเองได้มากขึ้น (3) กระบวนการจัดการเรียนรู้ที่ดี น่าจะเป็นกระบวนการที่ทำให้ชาวบ้านกลับมามีความศรัทธา มีความมั่นใจใน ตัวเอง (Empowerment) เชื่อมั่นว่าตัวเองสามารถสร้างความรู้และจัดการความรู้เพื่อแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาคุณภาพ

ชีวิตของตนเองได้ ซึ่งกระบวนการนี้ต้องการปัจจัยหลัก 2 ประการคือ ประการแรก ทำที่ของผู้เข้าไปสนับสนุนการเรียนรู้ต้องมีความเป็น “กัลยาณมิตร” มีความจริงใจ มีความรัก ความเอื้ออาทร มีเวลาที่เพียงพอ เกาะติดสถานการณ์พื้นที่ และประการที่สอง กระบวนการที่ไปสนับสนุนต้องให้ชาวบ้านได้มีโอกาสที่จะนำหลักคิดแบบ “โยนิโสหนัสสิการ” ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของกระบวนการทางปัญญาในพุทธศาสนาเข้าไปในชีวิตประจำวันและหน้าที่การงานของตน(การปฏิบัติ) ซึ่งกระบวนการดังกล่าวนี้จะมีวิธีการที่หลากหลายขึ้นอยู่กับบริบทและทุนเดิมของกลุ่มเป้าหมายแต่ละพื้นที่ การคิดแบบเชื่อมโยงจะต้องหมั่นฝึกฝนให้เกิดขึ้นทั้งก่อนลงมือปฏิบัติ ระหว่างการลงมือปฏิบัติ และหลังการลงมือปฏิบัติ (4) อย่างไรก็ตาม โครงข่ายพบว่าที่ผ่านมามีวิธีการสนับสนุนของหน่วยงานรัฐมักจะเป็นผู้ที่หยิบยื่นปัจจัยการผลิต สิ่งของ วัตถุ หรือความรู้สำเร็จรูป ให้กับชาวบ้านเป็นส่วนใหญ่ ทำให้ชาวบ้านคุ้นชินกับการเป็นผู้รับความช่วยเหลือ สำนึกในการพึ่งตนเองเพื่อความอยู่รอด การสร้างความรู้และจัดการความรู้ในวิถีชีวิตประจำวันซึ่งเคยมีมาในอดีตได้สูญหายไปจากความทรงจำของชาวบ้านไปเกือบหมดแล้ว ปัจจุบันชาวบ้านส่วนใหญ่จึงมักต้องการอะไรที่สำเร็จรูป การชวนให้คิด ชวนให้หาความรู้ กลายเป็นเรื่องยุ่งยากและเสียเวลาสำหรับชาวบ้าน การจัดการการเรียนรู้ให้กับชาวบ้านเพื่อนำไปสู่การพึ่งตนเองทางความคิดจึงทำได้ยากขึ้น ผู้จัดการเรียนรู้จำที่จะต้องเข้าใจกลุ่มเป้าหมายให้ลึกซึ้งขึ้น มีวิธีการและเทคนิคการเรียนรู้ที่หลากหลายมากขึ้น

(4.2) ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการวิเคราะห์ สังเคราะห์ ในเชิงวิชาการ ความรู้ในส่วนนี้เป็นภารกิจของฝ่ายวิชาการ และฝ่ายติดตามประเมินผลภายในของโครงการ จัดทำร่วมกับนักวิชาการและกลไกจัดการของแต่ละภาค ความรู้เหล่านี้ได้แก่ ความรู้ด้วยบริบทและทุนเดิมของแต่ละพื้นที่ ความรู้ด้วยวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้และผลที่เกิดขึ้นจากการจัดกิจกรรม ความรู้ด้วยการสร้างคนรุ่นใหม่ให้เป็นนักจัดการความรู้ท้องถิ่น / คุณอำนวย ความรู้ด้วยปัจจัยและเงื่อนไขที่เอื้อและเป็นอุปสรรคต่อการสร้างนักจัดการความรู้ท้องถิ่น ความรู้ด้วยปัจจัยและเงื่อนไขที่เอื้อและเป็นอุปสรรคในการเรียนรู้ของชาวบ้าน ความรู้เรื่องการเรียนรู้ของชุมชนท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลง ความรู้ด้วยกระบวนการสร้างตัวชีวิตเพื่อการเรียนรู้และปฏิบัติการของชุมชน ความรู้ด้วยกระบวนการสร้างกลไกจัดการเรียนรู้ของชุมชน ความรู้ด้วยการขยายผลจากพื้นที่รูปธรรม ความรู้ด้วยกระบวนการทัศน์ใหม่กับการเรียนรู้ของชุมชน ฯ ล ฯ

ขณะนี้ฝ่ายวิชาการ สรส. อยู่ในระหว่างทำการวิจัย เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์กระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ของชุมชนจากโครงการย่อยทุกพื้นที่ โดยได้แบ่งกลุ่มเป็น 5 เรื่องใหญ่ๆ ได้แก่ ชุดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ชุดกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาเกษตรยั่งยืน ชุดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญา ชุดกระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้องค์กรชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง และบทสังเคราะห์กระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ของชุมชนในภาพรวม (ดูรายละเอียดในเอกสารภาคผนวก 4)

(4.3) ตัวชีวิตชุมชนเป็นสุข

ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับชุมชนภายใต้โครงการ สรส. นั้น มีจุดมุ่งหมายที่จะให้ชุมชนได้มีโอกาสในการเรียนรู้เพื่อประเมินตนเองเกี่ยวกับ “สุขภาวะ” ของตนเองอยู่ตลอดเวลา เป็นการเรียนรู้เชิงประเมินทั้ง “จุดหมายปลายทาง” และ “จุดหมายรายทาง” ดังนั้นบทเรียนบทแรกของชุมชนคือการเรียนรู้ที่จะนิยามความหมายของสุขภาวะของตนเอง และเรียนรู้ที่จะกำหนดตัวชีวิตความสุขของตนเองเพื่อใช้ประโยชน์ในการประเมินตนเองว่าตัวเองได้มาถึงไหนแล้ว ของเป้าหมายที่ตัวเองกำหนด บนเส้นทางที่ตัวเองเดินมานั้น มีจุดอ่อน จุดแข็งอะไรบ้าง ที่ควรจะได้เรียนรู้และแก้ไข

อย่างไรก็ตาม โครงการพบว่าในกระบวนการกำหนดตัวชี้วัดเชิงผลลัพธ์ และตัวชี้วัดเชิงกระบวนการ โดยทั่วไปนั้น มีการให้ความหมายและความคาดหวังที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับว่า “ใครจะเป็นผู้ใช้ประโยชน์” และผู้ที่ ใช้ประโยชน์มีมุมมองและแนวคิดในการ “จัดการ” อย่างไร หน่วยงานนโยบายหรือบุคคลภายนอกมักจะให้ความสนใจกับตัวชี้วัดที่สามารถระบุได้ว่า มีใคร ทำอะไร ที่ไหน อย่างไร ใครทำได้ดี ใครทำไม่ได้ดี ฯลฯ ข้อมูล เหล่านี้จะเป็นประโยชน์สำหรับหน่วยงานนโยบายหรือบุคคลภายนอกในการจัดสรรทรัพยากรหรือการเลือกที่จะเข้าไป เกี่ยวข้องในรูปใดรูปหนึ่ง แผนแม่บทชุมชนและแผนพัฒนาชุมชนขององค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น เช่น อบต. อบจ. หรือเทศบาล ก็เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่มีการกำหนดตัวชี้วัดเชิงผลลัพธ์ (Key Performance Indicators) เพื่อใช้ ประโยชน์ในการประเมินผลการดำเนินงานของตนเองในฐานะที่เป็น “หน่วยจัดการ (Unit of management)” ของ ชุมชน แผนเหล่านี้ได้ผ่านกระบวนการวิเคราะห์ พุดคุย แลกเปลี่ยน ถึงขั้นกำหนดออกมาเป็นแผนกิจกรรมที่เป็น รูปธรรมที่หลากหลาย ซึ่งล้วนแล้วแต่มุ่งสู่การ “จัดทุกข์ บำรุงสุข” ให้กับคนในชุมชนในนิยาม ความหมายของเขา เอง

โครงการ สรส. ได้พยายามทดลองพาชุมชนพุดคุย เพื่อหาความหมาย “ทุกข์ของชุมชน” หรือ “สุขภาวะของชุมชน” ทั้งระดับปัจเจก ระดับครอบครัว และระดับชุมชน ในพื้นที่ปฏิบัติการของโครงการ พบว่า ชาวบ้านสามารถระบุได้กว้างๆ แคเป็นแนวทาง และสามารถบอกได้ว่าตัวเองอยู่ในทิศทางนี้หรือไม่ การที่จะระบุ ให้ออกมาเป็นตัวชี้วัดที่ชัดเจน เพื่อจะใช้ประโยชน์ในการประเมินตนเองอย่างจริงจังนั้น ยังมีข้อ “วิถี” ของชาวบ้าน ส่วนใหญ่หรือของชุมชนแต่ประการใด

ตัวชี้วัดความสุข ที่ชุมชนกำหนดขึ้นครอบคลุมทั้งเรื่อง ความมั่นคงทางกายภาพ (ปริมาณ คุณภาพ ดิน น้ำ ป่า ที่เพียงพอ มีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม) ความมั่นคงทางครอบครัว (ครอบครัว ออบอุ่น มีญาติมิตร มีความรักความเข้าใจ อยู่พร้อมหน้า ลูกหลานอ่านหนังสือง่าย สมาชิกในครอบครัวเป็นคนดี การได้รับการยอมรับจากคนรอบข้าง ชุมชน สังคม) ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ (ไม่เป็นหนี้ มีรายได้เพียงพอ มี อาชีพเสริม มีทรัพย์สินเป็นของตนเอง เช่น ที่ดิน ที่อยู่อาศัย วัว/ควาย) ความมั่นคงทางด้านสุขภาพ (ไม่เจ็บ ไม่ ไข้ สุขภาพแข็งแรง ไม่เครียด จิตใจสงบเย็นสบาย) ความมั่นคงทางด้านสังคม (มีความร่วมมือ พึ่งพาอาศัยซึ่งกัน และกัน มีความยุติธรรมเสมอภาค การมีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกันในสังคม การมีอิสรภาพ มีวัฒนธรรมประเพณีเป็น เครื่องยึดเหนี่ยวของชุมชน มีคนเข้าวัดมากขึ้น) เป็นต้น ตัวชี้วัดเหล่านี้ชุมชนใช้ประเมินตนเองได้ระดับหนึ่ง แต่ใน ระยะยาวชุมชนต้องการกลไกจัดการการเรียนรู้ที่สามารถสร้างการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง

นอกจากตัวชี้วัดชุมชนเป็นสุขแล้ว ในกระบวนการทำงานของโครงการ กลไกภาคและโครงการย่อย ได้สร้างตัวชี้วัดรายทางเพื่อใช้ประโยชน์ในการประเมินการดำเนินงานของตนเองอย่างต่อเนื่อง เช่น ตัวชี้วัดเกี่ยวกับการ พัฒนาคน ตัวชี้วัดว่าด้วยการบวนการเรียนรู้ ตัวชี้วัดว่าด้วยการกลไกจัดการการเรียนรู้ เป็นต้น การสร้างตัวชี้วัด เหล่านี้เป็นการทำงานร่วมกันระหว่างนักวิชาการของทีมประเมินผลภายใน กับผู้รับผิดชอบโครงการ ซึ่งการมีตัวชี้วัด ทำให้ผู้ดำเนินโครงการมีความชัดเจนในการเคลื่อนไหวงานและสามารถนำเสนอผลการดำเนินงานได้กระชับและตรง ประเด็นได้มากขึ้น

(5) เครือข่ายการเรียนรู้

โครงการ สรส. ได้ทำเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อหนุนเสริมการเรียนรู้และขยายผลการเรียนรู้ในหลายระดับ

ระดับแรกสุดเป็นระดับภายในโครงการย่อย เป็นการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างครัวเรือนต่างๆ ที่อยู่ในพื้นที่เดียวกัน ภายใต้การจัดการของโครงการย่อยเดียวกัน ผู้ดำเนินโครงการและสมาชิกโครงการได้มีโอกาส ในการทบทวนวิธีการทำงานจาก Activity based มาเป็นการให้ความสำคัญกับการใช้ความรู้และการจัดกระบวนการ เรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง การให้ความสำคัญกับการบันทึกข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล การฝึกคิดเป็นระบบ

คิดแบบเชื่อมโยง จากเรื่องหนึ่งไปสู่อีกเรื่องหนึ่ง (เช่น จากเรื่องเกษตร ไปสู่เรื่องสุขภาพ เรื่องการจัดการกองทุน เรื่องสวัสดิการ เรื่องการรื้อฟื้นวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามในอดีต เป็นต้น) การฝึกออกแบบการเรียนรู้ การถอดความรู้จากการปฏิบัติงาน การวิเคราะห์ สังเคราะห์ปัจจัยและเงื่อนไขที่เอื้อและเป็นอุปสรรคในการเรียนรู้ของชุมชน การคิดถึงเป้าหมายหรือตัวชี้วัดความสุขของตนเอง ของกลุ่ม ของชุมชน และใช้ตัวชี้วัดดังกล่าวในการประเมินตนเองว่า เดินมาได้มากน้อยแค่ไหน ๒ ล ๕

โครงการ ๒ สนับสนุนให้คนทำงานและชาวบ้าน มีความละเอียดมากขึ้นในการสังเกต การฟัง การคิด และการบันทึก จากงานหรือสิ่งที่ตัวเองปฏิบัติอยู่แล้ว เพื่อให้สัมผัสกับกระบวนการทางปัญญา ซึ่งเป็นกระบวนการแปลงข้อมูล (Data & Information) ในวิถีชีวิตประจำวันให้เป็นความรู้ (Knowledge) สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ทำได้ยากและต้องใช้เวลา เป็นกิจกรรมที่ต้องฝึกความคุ้นชินเดิมของคนทำงานและชาวบ้านเป็นอย่างยิ่ง ชาวบ้านส่วนใหญ่มักคุ้นชินกับ “การรับรู้” แต่ “ไม่เรียนรู้” ต้องการอะไรที่ไวๆ สำเร็จรูป ไม่ชอบคิดอะไรมากๆ หรือสลับซับซ้อน และต้องเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง เริ่มจากเรื่องใกล้ตัว ใกล้ใจ ต้องการสื่อสารด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย ไม่เป็นวิชาการมากนัก กระบวนการกลุ่มมีความสำคัญในฐานะ “การมีเพื่อนร่วมเรียนรู้ เพื่อนที่มีความเป็นกัลยาณมิตร มีความรัก ความเมตตา เอื้ออาทรซึ่งกันและกัน พร้อมทั้งจะแลกเปลี่ยนเรียนรู้” การเรียนรู้จะต้องใช้ภาษาหรือสถานการณ์ที่กระแทกจิตกระแทกใจ (ให้มีโอกาสออกไปจากความคุ้นชินเดิม) จึงจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงความคิดและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม และกระบวนการที่เริ่มเปลี่ยนแปลงเหล่านี้จะต้องได้รับการกระตุ้นประคองตอกย้ำบ่อยๆ เพื่อต่อสู้กับสภาพแวดล้อมและความเคยชินเดิมๆ จึงจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ถาวรได้ ดังนั้น ผู้ที่ส่งเสริมการเรียนรู้จะต้องเกาะติดกับกลุ่มเป้าหมาย มีความละเอียดในการสังเกต พร้อมทั้งจะปรับเปลี่ยนความคิดและความเคยชินของตนเองทั้งด้านภาษาและวิธีการที่ใช้ หากสิ่งเหล่านั้นเป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้ของชาวบ้าน

ภาคีความร่วมมือในการจัดกระบวนการเรียนรู้ในระดับโครงการหรือระดับพื้นที่ส่วนใหญ่ที่พบ ได้แก่ ครูอาสา กศน. ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีประจำตำบล โรงเรียน (หลักสูตรท้องถิ่น) และองค์การบริหารส่วนตำบล ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์เดิมของผู้รับผิดชอบโครงการกับภาคีเหล่านั้นในแต่ละพื้นที่

เครือข่ายการเรียนรู้ข้ามพื้นที่ข้ามโครงการ กิจกรรมนี้เกือบทุกพื้นที่จะถูกริเริ่มด้วยกลไกภาคีในฐานะที่เป็นกลไกเชื่อมประสานและคอยสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ข้ามพื้นที่ตามภารกิจหลักที่ได้กำหนดไว้ แต่ละภาคได้พยายามจัดเครือข่ายการเรียนรู้ในหลายรูปแบบ เช่น มีเวทีกลางในการร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเติมเต็มความรู้และทักษะในการทำงานเป็นระยะๆ การจัดให้แกนนำของแต่ละโครงการหมุนเวียนไปเรียนรู้ในพื้นที่จริงของเพื่อน โดยมีการออกแบบการเรียนรู้ไว้ล่วงหน้า เมื่อเข้าไปสัมผัสกับสถานการณ์จริงแล้ว ก็จะพาถอดความรู้จากกิจกรรมการเรียนรู้นั้นๆ ทางโครงการพบว่า (1) การเรียนรู้ในลักษณะหลังนี้ มีประสิทธิภาพสูงมาก ได้ทั้งความรู้ อารมณ์ความรู้สึก พร้อมทั้งได้เพื่อนร่วมอุดมการณ์ที่จะเกื้อหนุนกันต่อไปในอนาคต แต่มีค่าใช้จ่ายสูง และต้องใช้เวลามาก (2) เกิดการขยายผลของความรู้จากพื้นที่หนึ่งไปยังอีกพื้นที่หนึ่งอย่างรวดเร็ว ยกตัวอย่างเช่น ในภาคเหนือ มีการขยายองค์ความรู้เรื่องการศึกษาคัมภีร์โบราณจากบ้านสะลงโนไปยังแม่ทา การขยายผลเรื่องเกษตรปลอดสารพิษจากแม่ทาไปยังแม่วาง ๒ ล ๕ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โครงการอนุรักษ์ลำห้วยหลวงตอนล่าง จ.หนองคาย มีความสนใจเรียนรู้เกี่ยวกับการทำเกษตรยั่งยืน จ. นครพนม โครงการเกษตรยั่งยืน จ. นครพนม มีความสนใจเรียนรู้เกี่ยวกับการสร้างบ้านดิน และการจัดการป่าชุมชนบ้านชาด จ. อุบลราชธานี ๒ ล ๕ ในภาคกลาง นักจัดการความรู้ท้องถิ่น จ. อ่างทอง และ จังหวัดสิงห์บุรี นำชาวบ้านมาเรียนรู้เรื่องการปลูกผักหวานกับนักจัดการความรู้ท้องถิ่น จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นต้น (3) ในแต่ละภาคมีแหล่งเรียนรู้ในมิติต่างๆอยู่มากมาย สิ่งที่ขาดหายไปก็คือผู้ที่มีความสามารถในการจัดกระบวนการเรียนรู้

นอกจากจะจัดการเรียนรู้ให้สมาชิกในโครงการ สรส. แล้ว บางภาค เช่น สรส. ภาคกลางยังได้ขยายเครือข่ายการเรียนรู้ไปยังโรงเรียนรุ่งอรุณและมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน โดยทางโรงเรียน

รุ่งอรุณได้นำนักเรียนนอกภาคสนามเพื่อมาเรียนรู้เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ ต. เสือโฮก จ. ชัยนาท ซึ่งเป็นพื้นที่การดำเนินของ น.ส. รักชนก เสือลอย ซึ่งเป็นหนึ่งในนักจัดการความรู้ท้องถิ่นภาคกลาง เมื่อกลางปี 2547 ส่วนมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน ได้ส่งนักศึกษา ระดับปริญญาตรี ภาควิชาวิทยาศาสตร์และส่งเสริมการเกษตร จำนวน 52 คนลงฝึกงานกับนักจัดการความรู้ท้องถิ่นทั้ง 23 คนในช่วงเดือนตุลาคม 2547 เป็นเวลาเกือบ 2 เดือน ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเชื่อมโยงเครือข่ายการเรียนรู้กับโรงเรียนและสถาบันอุดมศึกษาก็คือชุมชนเกิดความตื่นตัวในสิ่งดีๆ ที่ตัวเองมีอยู่ ขณะเดียวกันทางภาควิชาวิทยาศาสตร์และส่งเสริมการเกษตร ก็ได้แนวความคิดนักจัดการความรู้ท้องถิ่นไปปรับปรุงหลักสูตรของตนเอง และปรับปรุงวิธีการฝึกภาคสนามของนิสิตในปีหน้าด้วย โดยขอความร่วมมือจากทางโครงการให้ร่วมจัดฝึกอบรมให้กับนักศึกษาอีกครั้งในปีหน้า การเชื่อมโยงกับมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กำแพงแสน นับว่าเป็นโอกาสอันสำคัญที่นักจัดการความรู้ท้องถิ่นจะได้เข้าถึงแหล่งความรู้ด้านเกษตรที่สำคัญของประเทศ ส่วน สรส. ภาคเหนือ ภาคอีสาน ก็มีการเชื่อมโยงกับโรงเรียนและสถาบันการศึกษาในท้องถิ่นอยู่ไม่น้อย โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น การนำเอาหลักการจัดการความรู้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรระดับปริญญาตรีในคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น เป็นต้น

เครือข่ายการเรียนรู้ระดับประเทศ เป็นภารกิจของ สรส. ส่วนกลางที่พยายามจะเชื่อมร้อยงานในพื้นที่กับหน่วยงานด้านนโยบาย เช่น กับสภาพนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กรมการพัฒนาชุมชน สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน สถาบันการศึกษา และการเชื่อมร้อยกับโครงการอื่นๆ ที่ทำงานด้านชุมชน ภายใต้การสนับสนุนของ สสส. เช่น โครงการชุมชนเป็นสุข โครงการเครือข่ายสุขภาพระดับจังหวัด โครงการวิจัยและพัฒนาชีวิตสาธารณะ ฯ ล ฯ

ในรอบ 2 ปีที่ผ่านมา สรส. ส่วนกลางได้จัดเวทีวิชาการ “นวัตกรรมการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข” ขึ้นที่กรุงเทพฯ จำนวนทั้งสิ้น 5 ครั้ง โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อวิเคราะห์และเสนอกรณีศึกษาเกี่ยวกับสถานการณ์การเรียนรู้ การปรับตัวและการกำหนดตนเองของชุมชนท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง ดังต่อไปนี้คือ

ครั้งที่	วัน เดือน ปี	เรื่อง	สถานที่
1	28 เม.ย. 47	การเรียนรู้ของชุมชนท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง : สุข หรือ ทุกข์	รร. หลุยส์ เทเวร์น
2	12-13 มิ.ย. 47	กระบวนการสร้างตัวชี้วัดและการปฏิบัติการของชุมชน	รร. หลุยส์ เทเวร์น
3	27-28 ส.ค. 47	กระบวนการสร้างกลไกการจัดการเรียนรู้และปฏิบัติการของชุมชน	รร. หลุยส์ เทเวร์น
4	12-13 พ.ย. 47	บทเรียนจากพื้นที่รูปธรรมสู่การขยายผลการเรียนรู้ของสังคมไทย	รร. มิราเคิล ฯ
5	3- 4 มี.ค. 48	กระบวนการค้นหาคำตอบกับการเรียนรู้ของชุมชน	รร. หลุยส์ เทเวร์น

(ดูรายละเอียดในเอกสารภาคผนวก 5)

ผลที่ได้จากการจัดประชุม เป็นการเปิดโอกาสให้โครงการย่อยภายใต้การสนับสนุนของ สรส. และโครงการด้านชุมชนอื่นๆ ทั่วประเทศเข้าร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากพื้นที่รูปธรรม โดยฝ่ายวิชาการ สรส. ส่วนกลาง จะทำหน้าที่ประมวลและสืบค้นความรู้เพิ่มเติม เพื่อจัดพิมพ์เผยแพร่สู่สังคมในวงกว้างต่อไป ส่วนความร่วมมือในเชิงนโยบายกับสถาบันต่างๆ เช่น สถาบันพระปกเกล้า กรมการพัฒนาชุมชน และหน่วยงานในท้องถิ่น เพื่อใช้พื้นที่ของโครงการ สรส. เป็นพื้นที่ของการเรียนรู้ในระหว่างการทำงาน

นอกจากการจัดเวทีนวัตกรรมการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุขทั้ง 5 ครั้งแล้ว ฝ่ายวิชาการ สรส. ส่วนกลาง ยังได้จัดเวทีเสวนาเพื่อแสวงหาความรู้ใหม่ในการจัดการเรียนรู้ของชุมชนในมิติที่หลากหลายอีก 3 ครั้ง คือ

ครั้งที่	วัน เดือน ปี	เรื่อง	สถานที่
1	26 ตุลาคม 2547	ญาณทัศนะ : (ธาตุรู้) ในพุทธศาสนากับกระบวนการเรียนรู้	ห้องประชุม 1 ชั้น 15 อาคาร เอส เอ็ม ฯ
2	8 ตุลาคม 2547	การพัฒนาแบบบูรณาการ : แนวคิดและงานของ Ken Wilber (1)	ตึกเอนกประสงค์ ม. ธรรมศาสตร์
3	21 เมษายน 2548	การพัฒนาแบบบูรณาการ : แนวคิดและงานของ Ken Wilber (2)	ห้องประชุม 1 ชั้น 15 อาคาร เอส เอ็ม ฯ

การเชื่อมโยงกับสถาบันการศึกษา

หลังจากที่โครงการ สรส. ได้ดำเนินการไประยะหนึ่ง แนวคิดและวิธีการทำงานของโครงการ ได้รับความสนใจจากสถาบันศึกษามากขึ้นเป็นลำดับ จะเห็นได้ว่าทางโครงการได้รับเชิญจากสถาบันการศึกษาหลายแห่งทั้งในส่วนกลางและภูมิภาคให้ไปบรรยายถึงแนวคิดและประสบการณ์การทำงานของโครงการ สรส. ภาคกลางให้นักศึกษาทั้งระดับปริญญาตรี ปริญญาโท และปริญญาเอก รับฟังและเรียนรู้ดังนี้

	ปริญญาตรี	ปริญญาโท	ปริญญาเอก	พัฒนาหลักสูตร	อื่นๆ
๑. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์(กำแพงแสน)	😊		👤		
๒. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช		😊	👤		
๓. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	😊	😊			
๔. มหาวิทยาลัยมหิดล			😊		
๕. มหาวิทยาลัยอุบล					💛
๖. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม					☀️
๗. มหาวิทยาลัยแม่โจ้			😊		
๘. มหาวิทยาลัยขอนแก่น	😊				

😊 บรรยาย 💛 นำเสนอเป็นกรณีศึกษา เพื่อพัฒนาหลักสูตรเศรษฐกิจพอเพียง

👤 ปริญญาตรี (ภาควิชาวิทยาศาสตร์และส่งเสริมการเกษตร) ☀️ นำเสนอเป็นกรณีศึกษาให้โครงการชุมชนเข้มแข็ง

👤 ปริญญาโท (สาขาส่งเสริมการเกษตร)

ผลที่ตามมาก็คือ ทางภาควิชาวิทยาศาสตร์และส่งเสริมการเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน และสาขาส่งเสริมการเกษตร มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช ได้เรียนเชิญให้ผู้ประสานงานโครงการเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการปรับปรุงหลักสูตรทั้ง 2 สถาบัน

ทางด้าน สรส. ภาคอีสาน อ. สมพันธ์ เตชะอธิก กับ อ. มานะ นาคำ ก็ได้สร้างความร่วมมือกับคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น โดยการผลักดันแนวคิดเรื่องกระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้เข้าสู่หลักสูตรการเรียนการสอนในระดับปริญญาตรี ในสาขาวิชาการจัดการการพัฒนาระบบ

ต้นปี 2548 ภายใต้การประสานงานของ รศ. ปาริชาติ วลัยเสถียร คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ก็ได้ส่งนักศึกษาทั้งระดับปริญญาตรี และปริญญาโท ลงฝึกงานภาคสนามเรียนรู้กับชุมชนภายใต้การดำเนินงานของโครงการ สรส. ทั้งในภาคเหนือ ภาคอีสาน และภาคกลาง จำนวนประมาณ 60 คน

การที่มีนักศึกษาจากสถาบันการศึกษาลงฝึกงานในพื้นที่ข้างต้น นอกจากจะทำให้เกิดการตื่นตัวของคนในชุมชนแล้ว นักศึกษายังมีส่วนช่วยในการจัดทำข้อมูลชุมชนและสื่อต่างๆ มอบไว้ให้ชุมชนใช้ประโยชน์ต่อไปด้วย ตลอดจน ได้มีการจัดทำรายงานการฝึกภาคปฏิบัติของนักศึกษาแต่ละท่าน (ดูรายละเอียดในเอกสารภาคผนวก 6) ส่วนนักจัดการความรู้ท้องถิ่นเองก็ได้รับการพัฒนาทักษะการนิเทศงานภาคสนามไปในตัวด้วย ทางโครงการยังพบว่า แม้ว่านักศึกษาจะเสร็จสิ้นภารกิจในภาคสนามและเดินทางกลับมาแล้วก็ตาม แต่นักศึกษาหลายคนก็ยังติดต่อกับนักจัดการความรู้ท้องถิ่นในภาคกลางอย่างสม่ำเสมอ ทำให้เกิดเครือข่ายคนรุ่นใหม่ที่มีสนใจงานพัฒนาชนบทเกิดขึ้นอย่างเป็นธรรมชาติ

(6) การสร้างและการใช้สื่อเพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้และการเผยแพร่

การพัฒนาการสื่อสารเพื่อสนับสนุนเครือข่ายการเรียนรู้นั้น ในช่วงการดำเนินงานของ สรส. ได้ผลิตสื่อออกมาหลายรูปแบบ เช่น การผลิตแผ่นพับ (แสดงแหล่งเรียนรู้ของชุมชน ปฏิทินการผลิตของชุมชน) เอกสารชุดความรู้ต่าง ๆ (เช่น การดูแลป่าและน้ำ การใช้ประโยชน์จากป่า การจัดการป่าและน้ำ การทำเกษตรอินทรีย์ ประวัติศาสตร์ชุมชน หมอเมือง หมอเมืองฝ่าย การทำนก/โต การละเล่นพื้นบ้าน ตัดกระดาษ งานใบตอง ถักสายดาบ ดนตรีพื้นบ้าน การสร้างบ้านดิน พลังงานชุมชน ฯลฯ) จุลสาร (เขียนอยู่คู่ชุมชน บันทึกความรู้สู่กระบวนการทัศน์ใหม่) VCD (เช่น การจัดการทรัพยากรกลุ่มแม่น้ำดำ, มหกรรมการเรียนรู้กลุ่มแม่น้ำวาง, พลังงานทางเลือกของชุมชน จ.สุรินทร์, พิธีวันแห่งชัย ของชาว ต. เสือโฮก จ. ชัยนาท, โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข ภาคอีสาน, โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุขภาคกลาง เป็นต้น) สื่อเหล่านี้มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้ประโยชน์ทั้งในการจัดการเรียนรู้ในพื้นที่ และเผยแพร่แนวคิด กระบวนการทำงานเรื่องการจัดการความรู้ของชุมชนให้ออกไปสู่กว้าง (VCD บางชุดถูกนำไปเผยแพร่ในรายการโทรทัศน์ของช่อง 5 เช่น ของโครงการพื้นที่รูปธรรมลุ่มน้ำแม่ต้าใน อ. เมือง จ. พะเยา โครงการพัฒนานักจัดการความรู้ท้องถิ่นของ สรส. ภาคกลาง ก็ได้รับเชิญไปออกรายการ “คนดีคู่สังคม” ทาง UBC 7 เมื่อวันที่ 25 มีนาคม 2548 เป็นต้น) และเว็บไซต์ <http://www.thailearningnet.com> นอกจากนี้ ยังมีการเผยแพร่ผลการดำเนินของนักจัดการความรู้ท้องถิ่นผ่านทางหน้าหนังสือพิมพ์เป็นระยะๆ ดังเช่นตัวอย่างในหน้าถัดไป

ตัวอย่างแผ่นพับชุดความรู้
โครงการฟื้นฟูรูปธรรมแม่ต้าใน จ.พะเยา

“เขียนรู้ คู่ชุมชน”

ตัวอย่าง VCD เพื่อการเผยแพร่

“บันความรู้สู่กระบวนทัศน์ใหม่”

ตัวอย่างจุลสาร

นักจัดการความรู้ท้องถิ่น
ออกรายการโทรทัศน์ “คนดีคู่สังคม” UBC 7

เว็บไซต์ สรส.

ข่าวนักจัดการความรู้ท้องถิ่น
ทางหน้าหนังสือพิมพ์

นอกจากสื่อต่างๆ ดังกล่าวข้างต้นแล้ว โครงการ สรส. ยังได้ผลิตหนังสือชุดความรู้และชุดเครื่องมือเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชนและของสังคมวงกว้าง อีกจำนวน 18 เรื่อง ซึ่งเป็นผลงานของนักวิชาการ นักคิด ผู้รู้ ผู้ปฏิบัติการในพื้นที่ และจากการสรุปประมวลจากการเสวนาของนักวิชาการโครงการ สรส. ตัวอย่างเช่น การฟื้นฟูพลังชุมชนด้วยการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถาน, กระบวนการเรียนรู้: แนวคิด ความหมาย และบทเรียนทางสังคม, เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ, มณฑลแห่งพลัง, แผนที่ผลลัพธ์, การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม: เรียนและรู้จากวงน้ำเขียว, การจัดการลุ่มน้ำโดยชุมชน, เขียนดีมีสุข: เทคนิคการเขียนโครงการเพื่อสุขภาวะของชุมชน, นวัตกรรมการเรียนรู้: คน ชุมชน และการพัฒนา, กระบวนทัศน์ใหม่กับการเรียนรู้ของชุมชน เป็นต้น

ตัวอย่างหนังสือชุดความรู้

ตัวอย่างหนังสือชุด

หนังสือชุดความรู้ ชุดเครื่องมือเหล่านี้ หลายหน่วยงานได้นำไปประยุกต์ใช้ประโยชน์ในกิจกรรมการเรียนการสอน และการฝึกอบรมบุคลากรในหน่วยงานของตน ซึ่งทำให้เกิดภาคีการเรียนรู้เพื่องานชุมชนและสังคมเพิ่มมากขึ้น เช่น มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ มหาวิทยาลัยทักษิณ สถาบันพระปกเกล้า กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เป็นต้น (ดูรายละเอียดในเอกสารภาคผนวก 7)

(7) กลไกจัดการเรียนรู้ของชุมชน

ในอดีตที่ชุมชนยังติดต่อกับโลกภายนอกไม่มากนักในปัจจุบัน ชุมชนมีกระบวนการทางสังคมในการสร้างความรู้และสืบทอดความรู้อย่างเป็นธรรมชาติ เพื่อความอยู่รอดและตอบสนองต่อความสนใจส่วนตน คนในชุมชนได้สร้างความรู้และภูมิปัญญาขึ้นมาอย่างหลากหลาย กระบวนการสร้างความรู้นั้นจะสอดคล้องระหว่างศักยภาพของปัจเจก สภาพภูมินิเวศ โดยเป้าหมายของการสร้างความรู้และการเรียนรู้ก็เพื่อตอบสนองความต้องการในวิถีชีวิตประจำวันเป็นสำคัญ ต่อมาเมื่อชุมชนต้องถนัดต้องอยู่ภายใต้ระบบการปกครองแบบรวมศูนย์อำนาจ รัฐเป็นผู้จัดการเกือบทุกอย่างให้กับประชาชน รวมทั้งระบบการศึกษาที่มีมาตรฐานเดียว ละทิ้งภูมิปัญญาท้องถิ่นและไม่ใส่ใจกับกระบวนการสร้างความรู้ของประชาชน ยังผลให้กระบวนการเรียนรู้และจัดการความรู้ของชุมชนอ่อนแอลง ชุมชนถูกหล่อหลอมให้หวังแต่พึ่งรัฐและพึ่งความรู้จากภายนอก ถูกกระบวนการทำให้เข้าใจว่าความรู้จากภายนอกเหนือกว่าความรู้ที่ตัวเองเคยเรียนรู้มา กระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชนซึ่งเคยเกิดขึ้นทั้งที่บ้าน และ ที่วัด ถูกแทนที่ด้วยการจัดศึกษาแบบระบบโรงเรียน ซึ่งเดิมไม่เคยให้ความสำคัญกับความรู้ของท้องถิ่น แต่อย่างไรก็ตามการเรียนรู้ที่ไกลออกไปจากตัวเองและชุมชน การสนับสนุนของหน่วยงานรัฐก็คอยแต่เป็นผู้ให้สิ่งที่

เป็นวัตถุและตัวเงิน ไม่เคยสนับสนุนให้ชาวบ้านลุกขึ้นมาให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ ยังผลให้ชาวบ้านล่อหลอมความคุ้นชินที่จะเป็นผู้รับอะไรที่ต้องสำเร็จรูป ขาดจิตสำนึกในการพึ่งตนเองโดยเฉพาะในการเรียนรู้เพื่อการแก้ไขปัญหาของตนเอง ดังนั้นภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วโดยเฉพาะในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา เราจะพบว่าชุมชนไม่สามารถที่จะเรียนรู้และปรับตัวได้อย่างทันทั่วทั้งที่กับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ ชุมชนต้องการเรียนรู้ที่จะรู้จักตนเอง รู้จักชุมชน รู้จักโลก มากขึ้นหลายร้อยหลายพันเท่าเมื่อเทียบกับสมัยก่อน แต่เมื่อเราหันกลับไปวิเคราะห์โครงสร้างทางสังคมของชุมชนท้องถิ่นทั่วประเทศ เราจะพบว่าบ้าน วัด โรงเรียน มิได้เป็นสดมภ์หลัก หรือกลไกหลักที่จะสามารถจัดการเรียนรู้ให้สมาชิกของชุมชนให้มีความรู้เพียงพอที่จะอยู่ในชุมชนได้อย่างมีความสุขได้อีกต่อไปแล้ว **คำถามก็คือ กลไกจัดการการเรียนรู้ของชุมชนที่สอดคล้องกับสถานการณ์ใหม่ของชุมชนท้องถิ่นน่าจะมีหน้าตาอย่างไร และเกิดขึ้นได้อย่างไร**

ภารกิจหลักของโครงการ สรส. คือการหาศักยภาพและความเป็นไปได้ในการสนับสนุนให้เกิดกลไกจัดการเรียนรู้ของท้องถิ่น ที่มีความต่อเนื่องและยั่งยืน ความเป็นสถาบันส่งเสริมการเรียนรู้ของท้องถิ่น เพื่อคนท้องถิ่น และโดยคนท้องถิ่น จากการดำเนินงานของโครงการ สรส. ในการสนับสนุนโครงการย่อย พบว่ากลไกจัดการเรียนรู้ของชุมชนมีอยู่มากมายในพื้นที่ทั่วประเทศ แต่อาจเรียกชื่อแตกต่างกัน และมีจุดเน้นในการเรียนรู้แตกต่างกัน บางพื้นที่ได้ยกระดับเป็นศูนย์เรียนรู้ของชุมชน วิทยาลัยชาวบ้าน ฯ ล ฯ แต่กลไกจัดการเรียนรู้เหล่านี้ยังไม่เข้มแข็ง ส่วนใหญ่ยังติดอยู่กับความสามารถส่วนบุคคล (เป็นเงื่อนไขที่จำเป็นและสำคัญยิ่งในการเริ่มต้น) ไม่มีหลักประกันของความต่อเนื่องในอนาคต กิจกรรมการเรียนรู้ในพื้นที่ส่วนใหญ่จะมาเป็นเรื่องๆ ตามศักยภาพของวิทยากรชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ ยังขาดการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับภูมิปัญญาสมัยใหม่และการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงไปสู่มิติอื่นๆที่สามารถสร้างภูมิคุ้มกันและทำให้ชุมชนสามารถอยู่ในโลกใหม่ที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาได้อย่างเป็นสุขอย่างแท้จริง

ดังนั้น เพื่อให้ชุมชนได้เรียนรู้และปรับตัวทันกับสถานการณ์ ชุมชนจำเป็นต้องมีกลไกใหม่ทางสังคมที่จะทำหน้าที่ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เข้มแข็ง ซึ่งกลไกจัดการเรียนรู้ของชุมชนควรจะมีลักษณะดังต่อไปนี้ (1) ควร มีหลายระดับ ตั้งแต่ระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด กลุ่มจังหวัด ภาค ประเทศ (2) กลไกเหล่านี้ควร เชื่อมโยงเป็นเครือข่าย เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพราะแต่ละพื้นที่อาจมีความเก่ง ที่แตกต่างกัน (3) เครือข่าย เหล่านี้ควรเชื่อมโยงกับสถาบันการศึกษาซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาสมัยใหม่ที่สำคัญ ระบบความสัมพันธ์ควร เป็นระบบความสัมพันธ์ระยะยาวที่เกื้อหนุนกัน ต่างฝ่ายต่างเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับ (ความรู้) (4) กลไกจัดการความรู้ นี้จะต้องสามารถสร้างการมีส่วนร่วมจากคนทุกฝ่ายทั้งจากภายในชุมชนและนอกชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งจาก หน่วยงานสนับสนุนทั้งหลายที่ต้องทำงานกับชุมชน เช่น กศน. เกษตร พัฒนกร อนามัย รกส. ฯ ล ฯ (5) บทบาทหน้าที่ ของกลไกจัดการความรู้คือจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับคนในชุมชนได้ทุกเรื่อง ทุกมิติ ตามความ จำเป็นของแต่ละชุมชน สามารถสร้างความรู้ ใช้ความรู้ และสืบทอดความรู้ของคนในชุมชน รวมทั้งสามารถ เชื่อมโยงกับเครือข่ายการเรียนรู้จากพื้นที่อื่น (6) องค์ประกอบที่สำคัญของการเป็นกลไกจัดการการเรียนรู้ของ ชุมชนจะมีทั้งส่วนที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม ส่วนที่เป็นนามธรรมได้แก่ อุดมการณ์ จิตสำนึก วิสัยทัศน์ และ เป้าหมายร่วมที่เป็นเอกภาพ ของผู้ที่เกี่ยวข้อง ส่วนที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ จะต้องมีการมีทีมงานที่มีความรู้ ความสามารถ ในการออกแบบและจัดการเรียนรู้เรียนรู้ ให้กับความต้องการของกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย ทีมงานและ กรรมการบริหารจะต้องสามารถระดมการมีส่วนร่วมจากคนหลายๆฝ่าย มีกิจกรรมการเรียนรู้ต่อเนื่อง และเกิด ประโยชน์จากการเรียนรู้ที่เป็นรูปธรรม มีงบประมาณสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง (7) อบต/เทศบาลตำบล หรือวัด ที่ ผู้นำหรือเจ้าอาวาสมีวิสัยทัศน์ในเรื่องการเรียนรู้ของชุมชน เป็น Strategic point ที่น่าสนใจที่จะนำร่องในการ สนับสนุนเพื่อพัฒนาไปสู่ตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมของสถาบันการจัดการความรู้ของชุมชน

เพื่อขับเคลื่อนไปสู่ความเป็นสถาบันการจัดการการเรียนรู้ระดับภาค สรส.ภาคอีสานได้จัดเสวนาทางวิชาการเพื่อระดมความคิดเห็นไปแล้ว 3 ครั้ง โดยมีตัวแทนองค์กรภาคีที่ทำงานพัฒนาและตัวแทนจากสถาบันการศึกษา ภาคอีสานเข้าร่วมระดมความคิดเห็นแลกเปลี่ยนกันอย่างกว้างขวาง ผลการดำเนินงานจัดเวทีดังกล่าวทำให้เกิดข้อสรุปเกี่ยวกับวิสัยทัศน์ พันธกิจ และยุทธศาสตร์ ที่เป็นรูปธรรม ยุทธศาสตร์หลักทั้ง 5 ประการนั้นได้แก่ (1) การพัฒนาความเข้มแข็งของสถาบันการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุขภาคอีสาน (2) การสื่อสารสาธารณะ (3) การมีส่วนร่วมในการจัดกระบวนการเรียนรู้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกระดับ (4) เสริมสร้างการเรียนรู้ให้เท่าทันกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคม (5) เสริมสร้างศักยภาพของบุคลากรในการจัดกระบวนการเรียนรู้

ในทำนองเดียวกัน สรส. ภาคกลางได้ร่วมกับสถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคส.) จัดทำโครงการนำร่อง เพื่อแสวงหาความร่วมมือจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และสหกรณ์ ในภาคกลางและภาคอื่นๆ เพื่อพัฒนาสถาบันจัดการความรู้ของท้องถิ่นระดับตำบล ในพื้นที่เดิม 5 จังหวัด และขยายผลไปยังพื้นที่ใหม่ๆ เท่าที่โอกาสจะอำนวย โครงการดังกล่าวนี้เป็นการต่อยอดทุนเดิมจากนักจัดการความรู้ท้องถิ่นที่โครงการได้พัฒนามาแล้ว ในระยะที่ 1 (ดูรายละเอียดในเอกสารภาคผนวก 8) และการนำเอาองค์ความรู้ที่สังเคราะห์ได้จากการดำเนินงานในระยะ 2 ปีไปประยุกต์ใช้อย่างเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้ว่าด้วยการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เอาวิถีชีวิตและงานจริงของกลุ่มเป้าหมายเป็นตัวตั้ง

และเพื่อให้เกิดความต่อเนื่องในการผลักดันวัตถุประสงค์ของโครงการโดยเฉพาะเรื่องการพัฒนาคนและกลไกการจัดการเรียนรู้ของชุมชนในระดับต่างๆ ซึ่งเป็นกระบวนการที่ต้องใช้ระยะเวลา โครงการ สรส. จึงได้ปรับสถานะของตนเองจากโครงการเป็น “สถาบันเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข” อยู่ภายใต้ร่มของมูลนิธิชุมชนท้องถิ่นพัฒนา โดยมีเจตนารมณ์มุ่งมั่นที่จะดำเนินการในการกิจของโครงการทุกประการให้เกิดมรรคเกิดผล เป็นรูปธรรม ที่จะส่งผลต่อการเรียนรู้ของสังคมในวงกว้างต่อไป โดยอาศัยทุนความรู้ กลยุธนามิตรทุกระดับ ที่ได้ร่วมงานกับ สรส. มาตั้งแต่ต้นเป็นทุนที่สำคัญในการขับเคลื่อนงานของสถาบันและเครือข่าย ขณะเดียวกันจะแสวงหากัลยาณมิตรร่วมอุดมการณ์ให้มากขึ้นเรื่อยๆ (ดูยุทธศาสตร์และพันธกิจใหม่ของสถาบันในเอกสารภาคผนวก 9)

บทที่ 3

ภาคผนวก

ภาคผนวก 1 ปรึทัศน์หนังสือ

ภาคผนวก 2 สรุปประชุมคณะกรรมการอำนวยการ สรส.

ภาคผนวก 3 ข้อมูลรายชื่อโครงการหลัก/ย่อยในระดับพื้นที่

ภาคผนวก 4 โครงการวิจัย “กระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ของชุมชน”

ภาคผนวก 5 สรุปผลการจัดสัมมนาทางวิชาการ “นวัตกรรมการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข”

ภาคผนวก 6 ข้อมูลรายงานฝึกภาคปฏิบัติของนักศึกษา (การเชื่อมโยงกับสถาบันการศึกษา)

ภาคผนวก 7 สรุปรายงานผลการนำผลงานวิจัยชุดความรู้/ชุดเครื่องมือไปใช้ประโยชน์ (R.E.)

ภาคผนวก 8 โครงการ “ความร่วมมือเพื่อพัฒนาสถาบันการจัดการความรู้ของชุมชน”

ภาคผนวก 9 สถาบันเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.)

ภาคผนวก 1

ปริทัศน์หนังสือ

ชุดความรู้/ชุดเครื่องมือ/ชุดนวัตกรรมการเรียนรู้เพื่อชุมชน

ภาคผนวก 1.1

**ชุดความรู้/ชุดเครื่องมือ/ชุดนวัตกรรมการเรียนรู้เพื่อชุมชน
ผลิตโดย โครงการ สรส.**

ตัวอย่าง ปรีทัศน์หนังสือชุดความรู้ (ผลิตโดย สรส.)

1. กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา

ผู้เขียน	ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ
พิมพ์ครั้งที่ 2	พฤศจิกายน 2546
พิมพ์ครั้งที่ 3	มิถุนายน 2548, 624 หน้า
ราคา	250 บาท
จัดพิมพ์	โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.)
โทรศัพท์	0-2513-8823
จัดจำหน่าย	ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ศาลาพระเกี้ยว
โทรศัพท์	0-2255-4433

สำหรับผู้สนใจและผู้ที่อยู่ในแวดวงการทำงานพัฒนาแล้ว คงได้เคยผ่านตากับหนังสือเล่มนี้มาก่อน เนื่องด้วยจัดพิมพ์ครั้งแรกเมื่อปี 2543 และจำหน่ายหมดลงอย่างรวดเร็ว โครงการ สรส.จึงมีความยินดีที่มีส่วนในการจัดพิมพ์ครั้งที่สอง พร้อมทั้งการปรับปรุงแก้ไขต้นฉบับให้มีความถูกต้องสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และยังคงเติมเปี่ยมไปด้วยสาระที่เป็นประโยชน์เช่นเดิม ความหนา 624 หน้าจึงประกอบไปด้วย

บทที่ 1 บทนำ **บทที่ 2 การศึกษาชุมชน** ในรายละเอียดเกี่ยวกับ แนวคิดและความหมาย มิติ/ประเด็นของการศึกษาชุมชน เทคนิค วิธีการ และกระบวนการ เครื่องมือที่ใช้ การวิเคราะห์ เจาะลึกและขอบเขตการประยุกต์ใช้ **บทที่ 3 กระบวนการเสริมสร้างการมีส่วนร่วม** กล่าวถึง ความหมาย กระบวนการ ลักษณะ การส่งเสริม ปัญหาและอุปสรรค **บทที่ 4 กระบวนการเสริมสร้างการเรียนรู้** กล่าวถึง ความหมาย และความสำคัญ แนวคิด/ปรัชญา วิธีคิด กระบวนการคิด ยุทธศาสตร์ เทคนิค วิธีการ และกระบวนการ **บทที่ 5 การพัฒนาและเสริมสร้างผู้นำชุมชน** กล่าวเกี่ยวกับ ผู้นำและโครงสร้างผู้นำชุมชน ชนชั้นชาและผู้นำชุมชน โครงสร้างอำนาจ การพัฒนาความรู้และทักษะของผู้นำชุมชน **บทที่ 6 การสร้างทีมงาน องค์กรและเครือข่าย** กล่าวถึง การเสริมสร้างกลุ่ม กระบวนการเสริมสร้างและพัฒนาความเข้มแข็งของกลุ่ม ปัจจัยที่มีผลต่อการเสริมสร้างและพัฒนากลุ่ม การสร้างเครือข่าย ประเภทและรูปแบบ เทคนิควิธีการสร้างเครือข่าย ปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของเครือข่าย และ **บทที่ 7 การติดตามและประเมินผลในงานพัฒนา** กล่าวเกี่ยวกับ การติดตามงาน การประเมินโครงการ การประเมินผลแบบมีส่วนร่วม วิธีการ เทคนิค ขั้นตอน และบทบาทของฝ่ายต่าง ๆ ในการประเมินผลแบบมีส่วนร่วม

“...กระบวนการและเทคนิคในการทำงานจึงไม่ได้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างลอยๆ หากมีฐานที่มา และมีอุดมการณ์หรือเป้าหมาย การเลือกทำงานด้วยวิธีการอย่างไรมันขึ้นอยู่กับความเข้าใจในสถานการณ์และเจตนาในการทำงาน สถานการณ์ย่อมนำไปสู่การกำหนดเป้าหมาย จากนั้นจึงจะพิจารณาวิธีการทำงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย...”

2. เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ

ผู้เขียน	พระมหาสุทิตย์ อาภากรโร (อบอูน)
บรรณาธิการ	ปาริชาติ วลัยเสถียร
พิมพ์ครั้งแรก	2547, 206 หน้า
ราคา	150 บาท
จัดพิมพ์	โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.)
โทรศัพท์	0-2513-8823
จัดจำหน่าย	ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ศาลาพระเกี้ยว
โทรศัพท์	0-2255-4433

จากการรวบรวมความรู้ ประสบการณ์และเทคนิคการทำงานของบุคคลต่างๆ ทั้งผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการ นักพัฒนาชุมชน และผู้ปฏิบัติงานในชุมชน ทำให้หนังสือเล่มนี้สามารถเป็นหนังสือชุดความรู้ที่ใช้เป็นสื่อกลางในการเรียนรู้ระหว่างภาคีต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี โดยในสาระสำคัญของบทที่ ๑ เป็นเรื่องของการนำเสนอความเข้าใจต่อเครือข่ายที่มีความหมายในมิติอื่นๆ มากไปกว่าการรวมพลังใน “งาน” และ “หน้าที่” ซึ่งเป็นเพียงความสัมพันธ์ทางสังคมที่เข้าใจกันแพร่หลายอยู่แล้ว ส่วนบทที่ ๒ เป็นพัฒนาการและกระบวนการทำงานของเครือข่าย โดยมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับขั้นตอนและวงจรชีวิตเครือข่ายที่มีการเกิด ดับเช่นเดียวกับชีวิตของสรรพสิ่ง และบทที่ ๓ ว่าด้วยเรื่องการจัดการเครือข่าย ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่ทำงานด้านเครือข่ายในระดับต่าง ๆ สามารถนำไปปรับประยุกต์ใช้ได้ ในบทที่ ๔ เป็นการวิเคราะห์เครือข่าย โดยนำเสนอมุมมองที่หลากหลาย ทั้งในแง่ของการประสานพลัง การจัดการตนเอง และการสร้างพื้นที่ทางสังคมของเครือข่าย รวมทั้ง เทคนิคและเครื่องมือในการจัดการเครือข่าย ส่วนบทสุดท้ายนำเสนอการสร้างอัตลักษณ์ และการปรับบทบาทระหว่างกันของเครือข่ายทางสังคม

ปรีทัศน์หนังสือชุดเครื่องมือ

1.การจัดการลุ่มน้ำโดยชุมชน

ผู้เขียน	สหทัยา วิเศษ และนิคม บุญเสริม
บรรณาธิการ	ปาริชาติ วลัยเสถียร ทรงพล เจตนาวณิชย์
พิมพ์ครั้งแรก	กุมภาพันธ์ 2547, 107 หน้า
ราคา	120 บาท
จัดพิมพ์โดย	โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.)
โทรศัพท์	0-2513-8823
จัดจำหน่าย	ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ศาลาพระเกี้ยว
โทรศัพท์	0-2255-4433

การจัดการลุ่มน้ำโดยชุมชน นับเป็นหนังสือชุดเครื่องมืออีกหนึ่งเล่มที่โครงการ สรส. เป็นผู้สนับสนุนการจัดพิมพ์ โดยคาดหวังว่าความรู้ที่เป็นประโยชน์จากประสบการณ์ตรงของคณะผู้เขียนจะได้ถ่ายทอดสู่เพื่อนร่วมอุดมการณ์ในการทำงานพัฒนา รวมถึงผู้สนใจประเด็นของชุมชนที่อิงอาศัยกับฐานทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ลุ่มน้ำ และผืนป่า ด้วยความเป็นองค์รวมของธรรมชาติ คนและสิ่งแวดล้อม การอ่านหนังสือเล่มเล็กๆนี้ จะช่วยเชื่อมโยงให้เห็นความสัมพันธ์ที่หลายคนอาจมองข้ามไป แม้จะมีความยาวเพียง 5 บท แต่ก็บรรจุไว้ด้วยความรู้และประสบการณ์ของที่น่าสนใจและน่าศึกษาไม่น้อย ประกอบด้วย บทที่ 1 ลุ่มน้ำ แนวคิด ความหมายและการจัดการ บทที่ 2 การจัดการลุ่มน้ำ สถานการณ์ปัญหา และการพัฒนากรณีลุ่มน้ำอิง บทที่ 3 การจัดการลุ่มน้ำอิงโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน บทที่ 4 เทคนิค และเครื่องมือในการจัดการลุ่มน้ำ และบทส่งท้าย ว่าด้วยชุดความรู้ แนวคิด เกี่ยวกับลุ่มน้ำ การสร้างชุดความรู้ใหม่ และกระบวนการสร้างการเรียนรู้ของคนในลุ่มน้ำ

ทดลองอ่านปกหลังสักนิดหน่อย

“... ทุกวันนี้ ทรัพยากรธรรมชาติในลุ่มน้ำถูกทำลายไปมากโดยมีสาเหตุหลักมาจากความต้องการที่เพิ่มขึ้นตามจำนวนประชากร การใช้เครื่องมือที่รุนแรงในการเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากธรรมชาติ และจากโครงการพัฒนาต่าง ๆ...ทำให้ระบบนิเวศได้รับผลกระทบเสียหาย ...หนังสือเล่มนี้เป็นความพยายามเบื้องต้นที่จะนำเสนอแนวทางและเครื่องมือในการจัดการลุ่มน้ำโดยชุมชน ซึ่งได้มาจากการถอดบทเรียนในงานพัฒนาลุ่มน้ำขนาดเล็กที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน และการให้ความสำคัญกับการทำงานบนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น...”

2. Systems Thinking วิธีคิดกระบวนการระบบ

ผู้เขียน	ปิยนภ ประยูร
บรรณาธิการ	ชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์
พิมพ์ครั้งแรก	2548, 112 หน้า
ราคา	120 บาท
จัดพิมพ์	โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.)
โทรศัพท์	0-2513-8823
พิมพ์ที่	พิสิษฐ์ ไทย ออฟเซต โทร. 0-2870-9245
จัดจำหน่าย	ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ศาลาพระเกี้ยว
โทรศัพท์	0-2255-4433

วิธีคิดกระบวนการระบบ เป็นหนังสือที่นำเสนอถึงวิธีคิดกับกระบวนการเรียนรู้ที่มาจากมุมมองใหม่ที่เราไม่เคยคาดคิดหรือมองข้ามสิ่งนั้นๆ โดยวิธีกระบวนการระบบทำให้เรามองเห็นโลกรอบตัวเราเป็นองค์รวมมากกว่าจะเห็นเพียงเหตุการณ์แต่ละครั้ง เห็นและตระหนัก (sense) ว่าส่วนย่อยของระบบมันทำงานร่วมกันอย่างไร แทนที่จะเห็นระบบเป็นการ “สะสม” (collection) โดยไม่ได้เกี่ยวข้องกับปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน เห็นความสัมพันธ์ระหว่างส่วนย่อยต่างๆ ที่อยู่ในระบบนั้น ว่ามีอิทธิพลต่อแบบแผนพฤติกรรม (pattern of behavior) และเหตุการณ์ของระบบ ช่วยให้เรามีความเข้าใจต่อ “ชีวิต” ว่ามีการเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ไม่ได้หยุดนิ่งอยู่กับที่ ช่วยให้เข้าใจว่าเหตุการณ์หนึ่ง มีอิทธิพลที่จะส่งผลสะท้อนต่ออีกเหตุการณ์หนึ่งได้ ถึงแม้ว่าเหตุการณ์ที่สองจะเกิดหลังจากเหตุการณ์แรกได้เกิดขึ้นมานานแล้ว และอยู่ไกลจากเหตุการณ์แรกก็ตาม และสำคัญ คือ ทำให้รู้ว่า “อะไร” ที่มันเกิดขึ้นรอบตัวเรานั้น ล้วนแล้วแต่ขึ้นอยู่กับ “ตำแหน่งของเรา” ในระบบขณะนั้นด้วย

สาระสำคัญของวิธีคิดกระบวนการระบบจากหนังสือดังกล่าว จะทำให้เรามีวิธีคิดที่แหลมคมยิ่งขึ้น

3. แผนที่ผลลัพธ์

การสร้างการเรียนรู้และการสะท้อนกลับในแผนงานพัฒนา

ผู้เขียน	ซาราล เอล / เฟรด คาร์เดน และเทอรี สมุโทโล
ผู้แปล	พิกุล สิทธิประเสริฐกุล และวีรบูรณ์ วิจารณ์กุล
บรรณาธิการแปล	อรทัย อาจอ่ำ
พิมพ์ครั้งแรก	2547, 99 หน้า
ราคา	160 บาท
จัดพิมพ์	โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.)
โทรศัพท์	0-2513-8823
จัดจำหน่าย	สำนักพิมพ์ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ศาลาพระเกี้ยว
โทรศัพท์	0-2255-4433

หนังสือเล่มนี้ทำให้เราได้เข้าใจวิธีการในการบูรณาการทั้งการวางแผน การติดตามการทำงานและการประเมินผลเข้าด้วยกัน รวมถึงการอธิบายขั้นตอนต่างๆ และการออกแบบการประชุมเชิงปฏิบัติการและการเอื้ออำนวยความสะดวกในรูปแบบต่างๆ ประกอบด้วย

ส่วนที่ 1 นำเสนอทฤษฎีที่เป็นฐานคิดของแผนที่ผลลัพธ์ จุดประสงค์และการใช้ประโยชน์ และความแตกต่างจากแนวทางการติดตามและประเมินผล

ส่วนที่ 2 นำเสนอภาพรวมของกระบวนการประชุมเชิงปฏิบัติการที่ใช้แนวทางแผนที่ผลลัพธ์ รวมถึงขั้นตอนของการประชุม การคัดเลือกผู้เข้าร่วมประชุม และผู้อำนวยการประชุม หรือวิทยากรกระบวนการ

ส่วนที่ 3 , 4 และ 5 จะเสนอขั้นตอนต่าง ๆ ของการจัดประชุมแผนที่ผลลัพธ์ ซึ่งวิทยากรกระบวนการสามารถดำเนินการประชุมไปตามขั้นตอนได้ และได้ให้ตัวอย่างประกอบ

“แผนที่ผลลัพธ์” จึงเป็นหนังสือเชิงคู่มือในภาคปฏิบัติที่เหมาะสมสำหรับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในแผนงานและสนใจใน “การเรียนรู้” ที่เกิดขึ้นจากการทำงาน ที่จะนำมาใช้ในการเพิ่มประสิทธิผลให้กับแผนงานได้

4. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เรียนและรู้จาก...วังน้ำเขียว

ผู้เขียน	นลินี กังศิริกุล
บรรณาธิการ	ปรีชา อุตระกุล
พิมพ์ครั้งแรก	2547, 106 หน้า
ราคา	160 บาท
จัดพิมพ์	โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.)
โทรศัพท์	0-2513-8823
จัดจำหน่าย	ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ศาลาพระเกี้ยว
โทรศัพท์	0-2255-4433

เป็นหนังสือเกี่ยวกับการเรียนรู้ภาคสนามที่วังน้ำเขียว โดยเล่าถึงกระบวนการและเทคนิคการใช้เครื่องมือในการทำวิจัยได้อย่างเป็นธรรมชาติและกลมกลืนกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน ดังที่ศ.นพ.วิจารณ์ พานิช ได้กล่าวไว้ในส่วนหนึ่งของคำนำว่า

“ .. ผู้อ่านจะได้สัมผัสกับ “เครื่องมือ” ที่มีชีวิต เต็มไปด้วยสีสัน มีชีวิตชีวา จากวิธีการนำเสนอ นลินี กังศิริกุล ที่ไม่เหมือนใครและไม่มีใครเหมือน เพราะเป็น “การบันทึกกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางความคิด” ของผู้เขียนเอง .. เป็นหนังสือที่เล่าเรื่อง “เครื่องมือวิจัย” ที่อ่านสนุกที่สุดที่ผมเคยอ่านมา.. ”

เนื้อหาสาระของหนังสือ เริ่มตั้งแต่การออกแบบเครื่องมือแนะนำการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) และทำความเข้าใจกับวังน้ำเขียว ซึ่งเป็นพื้นที่ทำการศึกษาครอบคลุมเนื้อที่ประมาณ 56,202 ไร่ในจังหวัดนครราชสีมา จนถึงเตรียมความพร้อมตั้งแต่ก้าวแรกก่อนเข้าชุมชน และกระบวนการและเทคนิคต่างๆ ในการเก็บข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ ตลอดจนการตีความให้กับนักวิจัยสนามโดยให้ความรู้ในการใช้แบบสอบถามและการเก็บข้อมูลแบบมีส่วนร่วม และปิดท้ายด้วยบันทึกหลังฉากกับมุมมองจากชาวบ้านต่อโครงการวิจัย ทั้งหมดนี้จึงทำให้หนังสือเล่มนี้มีพลังชีวิตเพราะเป็นเรื่องเล่าที่กลั่นมาจากประสบการณ์จริงของคณะวิจัยซึ่งประกอบไปด้วยนักวิชาการและชาวบ้านในพื้นที่กว่า 2,000 กว่าครัวเรือน

ปริทัศน์หนังสือ ชุดนวัตกรรมการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข

1. นวัตกรรมการเรียนรู้ : คน ชุมชน และการพัฒนา

ผู้เขียน พระมหาสุทิตย์ อากาศโร

ปีที่พิมพ์ 2548, 152 หน้า

เลขมาตรฐานสากล 974-93343-8-8

จำนวนผลิต 2,000 เล่ม

จัดพิมพ์ โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.)

โทรศัพท์ 0-2513-8823

จัดจำหน่าย ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศาลาพระเกี้ยว

โทรศัพท์ 0-2255-4433

ในโลกปัจจุบัน มนุษย์เผชิญกับปัญหาที่มีความสลับซับซ้อนมากขึ้น เหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นรอบตัวเราไม่สามารถกระทำได้ง่าย บางครั้งความรู้ที่มีอยู่หรือการแก้ไขปัญหาแบบเดิมๆ อาจไม่สามารถจัดการได้ เพราะแต่ละปัญหามีความเกี่ยวข้องกับหลายสาเหตุหลายปัจจัย การสร้างเทคนิค ความรู้และวิธีการใหม่หรือการสร้างนวัตกรรมจึงเป็นทางออกทางหนึ่งเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

ในยุคเศรษฐกิจฐานความรู้ (knowledge-based society and economy) มีการแข่งขันด้วยการสร้างนวัตกรรม ทุกสังคมจะต้องมีความสามารถในการนำ “ความรู้” มาสร้างสรรค์นวัตกรรม สำหรับใช้เป็นพลังขับเคลื่อนการพัฒนาสังคมต่อไป ดังที่ ศ.นพ.วิจารณ์ พานิช กล่าวว่า การสร้างนวัตกรรมต้องอาศัยความรู้ กิจกรรมที่สร้างความมั่งคั่งจากความรู้นั้น ยิ่งดำเนินการตัวปัจจัยหลักคือ นวัตกรรมและความรู้ จะยิ่งงอกงามเรียกว่า “ยิ่งใช้ยิ่งงอกงาม”

นวัตกรรมจึงมีความสัมพันธ์กับความรู้และวิธีคิด เพราะเป็นผลลัพธ์ของการใช้ความรู้และความคิด โดยความรู้และความคิดของบุคคลนั้นจะพัฒนาอย่างต่อเนื่องได้ก็มาจาก “การสร้าง” “การใช้” และ “การแลกเปลี่ยน” ซึ่งทั้งหมดเป็นกระบวนการที่เรียกว่า “นวัตกรรมการเรียนรู้”

2. กระบวนทัศน์ใหม่กับการเรียนรู้ของชุมชน

ผู้เรียบเรียง	สิริลักษณ์ ยัมประสาทพร
จำนวนหน้า	192 หน้า
ปีที่พิมพ์	ธันวาคม 2548
เลขมาตรฐานสากล	974-93788-2-2
จำนวนผลิต	2,000 เล่ม
จัดพิมพ์	โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.)
โทรศัพท์	0-2513-8823
จัดจำหน่าย	ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ศาลาพระเกี้ยว
โทรศัพท์	0-2255-4433

“เป็นหนังสือที่นำเสนอมุมมองเกี่ยวกับ การเรียนรู้และกระบวนทัศน์ใหม่ในการเรียนรู้ โดยแสดงให้เห็นว่าการเรียนรู้มี ความสำคัญ ต่อชีวิตของเราอย่างไร และแสดงให้เห็นว่ากระบวนทัศน์ที่เรา มี ความสัมพันธ์ อย่ ไรกับชีวิตและโลกที่เราอยู่ รวมทั้งนำเสนอสภาวะของโลกที่เป็นจริงในปัจจุบัน และสิ่งที่มนุษย์ควรเรียนรู้ทั้งต่อชีวิตและโลก ซึ่งเมื่อเราเรียนรู้และเข้าใจชีวิตและโลกได้อย่างถูกต้องตามความเป็นจริงแล้ว เราอาจจะพบวิถีทางที่จะมีชีวิตอยู่บนโลกนี้ร่วมกับผู้อื่น สิ่งอื่น ได้อย่างมีความสุขมากขึ้น

นอกจากนี้ ในหนังสือเล่มนี้ ยังได้รวบรวมและนำเสนอแนวความคิด มุมมอง และประสบการณ์การเรียนรู้ของบุคคลที่ทำงานเกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างการเรียนรู้ในด้านต่าง ๆ อาทิ ศ.นพ.ประเวศ วะสี ศ.นพ.ประสาน ต่างใจ ดร.อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา ฯลฯ ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อให้คนรู้จักพัฒนาตนเองและร่วมกันพัฒนาชุมชนและสังคมไปสู่สภาวะที่ดีต่อไป

ภาคผนวก 1.2

**ชุดความรู้/ชุดเครื่องมือ/ชุดนวัตกรรมการเรียนรู้เพื่อชุมชน
ผลิตโดย แหล่งอื่นๆ**

การเรียนรู้ที่เหมาะสมกับสังคมไทย

พระธรรมปิฎก นายแพทย์ประเวศ วะสี

ดร.เอกวิทย์ ณ กลาง รศ.ศรีจักร วัลลิโภดม

พิมพ์ครั้งที่ 1 ตุลาคม 2544 ,120 หน้า

ราคา 90 บาท

จัดจำหน่าย : สำนักพิมพ์ภัคธรรต โทรศัพท์ 0-2937-4664

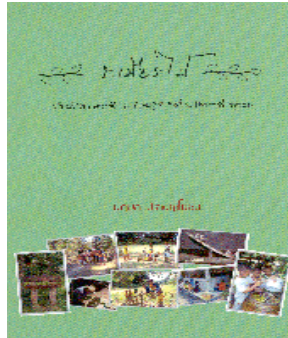
จัดพิมพ์ : กองทุนส่งเสริมงานวัฒนธรรม

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ

โทรศัพท์ 0-2247-0013 ต่อ 115,209,214

บทสนทนาอันประกอบด้วยสาระประโยชน์ที่ทรงคุณค่าในการแก้ปัญหาต่อการดำรงชีวิตของชนชาวไทยและวิถีทางอันดีงามของวัฒนธรรมไทย ของผู้ทรงคุณวุฒิทางวัฒนธรรม 3 ท่าน ซึ่งได้แก่ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี และศาสตราจารย์(พิเศษ) ดร.เอกวิทย์ ณ กลาง ในการเสวนาวิเคราะห์ปัญหาวิกฤตต่างๆ ทางสังคมและเสนอแนะแนวทางการแก้ปัญหาของสังคม นำมาเรียบเรียงและจัดพิมพ์เผยแพร่ภายใต้ โครงการจัดพิมพ์หนังสือการเสวนาผู้ทรงคุณวุฒิทางวัฒนธรรม

เนื้อหา สาระสำคัญ 3 บท ประกอบด้วย **บทที่ 1 ความเป็นจริงที่เป็นปัญหาของสังคมไทย** อาทิ ความขัดแย้งที่เกิดจากการดำเนินงานของรัฐบาล ชาวบ้านสามารถรวมตัวกันต่อสู้กับรัฐ ความแตกต่างระหว่างทฤษฎีกับความเป็นจริง **บทที่ 2 อีสภาพทางปัญญา** อาทิ ข้อแตกต่างในการเรียนรู้ ระหว่างสังคมตะวันตก และสังคมพุทธ การเอาชนะทางปัญญา **บทที่ 3 การปฏิรูปวัฒนธรรมการเรียนรู้** อาทิ ข้อผิดพลาดในกระบวนการเรียนรู้ของไทย ทางออกที่พอมองเห็น

ระเมียรไม้ สัมผัสธรรมชาติการเรียนรู้เกิดขึ้นได้ทุกที่ ทุกเวลา

นฤมล ปราชญ์โยธิน

พิมพ์ครั้งแรก มิถุนายน 2546 , 42 หน้า

ราคา 80 บาท

สำนักพิมพ์ พิมพ์ดี โทรศัพท์ 0-2803-2696-7

ติดต่อ สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา กรุงเทพฯ

โทรศัพท์ 0-2621-8082, 621-5641

จัดพิมพ์ โครงการประสานงานวิจัยเพื่อพัฒนาสังคม

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย และ ภาควิชาเพื่อเด็กไทย

ภายใต้การสนับสนุนของมูลนิธิแมกไซไซ

การถ่ายทอดเรื่องราวของ “ระเมียรไม้” พื้นที่ซึ่งบ่มเพาะการเรียนรู้ของเด็กๆ และผู้ใหญ่หลายคน ในการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรในท้องถิ่น พร้อมกับสะท้อนให้เห็นว่า กระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้นได้ทุกที่ ทุกเวลา ในหนังสือเล่มนี้ ช่วยเปิดทัศนะในการมองลักษณะของการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน โดยอาศัยความมุ่งมั่นและความตั้งใจจริงของผู้กล้าเปลี่ยน ปรากฏเป็นภาพชัด สัมผัสได้ เนื้อหาสั้นๆ ในแต่ละส่วนถูกถอดและบันทึกไว้อย่างน่าสนใจ เริ่มจาก เบิกโรง คนแปลกหน้า ฐานที่มาของแผนและงาน บ้าน แยกประจำ และท้ายสุด เพื่อนบ้าน ธรรมบุญชีวิต และสิทธิเด็ก

บางบท บางตอน.....”ครูอันไม่ใช่ นักพัฒนา ครูไม่ได้พาโครงการใดๆ มาสู่หมู่บ้าน ครูเพียงตั้งใจมาใช้ชีวิตที่นี่ แล้วก็มิตรโดยอัตโนมัติเป็นเด็กๆ ที่พากันเรียกขาน ..ครูอัน... ถ้าไม่ใช่เพราะความไร้เดียงสา ก็เป็นเพราะความ ดาถึง ของเด็กๆ”....

.....”ครูอันเอื้อให้เด็กมีโอกาสเรียนรู้ในฐานะผู้กระทำได้ทุกเมื่อ ไม่ว่าจะเป็นการเลี้ยงปลา เพาะกล้า ทำปุ๋ยหมัก และการวางแผนใช้ต้นทุนทรัพยากรธรรมชาติอย่างถูกวิธีและอย่างมีความอาทรถนอม”....

จุลสาร ต้นกล้า

ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม – สิงหาคม 2545

ชมรมอนุรักษ์พรรณพืชพื้นบ้าน จ.น่าน

จุลสาร ราย 4 เดือน ,18 หน้า

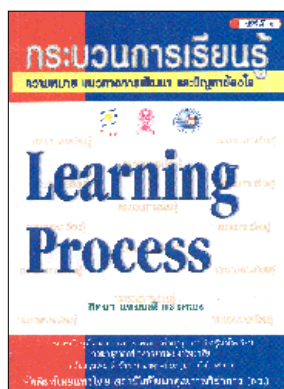
จัดทำโดย ชมรมอนุรักษ์พรรณพืชพื้นบ้าน จ.น่าน

สนใจติดต่อ โทรศัพท์ 0 -5475-0510

องค์กรร่วม มูลนิธิรักษ์เมืองน่าน

กองทุนสิ่งแวดล้อมกระทรวงวิทยาศาสตร์ ฯ

จุลสารขนาดกระทัดรัด เป็นช่องทางการถ่ายทอดสาระ เรื่องราวทางวิถีเกษตร ในท้องถิ่น ไม่เพียงนำเสนอเทคนิควิธี แต่ยังแฝงจารีต ประเพณี วัฒนธรรมที่ควรค่าต่อการอนุรักษ์สืบสานต่อไป คอลัมภ์ที่น่าสนใจ อาทิ **พุทธเกษตรศิลป์**แห่งการพึ่งตนเอง **สมุนไพรใกล้ตัว เทคนิค... ชาวนา ความเคลื่อนไหว...ในเครือข่ายเกษตร เก็บมาแล้ว...เอามาฝาก บทความพิเศษ และ ปฏิทินกิจกรรม**

กระบวนการเรียนรู้ ความหมาย แนวทางการพัฒนา และปัญหาข้อใจ

ทิศนา ขัมมณี และคณะ

พิมพ์ครั้งที่ 1 กรกฎาคม 2545 , 94 หน้า

ราคา 120 บาท

สำนักพิมพ์ บริษัทพัฒนาคุณภาพวิชาการ (พว.) จำกัด

โทรศัพท์ 0-2243-1805

พิมพ์โดย สถาบันพัฒนาคุณภาพวิชาการ (พว.)

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.)

เพื่อช่วยให้ครูและบุคลากรทางการศึกษา มีความเข้าใจที่กระจ่างชัดเจนขึ้นในเรื่อง กระบวนการเรียนรู้ การจัดการศึกษา และการเรียนการสอน ซึ่งหนังสือเล่มนี้ เป็นผลงานส่วนหนึ่งของ โครงการ “การศึกษาข้อมูลพื้นฐานและทบทวนองค์ความรู้สำหรับการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ทั้งระบบโรงเรียน ให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542” เนื้อหาสาระ 3 ตอน ประกอบด้วย

ตอนที่ 1 : กระบวนการเรียนรู้ ได้แก่ กระบวนการเรียนรู้คืออะไร กระบวนการเรียนรู้ที่ดีมีลักษณะอย่างไร มีกระบวนการเรียนรู้และกระบวนการสอนที่ดีๆอะไรบ้าง มีรูปแบบการสอนและวิธีการสอนอะไรบ้างที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี การจัดการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญและการจัดการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง คืออะไร เหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร จะวัดและประเมินผลการเรียนรู้อย่างไร

ตอนที่ 2 : แนวทางการพัฒนาหรือปฏิรูป
กระบวนการเรียนรู้ : ข้อค้นพบจากการศึกษาพหุกรณี และ **ตอนที่ 3 : ปัญหา**
ข้อใจเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ : ถาม – ตอบ

ศาสตร์การสอน :

องค์ความรู้เพื่อการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ

กิตานา แชนมณี

พิมพ์ครั้งที่ 2 พ.ศ.2545 (ฉบับเพิ่มเติม) , 502 หน้า

ราคา 300 บาท

สำนักพิมพ์ บริษัทด้านสุทธาการพิมพ์ จำกัด

จัดพิมพ์โดย สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จำหน่าย ศูนย์หนังสือแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โทรศัพท์ 0-2218-7000

เอกสารตำราเพื่อเป็นคู่มือให้แก่ครูมืออาชีพ ในทุกระดับการศึกษา และผู้สนใจทั่วไป เนื้อหา 15 บท ประกอบด้วย บทนำ บริบททางการสอน ปรัชญาการศึกษา ประมวลทฤษฎี การเรียนรู้ที่เป็นสากลและการประยุกต์สู่การสอน ทฤษฎีการเรียนรู้สู่การสอนร่วมสมัย หลักการและแนวคิดในการจัดการเรียนการสอนร่วมสมัย หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้และการสอนของนักคิดและนักการศึกษาไทย ระบบการเรียนการสอน รูปแบบการเรียนการสอนที่เป็นสากล รูปแบบการเรียนการสอนและกระบวนการเรียนการสอนของไทย วิธีสอน เทคนิคและทักษะการสอน นวัตกรรมด้านการเรียนการสอน การวิจัยและงานวิจัยด้านการเรียนการสอน และ บทสรุป : มโนทัศน์สำคัญเกี่ยวกับการสอน

พัฒนาการแบบองค์รวมของเด็กไทยฯ

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต)

พิมพ์ครั้งที่ 1 กันยายน 2544 , 66 หน้า

ราคา 79 บาท

พิมพ์ที่ ธรรมสภา โรงพิมพ์พระพุทธศาสนา

โทรศัพท์ 0-2441-1917

จัดพิมพ์ โครงการวิจัยระยะยาวในเด็กไทย (PCTC)

โครงการวิจัยและพัฒนาการแบบองค์รวมของเด็กไทยฯ

และ โครงการภาคีเพื่อเด็กไทย

ท่านเจ้าคุณพระธรรมปิฎก นับเป็นปราชญ์ที่นักวิชาการและประชาชนทั่วไปให้ความศรัทธา และเคารพมากที่สุดท่านหนึ่งของไทย คำชี้แนะในประเด็นการศึกษาและทบทวนองค์ความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการของเด็กให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมและสิ่งแวดล้อมของไทย และการสร้างเครื่องมือวัดพัฒนาการด้านอารมณ์และจริยธรรม ในหนังสือเล่มนี้ จึงช่วยให้เกิดความชัดเจนแก่แวดวงวิชาการและผู้สนใจทั่วไป

สาระทั้ง 5 บท ประกอบด้วย **ความสับสนที่ต้องสละวาง** อาทิ จริยธรรมตะวันตก-จริยธรรมไทย-จริยธรรมพุทธ จุดเริ่มแนวคิด พัฒนาการเด็กสี่ด้าน-พัฒนาการเด็กแบบองค์รวม **มิใช่เพียงศึกษาตลอดชีวิต แต่ชีวิตคือการศึกษา** อาทิ จริยธรรมแค่ไหนแน่ : การดำเนินชีวิตที่ดี VS พฤติกรรมที่พึงประสงค์ในสังคม พัฒนาคอนแบบองค์รวมเป็นเรื่องธรรมชาติของการศึกษา **การศึกษาพัฒนาชีวิตที่ดำเนินไปทั้งระบบ** อาทิ การศึกษา คือการพัฒนาความสุข ทำกิจกรรมทุกอย่างให้เป็นการศึกษา **การศึกษาพัฒนาชีวิตทั้งระบบ อารมณ์จึงพัฒนาไปด้วย** อาทิ ทุกชีวิตต้องพัฒนา โดยมีความแตกต่างเฉพาะแต่ละบุคคล มองเป็นเห็นความได้เปรียบในความเสียเปรียบ และ **ปัญญากับอารมณ์ ความสมดุลและสมบูรณ์ในการพัฒนาคน** อาทิ ครอบครัวยุคใหม่คือการสร้างสรรค์สังคม อารมณ์บวกเยี่ยมยอดคือความรัก แต่ความรักก็ต้องอยู่ในขอบเขตของความรู้ Emotional Intelligence และ EQ

กระบวนการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาคนสู่ประชาธิปไตย

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต)

พิมพ์ครั้งที่ 2 กันยายน 2543 , 80 หน้า

ราคา 45 บาท

พิมพ์ที่ บริษัท สหธรรมิก จำกัด

โทรศัพท์ 0-2412-5887

พิมพ์โดย มูลนิธิพุทธธรรม

โทรศัพท์ 0-2589-9012

จำหน่าย บริษัท เคล็ดไทย จำกัด

โทรศัพท์ 0-2225-9539-40

หนังสือ กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคนสู่ประชาธิปไตย นี้ มีเนื้อหาสาระที่น่าสนใจ ประกอบด้วย 2 บทหลัก ได้แก่ ประเทศจะเป็นประชาธิปไตย ประชาชนต้องมีการศึกษา ประกอบด้วย คุณภาพของประชาธิปไตย ขึ้นต่อคุณภาพของประชาชน ประชาชนปกครอง คือ ประชาชนมีอำนาจในการตัดสินใจ หนึ่งในบันทึก ดีกว่าพันพาล การศึกษาจะพัฒนาคนได้ผล ประชาธิปไตยจะเป็นจริงได้ ต้องให้ประชาชนรู้จักปกครองตนเอง ประชาธิปไตย จัดสรรสังคมให้มีโอกาสสูงสุด ประชาธิปไตย ช่วยให้ประโยชน์ของบุคคลและสังคมประสานเสริมกัน ประชาธิปไตย ทำให้คนมีโอกาสศึกษา

และ กระบวนการเรียนรู้ เพื่อขับเคลื่อนสังคมประชาธิปไตย ประกอบด้วย เรียน ศึกษา ผึก หัด พัฒนา เลี้ยง-เลียน-เรียน เรียนรู้ตลอดชีวิต เพราะมนุษย์เป็นสัตว์แห่งการเรียนรู้ ระบบแห่งการเรียนรู้

การศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม

ครบรอบ 30 ปี

บรรณาธิการ ภาษาไทย ชงแก้ว / สลิลทิพย์ เชียงทอง

พิมพ์ครั้งแรก กรกฎาคม 2543 ,160 หน้า

มูลนิธิการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม

The Foundation of Education for Life and Society

โทรศัพท์ 0-2513-3038

พิมพ์ที่ บริษัท พิมพ์ดี จำกัด

โทรศัพท์ 0-2803-2694-7

บทความหลากหลาย พร้อมภาพประกอบการดำเนินงานในพื้นที่ ซึ่งมีได้จำกัดเพียง การศึกษาและเรียนรู้ในเด็กเท่านั้น หากได้รวมการศึกษาและการเรียนรู้ของชุมชนเข้าไว้ด้วยกันอย่าง เกื้อกูล ติดตามเนื้อหาสาระได้ในหนังสือเล่มนี้ อาทิ

ทิศทางการศึกษาไทย กับการเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่

การศึกษากับการพัฒนาเด็ก

ทุนการศึกษา : คุณค่าอยู่ที่ไหน

ความเข้มแข็งของชุมชน

กระแสผู้บริโภคต่อความมั่นคงทางอาหาร

ความตายที่ไม่ตาย

กระบวนการเสริมสร้างการเรียนรู้

ติดตามยุทธศาสตร์ปัญหาให้ชาวบ้าน

รศ.ดร.ไพฑูรย์ สินลารัตน์

ผศ. ประวิทย์ เตีย

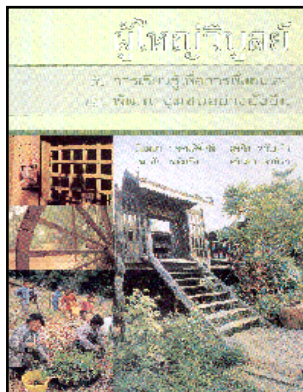
อัมพร หนูแก้ว

เย็นฤดี วงศ์พัฒน์

วิฑูรย์ ปัญญากุล

เย็นฤดี วงศ์พัฒน์

วรรณรัตน์ นาทิ

ผู้ใหญ่วิบูลย์กับการเรียนรู้เพื่อการพึ่งตนเอง

และ พัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

ฉันทนา บรรพศิริโชติ สุริชัย หวันแก้ว

ยุทธชัย เฉลิมชัย ศรีนยา คำพิลา

พิมพ์รวมเล่มครั้งแรก กุมภาพันธ์ 2546 , 208 หน้า

จำนวน 3,000 เล่ม

พิมพ์โดย ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนป่าตะวันตก (วนเกษตร)

โทรศัพท์ 0-3859-7715

บางส่วนจาก คำนำ โดย ศ.นพ.วิจารณ์ พานิช “....หนังสือเล่มนี้ว่าด้วยเรื่องสำคัญที่มีความเชื่อมโยงกัน 3 เรื่อง คือ เรื่องการเรียนรู้ เรื่องการพึ่งตนเอง และเรื่องการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน แต่ละเรื่องมีความสำคัญและมีพลังในตัวเอง เมื่อมาประกอบเข้าด้วยกัน จึงมีพลังมากกว่า 3 เท่าของแต่ละเรื่อง เนื่องจากมีพลังเสริมระหว่างเรื่องทั้งสาม... การเรียนรู้ที่ดีที่สุด คือ การเรียนรู้จากชีวิตจริง จากประสบการณ์จริง ซึ่งทั้งสามตอน กลับออกมาจากชีวิต และประสบการณ์จริงของคนระดับรากหญ้า จึงเป็นตัวอย่างที่ทรงคุณค่าของการเรียนรู้...”

ภาพประกอบพร้อมคำอธิบาย และการนำเสนอ ทั้งสามตอน พร้อมรายละเอียดที่น่าสนใจ ประกอบด้วย **1. การเรียนรู้เพื่อการพึ่งตนเอง และพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน** **2.สังคม** **ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท ความใฝ่ฝันของผู้ใหญ่วิบูลย์ เข้มเฉลิม** และ **3.ความคิด** **ของผู้ใหญ่วิบูลย์ เข้มเฉลิม**

การเรียนรู้อย่างมีความสุข

สารเคมีในสมองกับความสุขและการเรียนรู้

รศ.พญ.ศันสนีย์ จัตรคุปต์ และคณะ

สิ่งพิมพ์ สกศ. อันดับที่ 66/2544

พิมพ์ครั้งที่ 1 มีนาคม 2544 , 116 หน้า

จำนวนพิมพ์ 5,000 เล่ม

สำนักพิมพ์ บริษัท โฆสิตการพิมพ์ จำกัด

โทรศัพท์ 0-2424-8715

จัดพิมพ์และเผยแพร่ สถาบันเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาแห่งชาติ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

โทรศัพท์ 0-2243-2787

สาระสำคัญทั้ง 5 บท ประกอบด้วย บทที่ 1 โครงสร้างและสารเคมีในสมอง ที่กล่าวถึงสมองมนุษย์ สารเคมีในสมองที่เป็นสารสื่อประสาท กระบวนการทำงานของสารเคมีที่เป็นสารสื่อประสาทสมอง บทที่ 2 ประเภทของสารเคมีในสมองที่สัมพันธ์กับความสุข ความเศร้า ความจำ และการเรียนรู้ บทที่ 3 พันธุกรรมและสิ่งแวดล้อมมีผลต่อสารเคมีในสมองที่มีความสัมพันธ์กับการเรียนรู้ บทที่ 4 ความสัมพันธ์ของสารเคมีในสมอง การทำงานของสมอง และภาวะทางจิตใจที่มีผลต่อการเรียนรู้ และ บทที่ 5 เทคนิคการดำเนินชีวิต การให้การศึกษาที่เพิ่มความสุข ลดความทุกข์ในชีวิต

ยุทศาสตร์การเรียนรู้ตลอดชีวิต

รายงานสรุปการสัมมนา

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

สำนักนายกรัฐมนตรี

พิมพ์ครั้งที่ 1 มีนาคม 2543 , 84 หน้า

จำนวนพิมพ์ 3,000 เล่ม

สำนักพิมพ์ องค์การคำครุสภา

โทรศัพท์ 0-2538-7753

จัดพิมพ์เผยแพร่ สถาบันเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาแห่งชาติ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

โทรศัพท์ 0-2668-7123

เนื้อหาทั้ง 2 ตอน ประกอบด้วย **ตอนที่ 1 ยุทศาสตร์การเรียนรู้ตลอดชีวิตของประเทศไทย สรุปประเด็นจากการสัมมนา** พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติกับการศึกษาตลอดชีวิต ยุทศาสตร์การเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับประเทศไทย และ **ตอนที่ 2 การเรียนรู้ตลอดชีวิต : กรณีศึกษาของสหราชอาณาจักร** ในประเด็น ยุทศาสตร์การเรียนรู้ตลอดชีวิตในศตวรรษที่ 21 ของสหราชอาณาจักร บทเรียนของประเทศไทยจากกรณีศึกษา นานาพรรณสะท้อนต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ฟีนภูมิปัญญาฝ่าวิกฤตโลก

นฤมิตร ประพันธ์ บรรณาธิการ

พิมพ์ครั้งที่ 1 พฤศจิกายน 2544 , 160 หน้า

จำนวนพิมพ์ 2,000 เล่ม

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ศิริธรรมออฟเซต อุดรราชธานี

จัดพิมพ์โดย เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกภาคอีสาน

สาระ 3 บท ประกอบด้วย บทที่ 1 ประวัติศาสตร์ขบวนการชาวนาไทย ถึง 99 วัน
เบิกทางเกษตรกรรมยั่งยืน บทที่ 2 ภูมิโนเวศน์แห่งความหวัง นักเกษตรยั่งยืนแห่งอนาคต แนวคิด
รูปแบบ เกษตรทางเลือก ของนักเกษตรยั่งยืนแห่งอนาคต บทที่ 3 ยุทธศาสตร์และการประเมินผล
ตัวอย่างนักเกษตรกรรมทางเลือกสำหรับศึกษาดูงาน

แนวทางการจัดการเรียนรู้เกษตรเศรษฐกิจพอเพียง

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

พิมพ์ครั้งที่ 1 2542 , 132 หน้า

จำนวนพิมพ์ 50,000 เล่ม

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์การศาสนา

โทรศัพท์ 0-2223-3351

จัดพิมพ์โดย กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

สาระ 4 ตอน ประกอบด้วย ตอนที่ 1 แนวพระราชดำริ ตอนที่ 2 ทฤษฎีใหม่ ได้แก่ ทฤษฎีใหม่ขั้นที่หนึ่ง ทฤษฎีใหม่ขั้นที่สอง ทฤษฎีใหม่ขั้นที่สาม ประโยชน์ของทฤษฎีใหม่ ตอนที่ 3 เกษตรกรทฤษฎีใหม่ (ทฤษฎีใหม่ขั้นที่หนึ่ง) ได้แก่ หลักการและแนวทางสำคัญของเกษตรทฤษฎีใหม่ การจัดแบ่งพื้นที่ตามแนวเกษตรทฤษฎีใหม่ ข้อควรพิจารณาในการดำเนินงานเกษตรทฤษฎีใหม่ ตอนที่ 4 แนวทางการจัดการเรียนรู้เกษตรแบบเศรษฐกิจพอเพียงในสถานศึกษา ได้แก่ สรุปขั้นตอนแนวทางการจัดการเรียนรู้เกษตรแบบเศรษฐกิจพอเพียง ศึกษารายละเอียดแนวคิดเกษตรทฤษฎีใหม่ วิเคราะห์สภาพสถานศึกษา ศึกษาและวิเคราะห์หลักสูตรที่เอื้อต่อการดำเนินงานเกษตรแบบเศรษฐกิจพอเพียง แนวทางการจัดการเรียนรู้เกษตรแบบเศรษฐกิจพอเพียง ดำเนินการจัดการเรียนรู้ ติดตาม ประเมินผล และรายงาน

ภูมิปัญญา ภาคกลาง

**หนังสือชุด ภูมิปัญญาชาวบ้าน กับกระบวนการเรียนรู้
และการปรับตัวของชาวบ้านไทย**

ศ.ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง

พิมพ์ครั้งที่ 2 กันยายน 2544 , 215 หน้า

ราคา 180 บาท

จัดพิมพ์และจำหน่าย บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด

โทรศัพท์ 0-2882-2000

เนื้อหาประกอบด้วย บทนำ และ บทที่ 1 ภูมิปัญญาในการดำรงชีพตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคม-วัฒนธรรม ได้แก่ ภูมิปัญญาในวัฒนธรรมข้าว ภูมิปัญญาในการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนและชุมชน ภูมิปัญญาในการปรับตัวและหลอมรวมร่วมกันระหว่างคนหลายชาติพันธุ์ บทที่ 2 ภูมิปัญญาในการตอบโต้และปรับตัวกับความเปลี่ยนแปลง ได้แก่ การปรับตัวต่ออำนาจและอิทธิพล การนับถือพุทธศาสนาควบคู่ไปกับการนับถือผีตามคติความเชื่อดั้งเดิม การตอบโต้และปรับตัวเพื่อความอยู่รอดในท้องถื่นห่างไกล การตอบโต้และปรับตัวกับระบบทุนนิยมภูมิปัญญาในการดิ้นรนของผู้แพ่

บทที่ 3 ภูมิปัญญาด้านประดิษฐกรรมและหัตถศิลป์ ได้แก่ กล้ายและประดิษฐกรรมจากส่วนต่างๆของกล้ายโดยเฉพาะใบตอง เครื่องมือจับสัตว์น้ำ ของใช้พื้นบ้านเพื่อการทำมาหากินและเครื่องมือจับสัตว์บก วิเคราะห์คุณค่าและความรอบรู้ในประดิษฐกรรมพื้นบ้าน บทที่ 4 ภูมิปัญญาในการปรับตัว แสวงหาทางเลือก และผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม เพื่อการตอบโต้การครอบงำของทุนนิยม ได้แก่ กรณีที่ 1 พระพยอม กัลยาโณ กับโครงการสามาชีพ กรณีที่ 2 ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข้มเฉลิม กับงานวนเกษตร กรณีที่ 3 กระบวนการเรียนรู้และการปรับตัวของชุมชนตาคีลท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

ภูมิปัญญา อีสาน

หนังสือชุด ภูมิปัญญาชาวบ้าน กับกระบวนการเรียนรู้
และการปรับตัวของชาวบ้านไทย

ศ.ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง

พิมพ์ครั้งที่ 2 กันยายน 2544 , 115 หน้า

ราคา 120 บาท

จัดพิมพ์และจำหน่าย บริษัทอมรินทร์บุ๊คเซ็นเตอร์ จำกัด

โทรศัพท์ 0-2882-2000

เนื้อหาประกอบด้วย บทนำ และ บทที่ 1 ภูมิปัญญาในการตั้งถิ่นฐานของชาวอีสาน บทที่ 2 ภูมิปัญญาในการเลือกแหล่งทำมาหากิน บทที่ 3 วิถีชีวิตที่พึ่งพาตนเองแบบเอื้อกันเอื้อต่ออยู่ บทที่ 4 การจัดระบบความสัมพันธ์ของชุมชนอีสาน บทที่ 5 หนังสือก้อมแหล่งบันทึกและประมวลภูมิปัญญาอีสาน บทที่ 6 อีสานสองคองสิบสี่ ภูมิปัญญาแม่บทและเบ้าหลอมวิถีชีวิตอีสาน บทที่ 7 ผนวกราชิต-ชะล้า-คำสอน และบทที่ 8 ภูมิปัญญาอีสานกับการปรับตัวเข้าสู่เศรษฐกิจและสังคมสมัยใหม่

ภูมิปัญญา ทักซิณ

หนังสือชุด ภูมิปัญญาชาวบ้าน กับกระบวนการเรียนรู้

และการปรับตัวของชาวบ้านไทย

ศ.ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง

พิมพ์ครั้งที่ 2 กันยายน 2544 , 231 หน้า

ราคา 180 บาท

จัดพิมพ์และจำหน่าย บริษัทอมรินทร์บุ๊คเซ็นเตอร์ จำกัด

โทรศัพท์ 0-2882-2000

เนื้อหาสาระประกอบด้วย บทนำ และบทที่ 1 ภูมิปัญญาในการดำรงชีพตามสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ได้แก่ การขุดสระพังและบ่อน้ำ การปลูกต้นไม้ในบริเวณบ้าน การปลูกสร้างบ้านเรือนและสิ่งก่อสร้างอื่นๆตามสภาพ ภูมิอากาศ ภูมิประเทศ และคติความเชื่อ ความรู้และอุปายในการครองชีพในชีวิตประจำวัน บทที่ 2 ภูมิปัญญาในการจัดการเครือข่ายระบบความสัมพันธ์และการพึ่งพา ได้แก่ ธรรมเนียมเป็นเกลือกัน วันนัด วันว่าง กินงาน กินวาน ข้าวหม้อแกงหม้อ ฯลฯ บทที่ 3 ภูมิปัญญาในหัตถกรรมพื้นบ้าน ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติที่นำมาใช้ทำหัตถกรรมพื้นบ้าน การใช้ประโยชน์จากวัตถุดิบในธรรมชาติ งานหัตถกรรมพื้นบ้านที่มีลักษณะเด่นบางประการของภาคใต้ บทที่ 4 สมุนไพรและยากลางบ้าน ภูมิปัญญาเก่าแก่ของภาคใต้ ได้แก่ ความรู้ความเชื่อเกี่ยวกับสรรพคุณของสมุนไพรทั่วไป กระบวนการเรียนรู้และสืบทอดความรู้เรื่องสมุนไพรและยากลางบ้าน ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรและยากลางบ้านขนานต่างๆที่ยังนิยมใช้กันอยู่ สรรพคุณเทียบคุณ ความรู้เกี่ยวกับของแสลง สถานภาพปัจจุบันของสมุนไพรและยากลางบ้าน

บทที่ 5 ภูมิปัญญาที่ปรากฏเป็นชีวิตชีวาและโลกทัศน์ ได้แก่ ชีวิตชีวาและโลกทัศน์เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ชีวิตชีวาและโลกทัศน์เกี่ยวกับการปกครองและความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ชีวิตชีวาที่เป็นข้อห้ามในการดำเนินชีวิตของชาวใต้ ชีวิตชีวาเกี่ยวกับสถานภาพและความประพฤติของชาย-หญิง บทที่ 6 ภูมิปัญญาในการปลูกฝังคุณธรรม กำหนดปทัสถานและรักษา

คุณภาพของสังคม ได้แก่ เพลงกล่อมเด็ก วรรณกรรมคำสอนและสุภาษิต ใ่วัสดดี: ประเพณีการปลูกฝังปัทธานคุณธรรม ด้วยพิธีกรรมและกิจวัตร ครอบครัว: พิธีกรรมรับรองความรู้ความสามารถของศิษย์ พิธีลอยเคราะห์: พิธีกรรมเพื่อความสมดุลทางจิตใจ ศิลปะการแสดงพื้นบ้าน: การสือข่าวสาร เพิ่มพูนความรู้-ปฏิภาณ และเสริมสร้างชีวิตทัศน์ของชาวใต้ และ **บทที่ 7 การใช้ภูมิปัญญาแก้ปัญหาและปรับตัวในบริบทที่เปลี่ยนไป** ได้แก่ กรณีที่ 1 การปรับตัวและตอบโต้การครอบงำของทุนนิยมและอำนาจรัฐ บนฐานความเข้าใจธรรมชาติแวดล้อมและพลังชุมชน กรณีที่ 2 คนกู่ทะเลจากความยากไร้สู่การมีกินและมีอำนาจต่อรอง

คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน

ในการตัดสินใจของชุมชน ชุด สันติวิธี

เพื่อการพัฒนาประชาธิปไตย

เจมส์ แอล เครตัน ผู้แต่ง

ศ.นพ.วันชัย วัฒนศัพท์ แปล เรียบเรียง

สถาบันพระปกเกล้า และมูลนิธิอาเซีย

พิมพ์ครั้งที่ 3 มิถุนายน 2544 , 338 หน้า

จัดพิมพ์ สถาบันพระปกเกล้า

โทรศัพท์ 0-2527-7830-9

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ศิริภรณ์ ออฟเซ็ท จ.ขอนแก่น

โทรศัพท์ 0-4322-1141

คู่มือนี้ ประกอบด้วยเนื้อหาสาระที่น่าสนใจมากถึง **30 บท**ด้วยกันซึ่งมีคุณค่าอย่างมากสำหรับผู้ที่ต้องการนำหลักการจากคู่มือนี้มาเป็นแนวทางในการทำงานร่วมกัน ทั้ง 30 บทประกอบด้วย กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน(Public Participation) คืออะไร?, ชุมชนเกิดการแบ่งขั้วได้อย่างไร, เมื่อไรกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนจึงจำเป็นที่จะนำมาใช้, กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจระดับท้องถิ่น, บทบาทผู้บริหารจัดการในการมีส่วนร่วม, บทบาทของผู้แทนที่ได้รับเลือกตั้งในกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน, คณะทำงานและการบริหารจัดการองค์กรเพื่อการมีส่วนร่วมของประชาชน, การเตรียมการวางแผนการมีส่วนร่วมของประชาชน, การให้ข้อมูลต่อประชาชนและการมีส่วนร่วมของประชาชน, การได้มาซึ่งฉันทามติ, การบริหารจัดการประเด็นและการมีส่วนร่วมของประชาชน, กระบวนการคิดสำหรับการพัฒนาโครงการการมีส่วนร่วมของประชาชน, กระบวนการการตัดสินใจและการมีส่วนร่วมของประชาชน, การกำหนดวัตถุประสงค์ของการมีส่วนร่วมของประชาชนและการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร, ใครคือ “สาธารณชน” ในประเด็นนี้?

เทคนิคการมีส่วนร่วมของประชาชน, ข้อพิจารณาพิเศษที่มีผลต่อการเลือกเทคนิคต่าง ๆ, ตัวอย่างของโครงการการมีส่วนร่วมของประชาชน, การรับฟังความคิดเห็นของสาธารณชน, การวางรูปแบบและการนำประชุมกับประชาชน, การทำงานกับกลุ่มที่ปรึกษา, การดำเนินการสัมภาษณ์, การใช้การหยั่งเสียงหรือแบบสอบถาม, การวิเคราะห์ความเห็นของสาธารณชน, การทำงานร่วมกับสื่อ, การใช้บุคคลที่สามที่เป็นกลาง, การสร้างความเชื่อมั่นสำหรับการศึกษาทางเทคนิค, การสื่อสารกับสาธารณชนเกี่ยวกับความเสี่ยง, โครงการพัฒนาการลดผลกระทบ และ การประเมินโครงการการมีส่วนร่วมของประชาชน

ครึ่งทาง โครงการนำร่องฯ

**รายงานความก้าวหน้าการดำเนินโครงการนำร่อง
เพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อย**

(ตุลาคม 2543 – มีนาคม 2545)

มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย)

พิมพ์ครั้งที่ 2545 , 44 หน้า

จัดพิมพ์ มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน(ประเทศไทย)

โทรศัพท์ 0-2925-7871

รายงานความก้าวหน้า การดำเนินโครงการนำร่อง เพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อย เพื่อสร้างรูปแบบของระบบเกษตรกรรมยั่งยืนอันหลากหลายตามระบบนิเวศน์และวัฒนธรรมของชุมชน ตลอดจนสร้างรูปแบบการบริหารจัดการโครงการโดยเกษตรกรและองค์กรชุมชน เพื่อเป็นบทเรียนและแบบอย่างในการพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืนของประเทศไทย ในรายงานประกอบด้วย บทที่ 1 กว่าจะมาเป็นโครงการนำร่องฯ บทที่ 2 บทสรุปการติดตามประเมินผลครึ่งโครงการ อาทิ การเปลี่ยนแปลงของเกษตรกรไปสู่เกษตรกรรมยั่งยืน, ปัญหาและอุปสรรค บทที่ 3 ความคืบหน้าโครงการนำร่องฯในแต่ละภูมิภาค อาทิ การเปลี่ยนแปลงทางความคิด, การเปลี่ยนแปลงฐานการผลิต การเปลี่ยนแปลงฐานภูมิปัญญา และ บทที่ 4 บทเรียนจากครึ่งทางที่ผ่านมา

ธรรมนูญสิ่งแวดล้อม

ตัวชี้วัดการมีส่วนร่วมของประชาชน

ในการจัดการสิ่งแวดล้อม

ฝ่ายการเมืองและสิ่งแวดล้อม สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย

พิมพ์ครั้งที่ 2 มิถุนายน 2545 , 236 หน้า

จัดพิมพ์โดย ฝ่ายเมืองและสิ่งแวดล้อม สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย

โทรศัพท์ 0-2331-0047 ต่อ 5162

พิมพ์ที่ บริษัท ไทยกราฟิคแอนด์พริ้นท์ จำกัด

โทรศัพท์ 0-2906-6125

หนังสือเล่มนี้มีเนื้อหาทั้งสิ้น 4 บท ประกอบด้วย บทที่ 1 กฎหมายโดยทั่วไปที่กำกับและส่งเสริมสาธารณชนในการเข้าถึงข้อมูล การมีส่วนร่วม และความยุติธรรมในเรื่องเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม หัวข้อ A การมีกฎหมายซึ่งกล่าวถึงสิทธิและหน้าที่ทางสิ่งแวดล้อม หัวข้อ B ระบบการเยียวยาแก้ไขและชดเชยทางกฎหมาย บทที่ 2 การเข้าถึงข้อมูลด้านอุปถัมภ์ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม และข้อมูลด้านการปฏิบัติตามกฎหมายและการดำเนินการทางสิ่งแวดล้อมของโรงงานอุตสาหกรรม หัวข้อ A ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพและ/หรืออุปถัมภ์ หัวข้อ B ข้อมูลการตรวจวัดคุณภาพอากาศและน้ำ หัวข้อ C ข้อมูลจากรายงานสถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อม หัวข้อ D ข้อมูลในระดับโรงงานเกี่ยวกับการปฏิบัติตามกฎหมายและการดำเนินการทางสิ่งแวดล้อม

บทที่ 3 การเข้าถึงการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทางสิ่งแวดล้อม กรณีศึกษา : โรงไฟฟ้าหินกูด, กรณีศึกษา : โครงการระบบบำบัดน้ำเสียคลองด่าน, กรณีศึกษา : เขตอุตสาหกรรมเครือซีเมนต์ไทย จังหวัดสระบุรี และ บทที่ 4 ความพยายามในการเสริมสร้างศักยภาพของประชาชนเพื่อการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม หัวข้อ A ความพยายามของรัฐบาลในการสนับสนุนสิทธิทางสิ่งแวดล้อมของประชาชน หัวข้อ B สถานะและศักยภาพขององค์กรเอกชนในการสนับสนุนสิทธิทางสิ่งแวดล้อมของประชาชน หัวข้อ C แหล่งข้อมูลข่าวสารต่างๆ เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจปัญหาสิ่งแวดล้อมของประชาชน

ขบวนการเพื่อสุขภาวะที่ดีของคนไทย

รายงานประจำปี 2545

สำนักงานสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

พิมพ์ครั้งแรก 2546 , 62 หน้า

จัดพิมพ์ สำนักงานสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ

โทรศัพท์ 0-2298-0222

รายงานประจำปีของสำนักงานสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ มีรายละเอียดที่น่าสนใจหลายด้าน เหมาะสำหรับผู้ที่ต้องการทราบตัวตน ความเคลื่อนไหวของหน่วยงาน และเป็นประโยชน์ต่อการเข้าถึงทรัพยากรที่จะช่วยสนับสนุนงานของหน่วยงาน/องค์กรที่ทำงานสอดคล้องกับสำนักงาน สสส. ภายในรายงานประกอบด้วย

คณะกรรมการบริหารกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, คณะกรรมการประเมินผล, สารจากประธานกองทุนฯ, สารจากประธานกรรมการประเมินผล, จากใจผู้จัดการ, แผนยุทธศาสตร์ สสส., ตัวอย่างผลงานในรอบปี และนันทาทศนะที่มีต่อ สสส., รายงานการดำเนินงานคณะกรรมการประเมินผล, รายงานคณะอนุกรรมการตรวจสอบภายใน, ทิศทางการดำเนินงานในปีต่อไป, งบดุล, งบแสดงผลการดำเนินงาน, รายงานคณะกรรมการฯ เกี่ยวกับการตรวจสอบบัญชี, สรุปผลโครงการและงบประมาณที่ได้รับทุนสนับสนุน, และรายชื่อโครงการที่ได้รับทุนสนับสนุน

รายงานปฏิรูปการศึกษาไทย

ปีที่ 5 ฉบับที่ 64 เมษายน 2546

ถวัลย์ มาศจรัส บรรณาธิการ

พิมพ์ครั้งที่ 2546 , 16 หน้า

จัดพิมพ์ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

โทรศัพท์ 0-2668-7123

ฉบับที่ 64 มีบทความน่าสนใจมากมาย เริ่มจากปกหน้า นำเรื่อง การศึกษาเชิงสร้างสรรค์ เพื่อการเรียนรู้ศิลปะและวัฒนธรรม มาเสนอ มาถึงเนื้อในเป็น การนำกรณีศึกษาจาก 4 โรงเรียนมาเผยแพร่ต่อ บทความต่อมา เกี่ยวกับ คณะกรรมการสถานศึกษา พลังประชาชนเพื่อการปฏิรูปการศึกษา , ธรรมชาติ...บทบาทสำคัญกรรมการสถานศึกษา และบทความอื่นๆ ในแต่ละฉบับ ติดตามอ่านได้จาก รายงานปฏิรูปการศึกษาไทย ทุกฉบับ

4 MAT

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอน

ให้สอดคล้องกับธรรมชาติของการเรียนรู้ของผู้เรียน

โดย เขียว พานิช

พิมพ์ครั้งที่ 1 มีนาคม 2544 , 104 หน้า

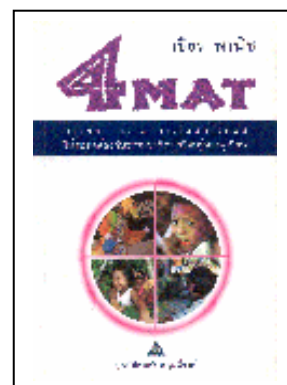
ราคา 80 บาท

จัดพิมพ์ : มูลนิธิสตรี-สุณดีวงศ์

โทรศัพท์ 0-2939-2207

จัดจำหน่าย : สายส่งศึกษา บริษัทเคเล็ดไทย

โทรศัพท์ 0-2225-9536-40

การนำเสนอแบบสั้นกระชับเกี่ยวกับวิธีการในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ภายในหนังสือเล่มนี้ ช่วยสร้างความเข้าใจให้กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและผู้สนใจได้เป็นอย่างดี และวิธีการที่เสนอให้นำไปปฏิบัติไม่ยุ่งยาก นอกจากการเสริมบรรยากาศการเรียนรู้ที่พึงปรารถนาขึ้นในชั้นเรียนแล้ว ยังดึงดูดให้นักเรียนได้พัฒนาตนเองตามศักยภาพของตนด้วย

เนื้อหาสาระที่น่าสนใจทั้งหมดประกอบด้วย ความเชื่อเรื่องสมอง สมองสามส่วน สมองกับการเรียนรู้ แผนภูมิการทำงานของสมองสามส่วน สมองส่วนบนสองซีก แผนภูมิการทำงานของสมองทั้งสองซีก การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ (4MAT) ที่มาของ 4MAT ผู้เรียน 4 แบบ สรุป 8 ขั้นตอน ลักษณะสำคัญของ 4MAT ตารางจัดกิจกรรม ตัวอย่างแผนการสอน สัมผัส การอยู่รอด ปลาฉลาม การแบ่ง(การหาร) เรขาคณิตพื้นฐาน(รูปทรง) จักรวาลและอวกาศ ข้อเสนอแนะในการเริ่มต้น ตัวอย่างกิจกรรมในชั้นที่ 1 คำถามยอดนิยม พร้อมภาคผนวกเกี่ยวกับ บรรยากาศที่พึงปรารถนาในชั้นเรียน แผนการสอนที่ดี & หน้าที่ของครู ความจำ ความเครียด

ทฤษฎีการประเมิน

ศิริชัย กาญจนวาสี

พิมพ์ครั้งที่ 3 ฉบับปรับปรุงเพิ่มเติม 2545 , 234 หน้า

ราคา 110 บาท

จัดพิมพ์ และจำหน่ายโดย สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โทรศัพท์ 0-2218-3247

ปกหลังของหนังสือบ่งไว้ว่า....ทฤษฎีการประเมินเล่มนี้ได้ช่วยริเริ่มจุดประกายของความคิด การศึกษาค้นคว้า และการอภิปรายเพื่อบูรณาการ และทำความเข้าใจ ศาสตร์แห่งการประเมิน ดันนำไปสู่การปรับปรุงเติมเต็มความสมบูรณ์และพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ ทฤษฎีใหม่ หรือกฎเกณฑ์ใหม่ๆ ของศาสตร์แขนงนี้ ทฤษฎีการประเมิน เป็นองค์ความรู้ที่มีนัยทั่วไปที่สามารถใช้ทำความเข้าใจ บรรยาย อธิบาย หรือทำนายปรากฏการณ์ทางการประเมินในสถานการณ์ต่างๆ มีคุณค่าของการเป็นศูนย์กลางของความคิดในการประเมิน การพัฒนาองค์ความรู้ทางการประเมิน อธิบายธรรมชาติของการประเมิน และเสนอแนะแนวทางการประเมินที่เหมาะสม..

ซึ่งผู้ที่กำลังให้ความสนใจการประเมินทุกแขนงควรได้ทำการศึกษา ค้นคว้า วิจัย และอภิปราย ให้ลึกซึ้งถึงทฤษฎีการประเมินเช่นกัน เนื้อหาสาระหลักของหนังสือนี้ประกอบด้วย 12 บทหลัก ได้แก่ ปรัชญาการประเมิน นิยามการประเมิน พัฒนาการของการประเมิน การสร้างทฤษฎีการประเมิน ทฤษฎีจุดมุ่งหมายของการประเมิน ทฤษฎีการกำหนดคุณค่า ทฤษฎีเกณฑ์การประเมิน ทฤษฎีรูปแบบการประเมิน ทฤษฎีการประเมินผลการดำเนินงาน ทฤษฎีการนำผลการประเมิน ไปใช้ประโยชน์ ทฤษฎีการประเมินงานประเมิน และบทสรุปที่ว่า การประเมินเป็นกระบวนการสร้างสรรค์ และมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนา แกมท้ายด้วย ภาคผนวก เกี่ยวกับ แนวคิดพื้นฐานของการพัฒนาและประเมินโครงการฝึกอบรม และจรรยาบรรณของนักประเมิน

ชุดวิชาการประเมินเพื่อการพัฒนา

Evaluation for Development

อุดม จำรัสพันธุ์, ชาตรี นาคะกุล,

ชาติชาย ม่วงปฐม, สมชาย วรกิจเกษมสกุล

พิมพ์ครั้งที่หนึ่ง มกราคม 2545, 238 หน้า

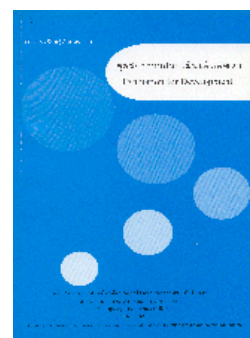
พิมพ์ที่ ห้างหุ้นส่วนจำกัด ทศน์ทองการพิมพ์

โทรศัพท์ 0-4426-7303

สำนักงานมาตรฐานการศึกษา สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ กระทรวงศึกษาธิการ,

สำนักงานมาตรฐานอุดมศึกษา ทบวงมหาวิทยาลัย

ISBN 974-559-575-6 พ.ศ.2545

หนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือ ชุดการเรียนรู้ด้วยตนเอง ใช้ประกอบการเรียน ในหลักสูตร ประกาศนียบัตรบัณฑิตการจัดการและการประเมินโครงการ ตามโครงการเพิ่มประสิทธิภาพบริหารจัดการ กองทุน หมู่บ้านและชุมชนเมือง พ.ศ. 2545 มุ่งเน้นให้ผู้เรียนศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมด้วยตนเอง เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการออกไปศึกษาและเก็บข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล และเพื่อพัฒนาความรู้ความสามารถในการประเมิน การวางแผนการประเมิน การออกแบบการประเมินในงานให้ดียิ่งขึ้น หนังสือนี้นอกจากเป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนในหลักสูตรโดยตรงแล้วยังเป็นประโยชน์สำหรับผู้สนใจและต้องการเสริมสร้างความเข้าใจในการประเมินเช่นกัน

ชุดวิชาการประเมินนี้ ประกอบด้วยเนื้อหา 4 หน่วย ประกอบด้วย หน่วยที่ 1 มโนทัศน์เกี่ยวกับการประเมิน ได้แก่ แนวคิด ความหมาย พัฒนาการของการประเมิน และความสำคัญของการประเมินกับการพัฒนาชุมชน และ แนวคิดการประเมินแบบต่างๆ เช่น การประเมินตนเอง การประเมินแบบมีส่วนร่วม การประเมินแบบร่วมมือที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน การประเมินแบบเสริมพลังอำนาจ หน่วยที่ 2 กระบวนการประเมิน ได้แก่ การวิเคราะห์โครงการ การกำหนดประเด็นในการประเมินโครงการ ตัวชี้วัด การวางแผนการประเมินโครงการ การออกแบบการประเมินโครงการ รูปแบบการประเมิน การเก็บรวบรวมข้อมูล เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การนำเสนอผลการวิเคราะห์และการสรุปผล

หน่วยที่ 3 เทคนิคการประเมิน ได้แก่ การติดตามกำกับโครงการ ความหมาย ความสำคัญ กระบวนการ เครื่องมือและเทคนิคที่ใช้ เทคนิคการประเมินประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการดำเนินโครงการ การเขียนรายงานผลการประเมินโครงการ การรายงานผล รูปแบบของการรายงานผล การเขียนรายงาน การเผยแพร่ และหน่วยที่ 4 คุณภาพของการประเมิน ได้แก่ การใช้ประโยชน์จากการประเมิน ความสัมพันธ์ระหว่างการประเมินกับการพัฒนา การประเมินกับการพัฒนาโครงการ การประเมินกับการพัฒนาชุมชน การประเมินคุณภาพ ความหมาย มาตรฐาน หลักการดำเนินการให้มีคุณภาพ ความเป็นนักประเมินที่น่าเชื่อถือ แนวทางประเมินคุณภาพของงานประเมิน

รายงานการพัฒนาคอน

ของประเทศไทย 2546

สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ

(United Nations Development Programme - UNDP)

อาคารสหประชาชาติ ชั้น 12

ถนนราชดำเนินนอก กรุงเทพมหานคร 10200

โทรศัพท์ 0-22882130

ISBN 974-91116-5-6

จำนวน 175 หน้า

เริ่มจากบทนำของรายงานที่กล่าวถึง **พลังของการเสริมสร้างพลังอำนาจ** ซึ่งเป็นทั้งวิธีการและเป้าหมายของการพัฒนาคอน ประเทศไทยกับ “ชุมชน” ความหมายและประเภทของชุมชน การเขียนรายงานเรื่องการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน การสำรวจความหลากหลาย และองค์ประกอบของรายงานฉบับนี้ ที่ประกอบด้วย 2 ส่วนหลักๆคือ (จากบทนำ หน้า 16-17)

ส่วนที่ 1 – การเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน ได้แก่

บทที่ 1 มุมมองจากชุมชน ชุมชนทุกภาคของประเทศเล่าเรื่องการต่อสู้ของพวกเขาเพื่อให้ได้มาซึ่งพลังอำนาจที่จะยกระดับชีวิตความเป็นอยู่และอนาคตของเขาผ่านกรณีศึกษาต่างๆ ข้อมูลของบทนี้คือชุมชนมีความคิดชัดเจนเกี่ยวกับการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ประกอบด้วยยุทธศาสตร์หลักสามประการ คือ การใช้ศักยภาพภายในชุมชนเพื่อแก้ปัญหาด้วยตนเอง การเจรจาต่อรองความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก และการต่อสู้เรียกร้องสิทธิชุมชน

บทที่ 2 บริบทใหม่ของการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน บทนี้ย้อนประวัติศาสตร์ชุมชนไทยโดยสังเขปเพื่อให้เกิดความเข้าใจว่าชุมชนสูญเสียพลังอำนาจไปมากเพียงใดจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วตั้งแต่ทศวรรษที่ 1950 (พ.ศ.2493-2502) เป็นต้นมา และชี้ให้เห็นแรงผลักดันที่ทำให้การเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชนกลับสู่วาระของชาติตั้งแต่ทศวรรษที่ 1990 (พ.ศ. 2533-2542) เป็นต้นมาซึ่งเป็นจุดเริ่มของการเปลี่ยนแปลงเชิงสถาบัน บทนี้นำเสนอปรับเปลี่ยนเชิงบริบทเชิงสถาบันที่สำคัญที่เป็นผลมาจากรัฐธรรมนูญปี 2540 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 และ 9 การกระจายอำนาจ และการปฏิรูปการศึกษา และได้ตั้งคำถามว่าการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เอื้ออำนวยต่อการเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชนเพียงใด และยังจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอื่นเพื่อหนุนเสริมกระบวนการนี้หรือไม่ อย่างไร

บทที่ 3 การสนับสนุนการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน การเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชนเกิดขึ้นในบริบทของประเทศซึ่งกว้างขวางกว่าชุมชน บทนี้ลำดับพัฒนาการของแนวทางการพัฒนาที่มีชุมชนเป็นฐานในฐานะที่เป็นกระบวนการการเรียนรู้ระดับชาติเริ่มด้วยการทบทวนตัวอย่างโครงการระดับชุมชนที่สำคัญ ความร่วมมือระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภายนอกและแสดงให้เห็นว่าการสร้างงานวิจัยจากเงินทุนสนับสนุนของรัฐเพื่อให้เข้าใจพลวัตของชุมชนได้นำไปสู่การยอมรับเทคนิควิธีการวางแผนจากล่างสู่บนโดยมีชุมชนเป็นฐานอย่างค่อยเป็นค่อยไป นอกจากนี้ ยังเสนอตัวอย่างโครงการพัฒนาที่มีชุมชนเป็นฐานซึ่งขยายตัวอย่างรวดเร็วเพื่อรับมือวิกฤต

เศรษฐกิจปี 2540 โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงการที่ได้รับแรงบันดาลใจจากปรัชญา “เศรษฐกิจพอเพียง” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ และโครงการที่ได้รับการสนับสนุนจากกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม

บทที่ 4 จุดเปลี่ยนการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน บทนี้สังเคราะห์ข้อสรุปจาก 3 บทที่ผ่านมา และชี้ให้เห็นว่าการผนวกการพัฒนาคนกับหลักสิทธิมนุษยชนทำให้การเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนได้รับการยอมรับเป็นแนวทางการพัฒนาที่สำคัญ ชุมชนและนักกิจกรรมในประเทศไทยก็ได้ข้อสรุปเช่นเดียวกันจากประสบการณ์การเผชิญหน้ากับรัฐที่รวมศูนย์อำนาจและการพัฒนาแบบสั่งการจากเบื้องบน ปัจจุบันโครงสร้างและกระบวนการเชิงสถาบันใหม่ทำให้เกิดบริบทที่เอื้ออำนวยต่อการเสริมพลังอำนาจชุมชน แต่ยังมีอุปสรรคด้านอุปสรรคจากแรงต้านของฝ่ายอนุรักษ์นิยมและความเฉื่อยชาของระบบราชการ ฉะนั้นจะต้องเผยแพร่และส่งเสริมการเรียนรู้จากตัวอย่างความสำเร็จในพื้นที่ต่างๆ ต้องหนุนเสริมให้การกระจายอำนาจก้าวหน้าไปด้วยดี และแก้ไขจุดอ่อนของระบบการคุ้มครองพิทักษ์สิทธิส่วนบุคคลของบทนี้เสนอแนะแนวทางที่กลุ่มต่างๆ ชุมชน รัฐบาล องค์กรพัฒนาเอกชนจะช่วยให้การเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชนเพื่อเป้าหมายของการพัฒนาคนและเสนอแนะการเปลี่ยนแปลงกระบวนการตัดสินใจระดับนโยบายที่จำเป็นเพื่อให้การเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชนบรรลุผลทั้งในฐานะวิธีการและเป้าหมายของการพัฒนาคน

ส่วนที่ 2 – การประเมินความก้าวหน้าการพัฒนาคน

บทที่ 5 ดัชนีการพัฒนาคน บทนี้นำเสนอ “ดัชนีความก้าวหน้าของคน” (Human Achievement Index – HAI) ซึ่งดัดแปลงจากดัชนีการพัฒนาคน (Human Development Index – HDI) ในรายงานประจำปีของยูเอ็นดีพี HAI เปรียบเทียบสถานภาพการพัฒนาคนใน 76 จังหวัดของประเทศไทยโดยใช้ตัวชี้วัด 6 กลุ่ม คือ สุขภาพ การศึกษา การทำงาน รายได้ ที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม ชีวิตครอบครัวและชุมชน การติดต่อสื่อสาร และการมีส่วนร่วม บทนี้นำเสนอ HAI, HDI และดัชนีการพัฒนาหญิง-ชาย (Gender-related Development Index – GDI) ทั้งในระดับภาคและจังหวัด ดัชนีเหล่านี้ชี้ให้เห็นความไม่เสมอภาคและการพัฒนาที่ไม่เท่าเทียมกันซึ่งควรได้รับความสนใจและแก้ไขในระดับนโยบายทั้งระยะเร่งด่วนและระยะยาว

การวิเคราะห์สถานการณ์สังคม

ด้วยตนเอง

หนังสือชุดความรู้ เล่มที่ 6 สถาบันพัฒนาการเมือง

ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ ผู้รวบรวม

พิมพ์ครั้งที่ 1 มกราคม 2544 , 80 หน้า

ราคา 60 บาท

จัดพิมพ์ : สถาบันพัฒนาการเมือง

โทรศัพท์ 0-2937-4647

จัดจำหน่าย : สำนักพิมพ์ร่วมด้วยช่วยกัน

โทรศัพท์ 0-2937-4664

..การอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่อง “การวิเคราะห์สถานการณ์สังคมด้วยตนเอง” ซึ่ง สถาบันพัฒนาการเมือง จัดขึ้นสำหรับผู้ปฏิบัติงานองค์กรพัฒนาเอกชนและองค์กรประชาชนต่าง ๆ เพื่อกระตุ้นให้เกิดการศึกษาแนวคิดทฤษฎีทางสังคมต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการถกเถียงอย่างจริงจังถึงความเป็นไปได้ในการนำเอาแนวคิดทฤษฎีเหล่านั้นมาใช้ในการอธิบายและเปลี่ยนแปลงสังคมไทย

ข้อสำคัญไม่ได้อยู่ที่ว่าเรารู้จักและยึดกุมทฤษฎีหนึ่งทฤษฎีใดได้อย่างลึกซึ้งรอบด้านเท่านั้น แต่อยู่ที่ว่าเราจะสามารถประมวลข้อดีของทฤษฎีต่างๆ ในแต่ละด้านแต่ละมุมเพื่อสังเคราะห์ขึ้นเป็นแนวคิดทฤษฎีของเราเองที่สอดคล้องและบรรสานกับการปฏิบัติที่เป็นจริง ดังที่องค์กรประชาชนทั้งหลายกำลังดำเนินอยู่ได้อย่างลึกซึ้งรอบด้านมากน้อยแค่ไหน...ในหนังสือเล่มนี้จึงได้รวบรวมคำบรรยายและสรุปเป็นรูปเล่มเพื่อเผยแพร่ออกไปในวงกว้าง สาระภายในซึ่งได้สรุปทฤษฎีจากการบรรยายมาไว้อย่างน่าสนใจ ประกอบด้วย

บทนำ โดย อนุช อาภาภิรม

“ทฤษฎีประชาสังคม” โดย ดร.ธเนศ อาภาสุวรรณ

“แนวคิดชุมชนชาติไทย” โดย พิทยา ว่องกุล

“ทฤษฎีระบบโลก” โดย ดร.เทียนชัย วงศ์ชัยสุวรรณ

“ทฤษฎีระบบโลก” โดย ดร.สุธี ประศาสน์เศรษฐ์

“นิเวศวิทยาการเมือง” โดย ประชา หุตานุวัตร

“การสร้างความรู้จากข่าว และอนาคตศึกษา” โดย อนุช อาภาภิรม

“วิพากษ์แนวคิดนอกกระแสหลักในสังคมไทย” โดยสมเกียรติ พงษ์ไพบูลย์

การพัฒนา

โดยการเรียนรู้จากการปฏิบัติ

ACTION LEARNING

หนังสือที่ระลึกประจำปีสถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือน

เล่มที่ 18

สุชาติ รังสินันท์ บรรณาธิการ

พิมพ์ครั้งที่ 1 2545 ,190 หน้า

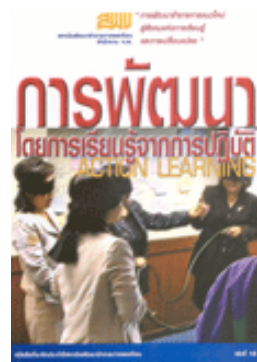
จำนวน 2,000 เล่ม

จัดพิมพ์ สถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือน

โทรศัพท์ 0-2547-1000

พิมพ์ที่ ห้างหุ้นส่วนจำกัด สำนักพิมพ์ฟิสิกส์เซ็นเตอร์

โทรศัพท์ 0-3429-8292

หนังสือเล่มนี้ได้เสนอมุมมอง และข้อคิดเห็น ตลอดจนประสบการณ์เกี่ยวกับการเรียนรู้จากการปฏิบัติหลากหลายสถานการณ์ ดังนั้นหากผู้สนใจต้องการค้นหาทางเลือกใหม่ๆ เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงพัฒนาฝึกอบรมให้ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพการณ์ทางสังคมที่มุ่งเน้นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจริง โดยการนำเอาข้อแนะนำเหล่านี้ไปทดลองปฏิบัติจริง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ ดันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นในหน่วยงาน และการพัฒนาทรัพยากรบุคคล

ภายในแบ่งสาระเป็นบทตอนดังนี้ **ตอนที่ 1 แนวคิด** ประกอบด้วย **การพัฒนาข้าราชการแนวใหม่ สู่สังคมแห่งการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลง** โดย คุณหญิงทิพาวดี เมฆสวรรค์ **การเรียนรู้จากการปฏิบัติ: ยิ่งทำยิ่งรู้ ยิ่งอยู่ยิ่งเชี่ยวชาญ** โดย ดร.วีระวัฒน์ ปันนิตามัย **การเรียนรู้จากการปฏิบัติ: หลักการและการปฏิบัติจริง** โดย ดร.โทนี อีเวอร์การ์ด (ภาคภาษาไทย) **Action Learning : Some principles and practicalities** Dr.Toni Ivergard (ภาคภาษาอังกฤษ) **นานาชาติของนักวิชาการด้านการเรียนรู้และการฝึกอบรม** โดย กองบรรณาธิการ

ตอนที่ 2 การปฏิบัติ ประกอบด้วย **สพข.กับการเรียนรู้จากการปฏิบัติ (Action Learning)** โดย สุชาติ รังสินันท์ **IDP กับการพัฒนานักบริหารระดับสูง** โดย ลดาวัลย์ เวทยนกุล **การเรียนรู้จากการปฏิบัติด้วยกรณีศึกษา : ประสบการณ์จากมาเลเซีย** โดย รัตนา อุบลสิงห์ **บทบาทผู้อำนวยการกลุ่มกับการเรียนรู้จากการปฏิบัติ** โดย นงลักษณ์ หอตระกูล **ตอนที่ 3 สพข. : อดีตและอนาคต** ประกอบด้วย **สพข. กับการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในการฝึกอบรม** โดย ดร.สมโภชน์ นพคุณ **สพข. จากการฝึกอบรมสู่การเรียนรู้** โดย รัตนา อุบลสิงห์

ปฏิรูปการเรียนรู้

ผู้เรียนสำคัญที่สุด

คณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

พิมพ์ครั้งที่ 5 กันยายน 2543 ,74 หน้า

จำนวน 50,000 เล่ม

เอกสารแจกฟรี ห้ามจำหน่าย

จัดพิมพ์และเผยแพร่ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

โทรศัพท์ 0-2243-4147

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว

โทรศัพท์ 0-2538-3022

เอกสารนี้ คณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้ ตั้งใจทำขึ้นเป็นเอกสารความรู้ ไม่ใช่ตำรา เขียนแบบเล่าสู่กันฟัง อ่านง่าย สบายใจ เพื่อสร้างความชัดเจนเรื่องพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ในส่วนที่เกี่ยวกับการเรียนรู้ เพื่อทำความเข้าใจให้ตรงกันว่า การปฏิรูปการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุดนั้น คือ อย่างไร เอกสารนี้ว่าด้วยหลักการของการปฏิรูปการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด ยังมีเล่มต่อไปว่าด้วยแนวปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ บทบาทของพ่อแม่เรียนรู้สู่โลกกว้าง เอกสารนี้มุ่งกลุ่มเป้าหมาย คือ ครู และผู้บริหารในสถานศึกษา ผู้ซึ่งมีความรู้เกี่ยวกับการเรียนการสอนอยู่แล้ว

เอกสารนี้ยังเหมาะสมกับผู้สนใจทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปการเรียนรู้ ภายในประกอบด้วยเนื้อหาที่น่าสนใจทั้งสิ้น 7 บท ได้แก่ บทที่ 1 บทนำ ประกอบด้วย สถานภาพปัจจุบัน ความจำเป็นต้องปฏิรูปการเรียนรู้ บทที่ 2 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติกับการปฏิรูปการเรียนรู้ ประกอบด้วย ลักษณะการเรียนรู้ที่พึงประสงค์ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ คือ ลักษณะของผู้เรียนที่พึงประสงค์ และลักษณะของกระบวนการเรียนรู้ที่พึงประสงค์ บทที่ 3 แนวคิด ความหมาย และแนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด ประกอบด้วย การเรียนรู้ตลอดชีวิต แนวคิดเกี่ยวกับการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด ความหมายของกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด ปัจจัยสำคัญในการสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ ตัวอย่างการจัดกระบวนการเรียนรู้

บทที่ 4 ปฏิรูปการเรียนรู้: ผลการดำเนินงาน และประสบการณ์จากฝ่ายต่างๆ ประกอบด้วยหน่วยงานภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน สถานศึกษาต่างๆ ผลของการจัดการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด บทที่ 5 บทบาทของผู้มีส่วนร่วมและประโยชน์ที่ทุกฝ่ายจะได้รับ ประกอบด้วย สภาพที่ขาดการมีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย ผลที่ผู้มีส่วนร่วมจะได้รับ บทที่ 6 ถาม-ตอบปัญหาการปฏิรูปการเรียนรู้ และบทที่ 7 บทสรุป ท้ายเล่มรายชื่อคณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้ คณะผู้เชี่ยวชาญพิจารณาหนังสือ คณะทำงานและบรรณาธิการ

วิถีไท

วิถีทางสู่ชุมชนพึ่งตนเอง

สวัณห์ คงแป้น บรรณาธิการ

บัณฑิต อ่อนดำ คำนิยม

พิมพ์ครั้งแรก พฤศจิกายน 2545, 352 หน้า

ราคา 200 บาท

จัดพิมพ์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)

มูลนิธิชุมชนไท (0-2716-5610-11 ต่อ 601-604)

จัดจำหน่าย บริษัทรวมพรรณ จำกัด

โทรศัพท์ 0-2930-1165-6

การเปิดโลกทัศน์จากการอ่าน โดยเฉพาะประสบการณ์จริงที่ถ่ายทอดผ่านตัวอักษรไว้ในหนังสือเล่มนี้ บทความรวมแนวคิดและประสบการณ์งานพัฒนาจากชุมชนทั่วประเทศทั้ง 41 บทความ จะช่วยให้ผู้สนใจได้ออกตามรอย หรือย้อนรำลึกถึงประสบการณ์ตรงที่เคยประสบมาได้อย่างกระชับ และน่าสนใจ เนื้อหาสั้นๆที่ไปถึงกระบวนการพัฒนากระแสรองหรือที่เรียกว่าชุมชนวิวัฒน์ความพยายามที่จะใช้กระบวนการพัฒนากระแสนี้ เป็นเหมือนคานงัดทำให้ชุมชนวิวัฒน์เคลื่อนไปสู่การเป็นกระแสหลักของการพัฒนา ดังอาจารย์บัณฑิต อ่อนดำ ได้เขียนคำนิยมไว้นั้น ยิ่งย้าความน่าสนใจของหนังสือเล่มนี้ อันประกอบไปด้วยบทความดังต่อไปนี้

ที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ *คนจนในเมืองกับการต่อสู้..เพื่อความมั่นคงในที่อยู่อาศัย *แปรรูกระแหงชาติ “เมืองน่าอยู่” สู่รูปธรรม *ย้ายชุมชนป้อมมหากาฬ ฤๅชีวิตเป็นเพียงก้อนหินในสวนหย่อม? *กองทุนที่อยู่อาศัยคนจนเมืองเชียงใหม่ สะสมวันละบาทเพื่อมีบ้าน * “ทับแก้ว” การรื้อย้ายครั้งที่ 3 เพื่อนำร่องการพัฒนาที่อยู่อาศัยชุมชนริมทางรถไฟ

ธุรกิจชุมชน ได้แก่ *ชนมเงินข้างกล่อมเมืองระยอง * “น้ำมันข้างกระยาสูบ” ฟันงูมิปัญญาชาวบ้าน สร้างงานให้ชุมชน *ลงเลและเซเคย *โรงงานแปงชนมเงินเมืองนครฯ *หยาดชาวเล *ศูนย์ตระบัลไพร ธุรกิจสีเขียว..พึ่งตนเอง *บ้านโคกภูเก่าหยุดแรงงานย้ายถิ่น ด้วยผ้าทอย้อมสีธรรมชาติ *ห้วยแตกหน่อที่ “บุทม” *น้ำสำรอง..เครื่องดื่มเพื่อสำรองสุขภาพ * “ดงบัง” แหล่งสำรองสมุนไพรของอภัยภูเบศร

ดิน น้ำ ป่า ได้แก่ *การต่อสู้เพื่อบึงสำนักงานใหญ่ *ก้าวใหม่ป่าชุมชนบ้านกัวม่วง กับการพัฒนาเป็นแหล่งศึกษาป่าชุมชน *ป่าชุมชนทุ่งยาว อีก(หนึ่ง)ตำนาน..คนรักป่า *ดูขง..สวนคือชีวิต * “คนริมคลองนาคราช” บูรณาการภูมิปัญญาพื้นบ้านเพื่อการอยู่ร่วมกับป่า *

“คนเคียงป่า” แห่งแม่वंกแม่เป็น ☼ป่าครอบครัวและคนอยู่ป่ายัง : คือความหวังของคนแห่งป่าพะ
โต๊ะ ☼เส้นทางสู่(นคร)บางจำ ☼เกษตรยั่งยืน พลิกฟื้นเกษตรกรไทย

องค์กรการเงินและสวัสดิการ ได้แก่ ☼ขบวนการกู้ชาติ สร้างสถาบันการเงินและ
สวัสดิการชุมชนแห่งชาติ ☼การเดินทางไกลครั้งที่ 2 ของครูชบ ยอดแก้ว ..เพื่อพันธกิจกู้ชาติ
☼ชุมชนอามานะฮ์ ใช้หนามยอกเอาหนามบ่ง ช่วยคนจนในชุมชนปลดหนี้ในระบบ ☼มีธนาคารที่
ไหนในโลกที่คนจนพึ่งได้ตั้งแต่เงิน ถึงน้ำปลาข้าวสาร ☼เยี่ยมชุมชน “นิมิตรใหม่” ทำอย่างไรจึงปลด
“ไป” ☼ผ.ผู้เฒ่า..คลังปัญญาของชุมชน กับพัฒนาการ 3 ระดับของสวัสดิการผู้สูงอายุ ☼ กองทุนสวน
ยาง ก้าวแรกของผู้สูงอายุ..สตูล

ชุมชนเข้มแข็ง ได้แก่ ☼บนเส้นทางพึ่งตนเองของไพศาล ☼คืนวิถีชุมชนคน
อีสาน เอ็ดอู่เอ็ดกินด้วยเกษตรอินทรีย์ ☼บทเรียนจาก..อินโดนีเซีย จะเลือกผีหรือเลือกคน? ☼รวม
พลคนรักทำกิน ร้อยดวงใจ..คืนชีวิตให้สายน้ำ ☼ตัวตนคนไม่เรียง ☼ภาพสะท้อนจากอาข่า ☼ เล่า
ขานตำนาน..คน เมื่อ..คนไทยพลัดถิ่นถามหาสัญชาติไทย

ศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ ☼จิตวิญญาณท้องถิ่น คุณค่าที่ยังคงอยู่คู่โนราห์วังเลน
☼โรงเรียนหมอลำร้อยเอ็ด อนุรักษ์ภูมิปัญญา..พัฒนาเพื่อลูกหลาน ☼ศิลปินพื้นบ้านศรีวิชัย สืบทอด
ศิลปะเพื่อสังคม

ท้องถิ่นพัฒนากับโลกาภิวัตน์

วิกฤตโลก วิกฤตไทย อะไรคือทางรอด

บทสนทนามหาวิทยาลัยเที่ยงคืน

ชุดความรู้เที่ยงคืน เล่มที่หนึ่ง

ชัชวาล ปัญปั่น – สมเกียรติ ตั้งนโม บรรณาธิการ

พิมพ์ครั้งแรก พฤศจิกายน 2544, 213 หน้า

ราคา 145 บาท

จัดพิมพ์ บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด

โทรศัพท์ 0-2434-0268

จัดจำหน่าย บริษัทอมรินทร์บุ๊คเซ็นเตอร์ จำกัด

โทรศัพท์ 0-2882-2000

บทสนทนาที่เกิดขึ้นในห้องเรียนของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน ที่มุ่งเน้นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในการขุดเกลาคำถาม เชื่อมโยงปัจจัยต่างๆเข้ามาสัมพันธ์กับคำถาม ลองเสนอคำตอบ และมีมุมมองที่แตกต่าง และจบลงโดยไม่มีคำตอบที่เป็นสากล ผู้เรียนจึงมิได้คำตอบที่เหมือนกัน แต่ก็เกิดอำนาจในการอธิบายได้ดี ณ ช่วงเวลานั้นๆ และในตำราเล่มนี้ได้รวมคำบรรยายที่เกิดขึ้นของกระบวนการวิชา “ท้องถิ่นพัฒนาสู่โลกาภิวัตน์ 101” จาก 4 ประเด็นหลัก ได้แก่ **โลกาภิวัตน์กับวัฒนธรรมไทย** เสนอโดย ดร.อานันท์ กาญจนพันธุ์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ **เศรษฐกิจในยุคโลกาภิวัตน์** เสนอโดย ศาสตราจารย์ ดร. ผาสุก พงษ์ไพจิตร คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย **กระบวนการความเป็นท้องถิ่นในยุคโลกาภิวัตน์** เสนอโดย ศาสตราจารย์เสน่ห์ จามริก นักวิชาการอิสระสาขารัฐศาสตร์ และ **ทางเลือก ทางรอดของไทยในยุคโลกาภิวัตน์** เสนอโดย รองศาสตราจารย์รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

จากคำถามคำตอบ ประเด็นถกเถียงในแง่มุมต่างๆทำให้เกิดเป็นบทศึกษาและเรียนรู้ร่วมกัน จะนำไปสู่กระบวนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง และเกิดเป็นพลังที่เข้มแข็งต่อไป ผู้สนใจสามารถเข้าเรียนในชั้นเรียนได้จากหนังสือเล่มนี้ หรือ ตลอดเวลาที่ WWW.geocities.com/midnightuniv

ภาคผนวก 2

**สรุปการประชุมคณะกรรมการอำนวยการ สรส.
(จำนวน 6 ครั้ง)**

ภาคผนวก 2.1

**การประชุมคณะกรรมการอำนวยการ สรส.
ครั้งที่ 1 เมื่อวันที่ 21 ตุลาคม 2546**

สรุปการประชุมคณะกรรมการอำนวยการ
โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.)
ครั้งที่ 1/2546 เมื่อวันที่ 21 ตุลาคม 2546
ณ ห้องประชุม 1 สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

รายนามคณะกรรมการที่ร่วมประชุม

1. ศ.นพ.วิจารณ์ พานิช	ประธานคณะกรรมการ
2. นายชัชวาลย์ ทองดีเลิศ	กรรมการ
3. รศ.ประภาภักดิ์ นิยม	กรรมการ
4. นายวิศิษฐ์ วัชรวิญญู	กรรมการ
5. ครูสุรินทร์ กิจนิตย์ชีว์	กรรมการ
6. รศ.ปาริชาติ วลัยเสถียร	กรรมการ
7. รศ.เนาวรัตน์ พลายน้อย	กรรมการ
8. ดร.สินธุ์ สโบล	กรรมการ
9. ดร.สีลาภรณ์ บัวสาย	กรรมการ
10. นายทรงพล เจตนาวณิชย์	กรรมการและเลขานุการ

รายนามคณะกรรมการที่ไม่สามารถเข้าร่วมประชุม

11. นางสาวสมสุข บุญญะบัญชา	กรรมการ
12. นายเอนก นาเคบุตร	กรรมการ
13. อาจารย์ชูพนิจ เกษมณี	กรรมการ
14. อาจารย์บัณฑิต อ่อนดำ	กรรมการ
15. ทพ.กฤษดา เรืองอารีย์รัชต์	กรรมการ

รายนามผู้เข้าร่วมสังเกตการณ์

16. พระมหาสุชาติย์ อบอุ่น	สรส.ส่วนกลาง
17. นางสุทิน ศิรินคร	สรส.ส่วนกลาง
18. นางสาวปิยะนุช อาชีวะวิทย์	สรส.ส่วนกลาง
19. นางสาวปิยะวดี สิงห์สุรีย์	สรส.ภาคกลาง
20. นางสาวนวลทิพย์ ชูศรีโถม	สรส.ภาคกลาง
21. นางสาวประสพศรี สุขมาก	สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้ท้องถิ่น
22. นางสาวพรรณทิพย์ เพชรมาก	สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (มหาชน) พอช.
23. นางสาวนิตยา พิริยะธรรมวงศ์	สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคส.)
24. นางสาวอรุณ ชูเกาะทวด	สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคส.)
25. ผู้แทนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)	

ความนำ

การประชุมคณะกรรมการอำนวยการ โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.) ครั้งที่ 1/2546 เป็นการประชุมเพื่อร่วมกันกำหนดทิศทางและติดตามผลการดำเนินการของโครงการฯ ในรอบ 4 เดือนที่ผ่านมา (1 มิ.ย. – 30 ก.ย. 46) โดยมีคณะกรรมการกำกับทิศทางของโครงการฯ และผู้บริหาร โครงการเข้าร่วมประชุม เพื่อให้ข้อเสนอแนะและแนวทางการดำเนินงานของโครงการที่จะดำเนินงานต่อไปภาพรวม โดยมีวาระการประชุม 5 เรื่อง คือ

1. ความเป็นมาของโครงการ
2. เป้าหมายและภารกิจของโครงการ
3. แนวทางการดำเนินการโครงการ
4. การดำเนินการในรอบ 4 เดือนที่ผ่านมา (1 มิ.ย. – 30 ก.ย. 46)
 - กิจกรรม
 - ผลที่เกิดขึ้น
 - ข้อคิดเห็นและแนวทางในการดำเนินการต่อ
 - ผลการดำเนินการในภูมิภาค 3 ภูมิภาค (ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคอีสาน)
 - ผลการดำเนินการในด้านวิชาการ
5. ข้อคิดเห็นและแนวทางการในการดำเนินการต่อไปภาพรวมของโครงการ

โดยในเบื้องต้นที่ประชุมกำหนดให้ ศ.นพ.วิจารณ์ พานิช จากสถาบันการจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคส.) เป็นประธานฯ ในที่ประชุม เพื่อให้การประชุมเป็นไปตามที่ฝ่ายบริหารโครงการกำหนดไว้

นอกจากนี้ ที่ประชุมยังกำหนดให้ฝ่ายต่างๆ เสนอความคิดเห็นได้ตามความเหมาะสมในระหว่างการประชุม กรณีที่มีความสนใจประเด็นนั้นๆ โดยเฉพาะในเรื่องของกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้ชุมชนเป็นสุข

วาระที่ 1 ความเป็นมา เป้าหมาย และภารกิจของโครงการฯ

รศ. ปาริชาติ วลัยเสถียร (ผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ โครงการฯ) ได้กล่าวถึงความเป็นมาของโครงการที่มุ่งเน้นกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้ชุมชนได้รู้ตัวเองในตัวในลักษณะของการเรียนรู้ซึ่งประเมินว่า ตนเองอยู่ในสถานะใด จะเดินต่อไปอย่างไร เพื่อให้กระบวนการเรียนรู้นั้นเป็นการเรียนรู้ที่มีพลัง สามารถก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงได้

โดยกล่าวถึงลักษณะของโครงการที่เน้นให้ภาคีในท้องถิ่น อาทิ นักพัฒนา นักวิชาการ ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ฯลฯ มีส่วนร่วมและเป็นเจ้าของโครงการร่วมกัน

โดยแนวทางการเรียนรู้นั้นจะเป็นการเรียนรู้ทั้งในแนวราบและแนวตั้ง ที่มุ่งส่งเสริมให้ชุมชน องค์กร ชุมชน และภาคีต่างๆ ได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน ทั้งนักพัฒนา นักวิชาการ ชุมชนและ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ฯลฯ และในแนวดิ่งระหว่างชุมชนกับหน่วยงานให้การสนับสนุน เช่น สกว. สสส. และสรส. เป็นต้น ทั้งนี้ เพื่อเป็นการทบทวนตนเองของชุมชน เพื่อนำไปสู่การสร้างฐานข้อมูล สารสนเทศ ความรู้และภูมิปัญญาของชุมชน โดยกระบวนการเรียนรู้นั้น มุ่งเน้นทั้งในด้านการจัดการ การจัดทำชุดความรู้ ชุดเครื่องมือ และการศึกษาวิเคราะห์ในเชิงเศรษฐกิจ สังคม และมีมิติจิตวิญญาณที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชน

วัตถุประสงค์ เพื่อการพัฒนาระบบและกลไกการดำเนินการเพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่ภาวะชุมชนเข้มแข็งและเป็นสุข และเพื่อเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันทั้งระหว่างชุมชนด้วยกันในการปรับตัวเพื่อสร้างสรรค์ชุมชนเป็นสุข และระหว่างภาคีต่างๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจในกระบวนการเรียนรู้และบริบทของสังคมไทย

เป้าหมาย รศ. ปาริชาติ กล่าวถึง เป้าหมายของโครงการว่ามีเป้าหมาย 4 ประการคือ

- เกิดกลไกการดำเนินการเพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้ ที่มีเป้าหมายชุมชนเป็นสุข
- การเสริมสร้างและพัฒนาคนทำงานทางสังคมที่ทำงานในระดับพื้นที่
- เกิดองค์ความรู้ ว่าด้วยเรื่องกระบวนการเรียนรู้ทั้งในด้านชุดความรู้ และเครื่องมือ เพื่อประเมินชุมชน

เป็นสุข

- เกิดการสรุปบทเรียน การวิเคราะห์ สังเคราะห์ องค์ความรู้เพื่อขยายผลไปสู่ระดับนโยบายและการดำเนินการของฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

ยุทธศาสตร์การดำเนินการ โดยการดำเนินการตามโครงการนั้น มียุทธศาสตร์การดำเนินการที่มุ่งเน้นในกระบวนการต่อไปนี้

- เน้นการทำงานแบบมีส่วนร่วม ที่ให้ทุกฝ่ายร่วมเป็นเจ้าของ
- การทำงานจากสิ่งหรือทุนที่มีอยู่ ทั้งในด้านตัวบุคคล สถาบัน องค์การส่วนท้องถิ่น ในด้านกลไกการจัดการของภาคีต่างๆ และในด้านข้อมูล ความรู้ที่มีอยู่แล้ว และนำมาพัฒนา เผยแพร่ต่อ เช่น ความรู้เชิงประเด็น บทเรียนจากการเฝ้าศึกษา ชุดความรู้ ฯลฯ
- การเสริมสร้างและพัฒนากลไก – คนทำงาน ที่จะไปสู่ “ผู้นำการเปลี่ยนแปลง” และ “นักจัดการความรู้ในท้องถิ่น”
- การขับเคลื่อนงานด้วยฐานความรู้และข้อมูล
- การสรุปบทเรียน และยกระดับความรู้อย่างต่อเนื่อง

วาระที่ 2 แนวทางการดำเนินงานของโครงการ

- การพัฒนาระบบงาน เน้นการดำเนินการในลักษณะของสถาบันที่ได้รับการยอมรับ/ศรัทธาเพื่อทำหน้าที่เสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อให้ชุมชนเป็นสุข
- การดำเนินการเน้นกระบวนการทางสังคมที่ใช้ฐานความรู้ทางวิชาการประกอบ โดยการวิเคราะห์ สังเคราะห์ ชุดความรู้และชุดเครื่องมือในการทำงานของผู้ที่เกี่ยวข้อง
- ขอบเขตและความครอบคลุมนั้น ดำเนินการทั้งในระดับชุมชนที่เน้นการประเมินตนเองและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และในระดับภาพรวม (นโยบาย) ที่เน้นความเข้าใจและกระบวนการทำงานร่วมกัน
- ความยั่งยืน ดำเนินการสานต่อการทำงานจากทุนฐานเดิมที่มีอยู่ และเสริมสร้างให้เกิดพลัง และเข้าไปสนับสนุนกับองค์กรในท้องถิ่น

คุณทรงพล เจตนาวณิชย์ (ผู้อำนวยการฝ่ายสนับสนุนเครือข่ายของโครงการ) ได้กล่าวเสริมกระบวนการดำเนินการและเป้าหมายของโครงการว่า เป้าหมายของโครงการมี 2 ระยะ คือ

ระยะสั้น (4 เดือน) มีเป้าหมาย คือ 1) การประมวลสถานการณ์และปัญหาทางพัฒนาในพื้นที่ 2) การเชื่อมร้อยเครือข่ายและการสร้างการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานในระดับภาค 3) การสร้างกลไกการจัดการระดับภาคและจังหวัด 4) การรวบรวม ประมวลองค์ความรู้ที่มีอยู่และการพัฒนาชุดความรู้/เครื่องมือการเรียนรู้ 5) การจัดตั้งคณะกรรมการอำนวยการ

ส่วนเป้าหมายในระยะยาว ได้แก่ 1) พัฒนากลไกและระบบการดำเนินงานในเชิงสถาบัน (ต่อเนื่อง, ระยะยาว, การจัดการ) 2) สร้างและพัฒนาคนทำงานทางสังคม (ด้านส่งเสริมและจัดการความรู้) 3) สร้างองค์ความรู้ “การเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์” และ “การเรียนรู้ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลง” 4) ขยายผลสู่วงกว้าง (ต่อสังคมและในระดับนโยบาย)

นอกจากนี้ยังได้กล่าวเสริมถึงกลไกการจัดกระบวนการเรียนรู้ในเชิงประเมิน ที่จะนำไปสู่การเรียนรู้ที่มีพลังและการเปลี่ยนแปลงสังคมเพื่อให้ชุมชนเป็นสุข และการจัดการของภาคีต่างๆ ในเชิงพื้นที่ โดยมุ่งเน้นการศึกษาวิเคราะห์ถึงสถานการณ์ปัญหา การจัดการความรู้ และการกำหนดตัวชี้วัดเรื่องชุมชนเข้มแข็ง โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วม การค้นหาความรู้ที่ชุมชนมีอยู่ และการที่จะก้าวเดินต่อไปในอนาคต

วาระที่ 3 การนำเสนอผลดำเนินงานในรอบ 4 เดือน (1 มิ.ย. – 30 ก.ย. 46) ที่ผ่านมา และการให้ข้อคิดเห็นต่อการดำเนินงานในอนาคต

ศ.พ.วิจารณ์ พานิช ประธานในที่ประชุมฯ ได้กล่าวเสริมว่า สำหรับรายละเอียดเกี่ยวกับผลการดำเนินงานในรอบ 4 เดือนที่ผ่านมา ขอให้พิจารณาจากเอกสารประกอบการประชุม หมายเลข 1 จากนั้นได้เสนอให้ รศ.ดร. สุจินต์ สิมารักษ์ จากสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น กล่าวรายงานผลการดำเนินการของโครงการในภาคอีสานเพิ่มเติม และเชิญกรรมการทุกท่านร่วมให้ข้อคิดเห็นต่อการดำเนินงานในรอบ 4 เดือนที่ผ่านมา และกำลังจะดำเนินการต่อไปในอนาคต

รศ.ดร.สุจินต์ สิมารักษ์ ได้กล่าวถึงผลการดำเนินการตามโครงการในภาคอีสานว่า ได้มีการประชุมปรึกษาหารือกัน 2 – 3 ครั้งในโครงการดังกล่าว และเห็นว่ามีผลสำคัญต่อกระบวนการเรียนรู้ในระยะยาว จึงเกิดกลไกการจัดการของสถาบันขึ้น โดยมีภาคีจากส่วนต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วม โดย รศ.ดร. สุจินต์ สิมารักษ์ กล่าวถึงแนวทางการพัฒนาโครงการและกระบวนการเรียนรู้ในภาคอีสานว่า อยู่ในช่วงของการพัฒนาโครงการ โดยยกตัวอย่างพื้นที่ ใน จังหวัดสุรินทร์ ว่า มีข้อเสนอโครงการ ประมาณ 9 ชุดโครงการ นอกจากนี้ยังมีพื้นที่อื่นๆ เช่น มหาสารคาม พมาย ขอนแก่น บุรีรัมย์ ก็มีการพัฒนาโครงการอย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้ รศ.ดร.สุจินต์ สิมารักษ์ ได้ให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะว่า การจัดการกระบวนการเรียนรู้ คือ การจัดการ เพื่อให้กลุ่ม องค์กร ชุมชน เกิดการผลิตหรือเกิดผลลัพธ์ในทางที่ดีขึ้น และให้รู้ว่ามีข้อดีอย่างไร แยกอย่างไร โดยศึกษาถึงข้อมูล สารสนเทศ และความรู้ที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในลักษณะดังนี้

ศึกษาข้อมูล → สารสนเทศ → ความรู้

และเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อนำไปสู่การพัฒนาประเทศ โดยผ่านการศึกษาวิจัยของคนที่จะนำไปใช้ประโยชน์อย่างจริงจัง เช่น ผู้ว่าราชการจังหวัดแบบบูรณาการ (CEO)

ศ.พ. วิจารณ์ พานิช ได้กล่าวถึงกิจกรรมการพัฒนาในชุมชนนั้นมีมากขึ้น ซึ่งบางครั้งกลายเป็นภาระของชุมชนที่จะต้องมีเวที กลไกการทำงาน ทำให้ชาวบ้านสูญเสียความเป็นตัวของตัวเอง และไม่อยากจะเข้าร่วมเวทีภาคีสนับสนุนจะอย่างไรเพื่อให้กระบวนการเรียนรู้และการพัฒนานั้น กลายเป็นภาระที่เป็นปกติของชุมชน หากคนที่มีความรู้ความถนัดที่มีการทำงานแบบปกติ โดยแบ่งเวลา 1 ใน 3 มาเป็นตัวเชื่อมในการทำงานร่วมกับชุมชน

คุณสุรินทร์ กิจนิตยวิธ ได้กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้ ว่ากระบวนการเรียนรู้นั้น จะต้องนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงและเป็นการเรียนรู้จากชีวิตของเขา โดยเกิดจากความสนใจของเขาเอง รวมทั้งกระบวนการนั้นจะต้องนำไปสู่การแก้ไขความทุกข์ที่เกิดขึ้น แก้ไขปัญหาชีวิตของเขาเอง และสุดท้ายให้เกิดความสุข ที่มาจากการเรียนรู้นั้น

อาจารย์ชัยวัฒน์ บุญภาค ได้กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้ว่า จะต้องนำไปสู่การแก้ไขความทุกข์ โดยมองให้เห็นว่า สิ่งไหนเป็นทุกข์ชาวบ้าน ซึ่งความทุกข์ของชาวบ้านอาจเป็นคนละเรื่องกับสิ่งที่เรา (นักวิชาการ) คิด และต้องลดความขัดแย้งที่เกิดขึ้น เช่น ความขัดแย้งของชาวบ้านกับ อบต. และไม่มองไปที่เงินทองเป็นสำคัญ

คุณทรงพล เจตนาวณิชย์ ได้กล่าวถึงผลการดำเนินงานตามโครงการในเขตภาคกลาง ที่มุ่งเน้นการสร้างและพัฒนาคนทำงานทางสังคม เพื่อนำไปสู่การเป็นนักจัดการความรู้ท้องถิ่นและผู้นำการเปลี่ยนแปลง จากบัณฑิตอาสา (กองทุนหมู่บ้าน) จำนวน 25 คน โดยกล่าวถึงกระบวนการทำงาน ว่าก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้อย่างมาก โดยเริ่มต้นจากวิธีการค้นหาบุคคล การกำหนดแนวคิดในทางสังคมและพุทธศาสนา ที่จะนำไปสู่การจัดการชุมชน เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนของบัณฑิตอาสาเหล่านั้น โดยมีการศึกษาวิเคราะห์จากคำถามง่ายๆ ที่จะทำให้ได้มาซึ่งแนวทางการทำงานที่ชัดเจน

1. ชุมชนท้องถิ่นของเรามีปัญหาหรือไม่ ปัญหานั้นคืออะไร และเกิดจากอะไร
2. ชุมชนท้องถิ่นกับกระแสการเปลี่ยนแปลง
3. เราเป็นใคร มาจากไหน มาเพื่ออะไร และกำลังจะไปไหน เราจะช่วยท้องถิ่นเราได้หรือไม่

จากนั้นโครงการ กำหนดแผนการพัฒนาความรู้ ทักษะของบัณฑิต ในเรื่องของคุณลักษณะที่พึงประสงค์ เช่น ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ การมีความคิดสร้างสรรค์ การมีทักษะ การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม การมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับชุมชน และเป้าหมายของงานที่จะทำร่วมกัน ฯลฯ

นอกจากนี้ยังมีการพัฒนาโครงการที่ต่อเนื่อง ทั้งในด้านสาระความรู้ กระบวนการ เทคนิคการทำงาน และแผนการที่นำไปสู่การปฏิบัติได้จริงในชุมชน (ดูแผนภูมิและรูปภาพกิจกรรมในเอกสารการประชุม หมายเลข 2)

ดร.ชัยวัฒน์ บุญภาค ได้กล่าวเสริมถึงกระบวนการเสริมสร้างการเรียนรู้ของคุณทรงพลว่า มีขั้นตอนการเสริมสร้าง โดยให้เยาวชน (ผู้จัดการความรู้ท้องถิ่น) คิดวิเคราะห์และเสนอมุมมองทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และจิตวิญญาณ รวมถึงสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจากโครงการ ทั้งนี้ เพื่อมุ่งเน้นศักยภาพของทุกฝ่ายให้เกิดการพัฒนาที่ต่อเนื่อง

รศ.ประภาภัทร นิยม ได้ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ว่า ควรมาจากความรู้ที่ตัวเรารู้จักตนเอง รู้จักขณะจิต และความสามารถในการเรียนรู้ที่ตนเองมีอยู่ โดยมีให้บิดเบือนความจริง และใช้ตัวเราเป็น เป็นโรงเรียนขนาดใหญ่เป็นเครื่องพิสูจน์ความจริง ฟังเสียงข้างในมากกว่าเสียงข้างนอก และกระทำที่จุดเล็กที่สุด ในสถาบันที่เล็กและขยายผลไปในวงกว้าง

ดร.สีลาภรณ์ บัวสาย ได้ให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกระบวนการทำงานที่ขยายผลจากความคิดไปสู่การปฏิบัติในเรื่องต่างๆ คือ

1. การทำให้คนทำงานกับชุมชน ทำงานไปสู่เป้าหมายชุมชนเป็นสุข โดยมองถึง คำว่า “ชุมชนเป็นสุข” กับ “การเรียนรู้ที่เป็นสุข” ว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างไร ชุมชนเป็นสุขหรือบุคคลเป็นสุข บุคคลเรียนรู้เป็นสุข นำไปสู่ชุมชนเป็นสุข และภาพรวมเป็นสุข
2. ควรมีการสร้างชุดความรู้ต่างๆ เช่น
 - บทเรียนของนักพัฒนา
 - การสร้างบุคคลรุ่นใหม่ (นักจัดการความรู้)
 - การสรุปบทเรียนของคนทำงาน/นักพัฒนา
 - ข้อเสนอปรารถนาในการเรียนรู้ และทำที่ความสัมพันธ์ต่อเพื่อนเป็นอย่างไร
3. ควรมีแผนงานพัฒนานักจัดการความรู้
4. ควรมีการพัฒนาให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ

ศ.พ.วิจารณ์ พานิช ได้กล่าวเสริมถึงเป้าหมายของโครงการในระยะ 4 เดือนแรกในข้อที่ 1 คือ การประมวลสถานการณ์และปัญหางานพัฒนาในพื้นที่ว่า น่าจะจัดให้มีการทำหนังสือประมวลความรู้ที่ 1 เล่ม รวมถึงการสรุปแนวทางการทำงาน เช่น บัณฑิตอาสา 25 คน จะส่งผลต่อคนรุ่นใหม่หรือไม่ โดยเป็นการบันทึกจากชุมชน และให้ทั้ง 25 คน เชื่อมโยงกับสถาบันการศึกษาต่างๆ เช่น สถาบันการศึกษาเดิม และขยายผลสู่โรงเรียน สถาบันราชภัฏ และมหาวิทยาลัย รวมทั้ง ควรให้มีกระบวนการที่เรียกว่า Training Of the Trainer

รศ.ประภาภัทร นิยม ได้ให้ข้อเสนอแนะว่า น่าจะให้มีกระบวนการพัฒนาจิตเพื่อให้ผู้เข้าร่วมงานมีจิตที่ผ่อนคลาย คิดเร็วคิดดี หรือคิดในเชิงบวก เพื่อให้เกิดกระบวนการทำงานที่มีประสิทธิภาพและเป็นธรรมชาติมากขึ้น

รศ.ปาริชาติ วลัยเสถียร ได้กล่าวถึงกระบวนการทำงานว่า กระบวนการเรียนรู้เป็นสุขและการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุขสามารถไปด้วยกันได้ และอธิบายถึงชุดความรู้และชุดเครื่องมือทั้ง 8 ชุด ได้แก่

- กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา
 - องค์ความรู้และการจัดการเครือข่าย
 - การพัฒนาแนวโบราณคดีชุมชน
 - ข่ายใยชีวิตในการเรียนรู้
- ชุดเครื่องมือได้แก่
- การจัดการลุ่มน้ำโดยชุมชน
 - กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการวิจัยและการพัฒนาท้องถิ่น
 - แนวทางการติดตามและประเมินผลในงานพัฒนาแบบมีส่วนร่วม
 - การตั้งคำถามเพื่อการเรียนรู้

ศ.พ.วิจารณ์ พานิช ได้กล่าวแนะนำถึงการจัดทำชุดความรู้และเครื่องมือว่า ให้ชาวบ้านเขียนและสรุปบทเรียน โดยที่เราเข้าไปช่วยเหลือเรียบเรียงและปริวรรตความรู้อย่างต่อเนื่อง พัฒนาให้นักจัดการความรู้ 25 คน เกิดทักษะ ความรู้ การมีปฏิสัมพันธ์กับคน รวมทั้งการรับรู้และกรองสิ่งจากภายนอก

รศ.ดร.เนาวรัตน์ พลายน้อย ได้กล่าวถึงกระบวนการทำงานพัฒนานักจัดการความรู้ทั้ง 25 คน ว่าสามารถนำไปสู่การที่ชุมชนเป็นสุขได้ โดยให้ข้อคิดเห็นดังนี้

- ภาคกลางมีความพยายามในการเลือกคนมาทำงาน และสังเกตว่า มีผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย
- ควรมีโครงสร้างทางนวัตกรรม รองรับ และควรมีเทคนิคที่สนับสนุนอย่างต่อเนื่อง
- ให้เกิดกระบวนการ Learning and Research มุ่งเน้นการทำมากกว่าการพูด

คุณพรรณทิพย์ เพชรมาก ผู้แทนจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ได้ให้ข้อคิดเห็นว่าจะทำอย่างไรให้เกิดการเติมปัญญาแก่ชุมชน ที่มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต และควรทำการตลาดเกี่ยวกับหนังสืองานพัฒนาเพื่อขยายกลุ่มผู้อ่านให้มากขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มธุรกิจ ที่จะเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาสังคมมากขึ้น และกล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นแบบ KAP ว่าควรมีเพิ่มเติมอีก คือ

- AA → P คือการเรียนรู้ที่นำไปสู่การปฏิบัติ
- KAP และ E คือมีการเรียนรู้และการประเมินอย่างต่อเนื่อง

ดร.สินธุ์ สโรบล ได้กล่าวถึงการ ทบทวนการเรียนรู้ Re learning ว่าปัจจุบันกระแสการบริโภคนิยมรุนแรง คนในชุมชนจะอย่างไร ที่จะมีการปรับตัวให้รู้เท่าทันกับความเปลี่ยนแปลง เพราะมีการรุกทางวัฒนธรรม

อย่างต่อเนื่อง ควรให้มีวัฒนธรรมชุมชนคอยดูแลหรือดันให้ชุมชนเป็นสุข และท้องถิ่น ควรมีการวางแผนเพื่อที่จะจัดการกับตนเองได้

ดร.สีลาภรณ์ บัวสาย ได้กล่าวเสนอถึงแผนงานใน 18 เดือนข้างหน้า ใน 5 ประเด็น คือ

1. การเชื่อมโยงกับองค์กรที่ทำงานด้านพัฒนาทั้งภาครัฐ เอกชน และองค์กรอิสระต่างๆ เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่นำไปสู่ชุมชนเป็นสุข
2. เชื่อมโยงการทำงานกับภูมิภาคต่างๆ (เกิดกลไกการจัดการ)
3. สร้างชุดความรู้ที่ต่อเนื่อง ทั้งชุดความรู้ ชุดเครื่องมือ ทั้งที่เป็นของชาวบ้านและเชิงวิชาการ
4. สร้างนักจัดการกระบวนการเรียนรู้ แบบ **Training For the Trainer**
5. มีการติดตามและประเมินผลใน 4 ข้อ ดังกล่าว

นอกจากนี้ควรมีการเสริมสร้างการสื่อสารที่สามารถให้เกิดการรับรู้ในวงกว้าง ไม่จำกัดเฉพาะของแวดวงการพัฒนาเท่านั้น ควรมีการเสริมสร้างและพัฒนาให้มากขึ้น

ศ.นพ.วิจารณ์ พานิช ได้กล่าวเสริมถึงประเด็นทั้ง 5 ข้อว่า ควรมีกระบวนการดังนี้

1. ให้ชาวบ้านเป็นผู้นำ เป็นผู้ทำหรือแสดง Actor
2. มีความต่อเนื่อง และมีกลไกที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลง
3. ชาวบ้านเป็นผู้กำหนดแผนงาน

คุณชัชวาลย์ ทองดีเลิศ ได้กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้ว่า น่าจะเป็นคีย์หลักของโครงการและให้เกิดความเข้าใจพร้อมทั้งสามารถให้ถ่ายทอดแก่คนส่วนใหญ่ได้ โดยการผสมผสานสิ่งเก่ากับสิ่งใหม่อย่างเหมาะสม และมีพื้นที่การจัดการ มีนักจัดการความรู้ หลักสูตรการจัดการความรู้

ศ.นพ.วิจารณ์ พานิช ได้กล่าวถึงเทคนิคของสถาบันการจัดการความรู้เพื่อสังคมว่า มีการทบทวนกันอย่างต่อเนื่อง ทั้งกระบวนการ AA R (After Action Review) และกระบวนการพูดคุยเพื่อให้เกิดการทำงานที่ต่อเนื่องและสามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน

คุณวิศิษฐ์ วงษ์วิญญู ได้กล่าวถึงภาษาในการสื่อสารการพัฒนาว่า มีความสำคัญที่จะทำให้การพัฒนา นั้น มีทิศทางร่วมกัน เพราะคนพูดภาษาเดียวกันย่อมสามารถนำแรงจูงใจไปสู่ความสำเร็จ

รศ.ประภาภัทร นิยม ได้กล่าวถึงภาษาว่า อธิบายความคิดได้ แต่ไม่สามารถอธิบายความรู้สึกได้ ให้มีการเรียนรู้ที่ตนเอง มีการศึกษาในเชิงพุทธธรรมมากขึ้น ให้มีสติปัญญา และควรให้ความสำคัญกับปัจจัยภายในและภายนอก และศาสตร์ต่างๆ อย่างเหมาะสม และมุ่งเน้นการสร้างด้วยความรู้ การสื่อสาร แลกระบวนการเรียนรู้

รศ.ปาริชาติ วลัยเสถียร ได้กล่าวสรุปถึงกระบวนการทำงานของโครงการว่า เป็นกระบวนการทัศน์ใหม่ ในการพัฒนาโครงการ ที่มีข้อกำหนด ตามความคาดหวัง และผลที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

ปัจจุบันการทำงานได้เห็นการก่อรูปก่อร่าง ที่มีความเข้าใจร่วมกัน และพยายามให้ท้องถิ่นเป็นเจ้าของ โดยการเชื่อมโยงกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหลังจากนี้การดำเนินการในภาคเหนือ-อีสานจะมีความชัดเจนมากขึ้น

ศ.นพ.วิจารณ์ พานิช ได้กล่าวถึงการคัดเลือกคนที่จะเป็นนักจัดการความรู้ ว่า ต้องมีความพร้อมในการเรียนรู้ ทำงานบนความเป็นจริง และต้องใช้เวลาในการพิสูจน์ว่าคนที่ทำงานนั้น จะเปลี่ยนแปลงไปหรือไม่อย่างไร

คุณวิศิษฐ์ วัชวิญญู ได้กล่าวถึง การทำกิจวัตรของบุคคลว่า จะต้องมีความพร้อมและมั่นคงในอารมณ์ ถ้าพร้อมถึง 50 % ในแต่ละวันก็ถือว่าประสบผลสำเร็จในการเรียนรู้ ที่จะนำไปสู่การพัฒนาได้ กล่าวคือ มีพฤติกรรมดี มีอารมณ์ดี และ มีปัญหาที่ไม่ติดในสมมติบัญญัติ

และในกระบวนการพัฒนานักจัดการความรู้ จะต้องให้บุคคลเหล่านั้น บุคคลเป้าหมายเล็กๆ ที่ต่อเนื่องในแต่ละช่วงเวลา ซึ่งจะทำให้เขามีกำลังใจต่อความสำเร็จ และเข้าใจในชีวิตมากขึ้น นอกจากนี้ ควรใช้ความพ่ายแพ้เล็กๆ เป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหา “จงกล้าทำในสิ่งที่คุณกลัว แล้วความกลัวจะหายไป”

นอกจากนี้ ในที่ประชุมได้มีการวิพากษ์ วิจารณ์ถึงแนวทางการจัดการกระบวนการเรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์ว่าเป็นกระบวนการที่นำไปสู่การแสวงหาข้อเท็จจริงและแนวทางที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่เป็นระบบและต่อเนื่อง เพราะผู้คนจะเข้าใจถึงอดีต ปัจจุบัน และแนวทางในอนาคต การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จะทำให้ได้ผลการศึกษาที่เป็นรูปธรรม คือ

1. องค์ประกอบของชุมชน เช่น ในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม
2. เห็นความเปลี่ยนแปลงที่ผ่านมาถึงปัจจุบัน (ระบบการจัดการของสิ่งต่างๆ)
3. เห็นแนวทางในอนาคต คือ เราจะอยู่อย่างไร ได้หรือไม่ และจะอย่างไร

และแนวทางการดำเนินการของโครงการฯ ในที่ประชุมมีความคิดเห็นว่า ควรมีการประชุมคณะกรรมการอำนวยการ ในทุกๆ 3 เดือน เพื่อติดตามกระบวนการทำงานร่วมกัน

ปิดประชุม เวลา 16.30 น.

พระมหาสุชาติย์ อบอุ่น ผู้บันทึก/พิมพ์
นายทรงพล เจตนาวณิชย์ ผู้ตรวจทาน

ภาคผนวก 2.2

**การประชุมคณะกรรมการอำนวยการ สรส.
ครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 23 มกราคม 2547**

สรุปการประชุมคณะกรรมการอำนวยการ
โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข ครั้งที่ 2 (1/2547)
เมื่อวันศุกร์ที่ 23 มกราคม 2547 เวลา 13.30 – 17.00 น.
ณ ห้องประชุม สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ชั้น 22 อาคาร SM ทาวเวอร์

รายนามผู้เข้าร่วมประชุม

1.ศ.นพ.วิจารณ์ พานิช	ประธานคณะกรรมการอำนวยการ สรส.
2.รศ.ประภาภัทร นิยม	กรรมการ
3.ครูสุรินทร์ กิจนิตย์ชีว์	กรรมการ
4.รศ.เนาวรัตน์ พลายน้อย	กรรมการ
5.อาจารย์บัณฑิต อ่อนดำ	กรรมการ
6.ดร.สีลาภรณ์ บัวสาย	กรรมการ
7.ดร.ชัยวัฒน์ บุណาค	กรรมการ
8.นายทรงพล เจตนาวณิชย์	กรรมการ และเลขานุการ
9.นายภาสกร อินทุमार	ผู้แทนกรรมการ จากวิทยาลัยการจัดการทางสังคม
10.ดร.ประพนธ์ ผาสุขยืด	ผู้อำนวยการ ฝ่ายส่งเสริมการสื่อสารพัฒนาการเรียนรู้ สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคส.)
11.รศ.ดร.สุจินต์ สิมารักษ์	ประธานคณะกรรมการบริหาร สรส.ภาคอีสาน
12.อาจารย์มานะ นาคำ	เลขานุการคณะกรรมการบริหาร สรส.ภาคอีสาน
13.นางสาววราภรณ์ หลวงมณี	คณะทำงาน สรส.ภาคอีสาน
14.ผศ.สมพงษ์ บุญเลิศ	หัวหน้าทีมติดตามและประเมินผล กลไกภาคเหนือ
15.นายประยัด จตุพรพิทักษ์กุล	เลขานุการคณะกรรมการบริหาร กลไกภาคเหนือ
16.พระมหาสุทิตย์ อบอุ่น	นักวิชาการ ฝ่ายวิชาการ สรส.ส่วนกลาง
17.นางสาวปิยะนุช อาชีวะวิทย์	นักวิชาการ ฝ่ายวิชาการ สรส.ส่วนกลาง
18.นางสุทิน ศิรินคร	เลขานุการบริหารโครงการ สรส.ส่วนกลาง
19.นางสาวจิตราภรณ์ ราชธนอมเกียรติ์	เจ้าหน้าที่ประจำโครงการ สรส.ส่วนกลาง
20.นางสาวปรีนทร บุญเนตร	ผู้ช่วยนักวิจัยที่ติดตามประเมินผล สรส.ภาคกลาง

ความนำ

การประชุมคณะกรรมการอำนวยการ โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.) ครั้งที่ 2 (1/2547) เป็นการประชุม เพื่อกำหนดทิศทางและติดตามผลการดำเนินการของโครงการฯ ในรอบ 7 เดือนเศษที่ผ่านมา (1 มิถุนายน 2546 – 20 มกราคม 2547) โดยมีคณะกรรมการกำกับทิศทางของโครงการฯ ผู้บริหาร/เจ้าหน้าที่โครงการ ภาคีสมาชิกโครงการในส่วนภูมิภาค เข้าร่วมประชุม เพื่อกำหนดแนวทางการดำเนินการตามโครงการฯ ที่เหมาะสม โดยมีวาระการประชุมดังต่อไปนี้คือ

วาระที่ 1 เรื่องแจ้งเพื่อทราบ

1.1 บทบาทและภารกิจของคณะกรรมการอำนวยการ ในเรื่องเกี่ยวกับบทบาทและภารกิจของคณะกรรมการอำนวยการ ของโครงการฯ

คุณทรงพล เจตนาวณิชย์ (ผู้อำนวยการ ฝ่ายสนับสนุนเครือข่ายของโครงการฯ) ได้กล่าวถึงว่า บทบาทของคณะกรรมการอำนวยการแต่เดิมมีหน้าที่คอยดูแลใน 2 เรื่องใหญ่ๆ คือ

- 1) ให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่อการดำเนินงานของโครงการฯ
- 2) พิจารณาให้ความเห็นชอบต่อแผนงานและแผนงบประมาณของแต่ละภาค

ศ.พ.วิจารณ์ พานิช (ประธานคณะกรรมการอำนวยการ สรส.)

กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการอำนวยการว่า ควรมีบทบาทและภารกิจที่คอยดูแลและให้ข้อเสนอแนะในภาพรวมใหญ่ของการบริหารโครงการฯ มิใช่ดูเรื่องรายละเอียด/แผนงานในแต่ละภูมิภาค เพราะควรจะเป็นหน้าที่ของฝ่ายบริหารโครงการฯ

1.2 การกำหนดตารางการประชุมของคณะกรรมการอำนวยการตลอดทั้งปี

ในการประชุมครั้งนี้ คณะกรรมการอำนวยการ สรส. ได้มีมติในที่ประชุม เพื่อกำหนดตารางการประชุมของคณะกรรมการอำนวยการ ทุกๆ 3 เดือน โดยในเบื้องต้น คณะกรรมการอำนวยการ ได้กำหนดการประชุมจำนวน 2 ครั้ง ในรอบปี 2547 คือ

ครั้งที่ 3 (2/2547) ในวันศุกร์ที่ 23 เมษายน 2547

ครั้งที่ 4 (3/2547) ในวันศุกร์ที่ 23 กรกฎาคม 2547

วาระที่ 2 เรื่องรับรองรายงานการประชุม ครั้งที่ 1(1/2546) เมื่อวันที่ 21 ตุลาคม 2546

ที่ประชุมฯ มิได้กล่าวถึงรายละเอียดในการรับรองมติที่ประชุมครั้งที่ 1 (1/2546)แต่มีการยอมรับในหลักการและเห็นด้วยกับกระบวนการทำงานของโครงการฯ และให้มีการดำเนินการตามที่คณะกรรมการอำนวยการให้ข้อเสนอแนะ

วาระที่ 3 เรื่องนำเสนอแผนงานและรายงานผลการดำเนินงานในภาพรวมของ สรส.ที่ผ่านมา

3.1 การนำเสนอภาพรวมสถานการณ์งานพัฒนาในพื้นที่

คุณทรงพล เจตนาวณิชย์ ได้นำเสนอภาพรวมของการดำเนินการตามโครงการและแผนงานในแต่ละภูมิภาค โดยมีข้อสรุปดังนี้

1) ภารกิจและเป้าหมายของโครงการฯ มุ่งเน้นการสร้างความรู้และการจัดการความรู้ของ ชุมชนท้องถิ่นท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลง โดยเป็นการเรียนรู้จากอดีตสู่ปัจจุบัน ทั้งในมิติด้านประวัติศาสตร์ ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี เพื่อนำไปสู่การสร้างความรู้ การจัดการความรู้ ที่สามารถทำให้ชุมชนพึ่งพาตนเองได้ และจากผลการดำเนินการในเบื้องต้นพบว่า สิ่งที่ขาดหายไปในระดับชุมชนและในสังคมทั่วไป คือ

- ขาดคนทำงานในพื้นที่ (โดยเฉพาะผู้นำรุ่นใหม่)
- ขาดวิธีการเรียนรู้ที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง
- ขาดกลไกการจัดการเชิงสถาบันของชุมชนท้องถิ่น

ซึ่งปัญหาหรือสิ่งที่ขาดหายไ้ดังกล่าว สามารถพบได้ในทุกภูมิภาค

ดังนั้น เป้าหมายของโครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.) ก็คือ

1. สร้างและพัฒนาคนทำงานทางสังคม (ด้านส่งเสริมและจัดการความรู้)

2. สร้างองค์ความรู้ “การเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์” “การเรียนรู้ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลง”
3. พัฒนากลไกและระบบการดำเนินงานในเชิงสถาบัน (ต่อเนื่อง,ระยะยาว, การจัดการ)
4. ขยายผลสู่วงกว้าง ทั้งในระดับท้องถิ่นและเชิงนโยบาย

โดยกระบวนการทำงานนั้น มุ่งศึกษาวิเคราะห์ถึงสถานการณ์ปัญหา การเปลี่ยนแปลง สาเหตุ และผลกระทบ และใช้ทุนเดิมที่มีอยู่ของแต่ละชุมชน ทั้งทุนทางสังคม ทุนที่อยู่ในตัวคน ทุนทางกายภาพ และนำมาจัดการความรู้และกระบวนการนั้น เพื่อให้สู่เป้าหมายอย่างชัดเจน โดยมีการขยายผลอย่างต่อเนื่อง ทั้งในระดับหมู่บ้าน ตำบล จนถึงในระดับนโยบาย โดยมีการสื่อสารผ่านสื่อต่างๆ ที่เป็นไปเพื่อการเปลี่ยนแปลง

นอกจากนี้ ในการทำงานดังกล่าว ยังต้องอาศัยภาคีและกลุ่มเป้าหมายต่างๆ ในการดำเนินการ เช่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) สถาบันพระปกเกล้า วิทยาลัยการจัดการทางสังคม (วจส.) ฯลฯ เพื่อผลลัพธ์ คือ ชุมชนสามารถกำหนดทิศทางการพัฒนาการประเมินตนเอง และมีการปรับตัวอย่างต่อเนื่อง

3.2 การนำเสนอแผนงานและความก้าวหน้าในการดำเนินงาน สรส. โดยการนำเสนอแผนงานและความก้าวหน้าของโครงการ เป็นการให้ทุกภูมิภาคร่วมเสนอแผนงานตามที่ได้ดำเนินการในระยะแรกของโครงการ โดยมีข้อสรุปดังนี้

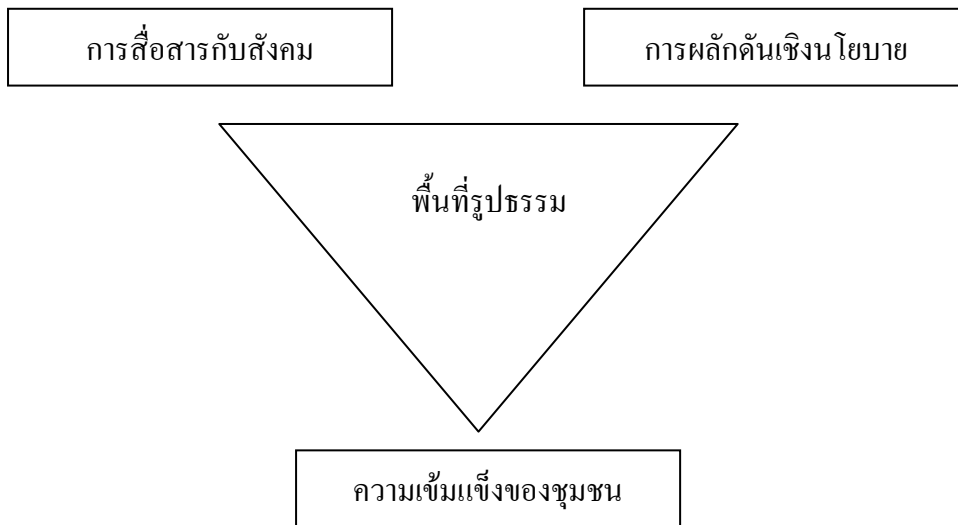
ภาคเหนือ (โดยคุณประหยัด จตุพรพิทักษ์กุล และผศ.สมพงษ์ บุญเลิศ)

คุณประหยัด จตุพรพิทักษ์กุล

กล่าวถึงแผนงานและการดำเนินการของ สรส. ภาคเหนือว่า ได้มีการกล่าวถึง “การจัดการพื้นที่รูปธรรม” หรือ “การพัฒนาพื้นที่รูปธรรม” ในพื้นที่ดำเนินการ 6 แห่ง 3 จังหวัด ที่มุ่งเน้นการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้และการสร้างเสริมสิ่งใหม่อย่างเป็นระบบ โดยมุ่งเน้นกระบวนการพัฒนา และความเคลื่อนไหวทางสังคมของภาคประชาชน ซึ่งมีกระบวนการทำงาน คือ

- การสร้างการเรียนรู้ และกระบวนการวิเคราะห์สถานการณ์ชุมชน
- การสร้างแรงกระเพื่อมเพื่อการขยายตัวอย่างเป็นรูปธรรม และเป็นชุมชนทางเลือก
- ยกกระดับกระบวนการทำงานที่สามารถสื่อสารกับสังคม “การขยายพื้นที่ทางสังคม”
- ส่งเสริมกระบวนการทำงานแบบบูรณาการ
- การสร้างเสริมและพัฒนาผู้นำรุ่นใหม่

โดยคุณประหยัด ได้นำเสนอเป็นแผนภาพดังนี้

ศ.นพ.วิจารณ์ พานิช

กล่าวสอบถามถึงว่า “การพัฒนาพื้นที่รูปธรรม มีความแตกต่างจากการพัฒนาแบบเดิมอย่างไร” เพื่อให้มีให้ตรองหรือวังวนของการพัฒนาแบบเดิมๆ

ดร.สีลาภรณ์ บัวสาย

กล่าวว่า เป้าหมายหรือธงร่วมของการพัฒนาพื้นที่รูปธรรม จะนำออกมาอย่างไร ยุทธศาสตร์ต่อไปควรทำอะไร ที่จะขยายเพิ่ม นอกจากพื้นที่ทั้ง 6 พื้นที่ในภาคเหนือ

คุณประหยัด จตุพรพิทักษ์กุล

กล่าวว่า แนวทางที่ใช้ในการดำเนินการ คือ การเรียนรู้ร่วมกัน และมีการเชื่อมโยงกับจุดอื่นๆ เพื่อให้เกิดกระบวนการพัฒนาที่ต่อเนื่อง

ดร.สีลาภรณ์ บัวสาย

จะอย่างไรทำน้อยให้ได้ผลมาก โดยมีการจับเป้าหมายเข้าหากัน แต่ใช้วิธีการที่หลากหลาย การทำพื้นที่ 6 แห่งอาจน้อยไป จะอย่างไรให้เกิดการพัฒนาใน 3,000 หมู่บ้านในภาคเหนือ แนวพื้นที่รูปธรรมนั้น น่าจะมีการเชื่อมโยงประเด็นการพัฒนาด้วย เช่น เกษตรทางเลือก ลุ่มน้ำ และวัฒนธรรม และดูว่า มีความสัมพันธ์กันอย่างไร

ครูสุรินทร์ กิจนิตย์ชีว์

สอบถามถึง “ชุมชนทางเลือก” และ การสื่อสารกับสังคม รวมทั้งการผลักดันในเชิงนโยบาย เพื่อให้ชุมชนมีทางเลือก กำหนดทิศทางความสุขเดียวกัน ซึ่งชุมชนควรมีทางเลือกด้วยตนเอง ในกรณีภาคกลาง ชุมชนจะถูกภายนอกเข้าไปจัดการ ทำให้ไม่ทราบหรือรู้จักตนเอง กระบวนการเรียนรู้ที่มี ประสิทธิภาพ ที่จะนำไปสู่การปรับวิถีชีวิตของคนได้อย่างไร ทุกข์ของเหนือคืออะไร ทุกข์ของคนภาคกลางคือ หนี้สิน เราจะจัดการอย่างไร

ศ.นพ.วิจารณ์ พานิช

เราควรจับหัวใจเรื่องความทุกข์ให้ชัดเจน เพื่อหาแนวร่วมใหม่และการจัดการใหม่ ที่มี ประสิทธิภาพ รวมทั้งกระบวนการเรียนรู้ โดยในช่วงนี้มีการกล่าวรวมแผนงานของแต่ละภาคด้วย

ดร.ชัยวัฒน์ บุญาค

กล่าวถึงกระบวนการทำงาน (ทั้งภาคเหนือและภาคกลาง) ว่า กลัวงานไม่สำเร็จ กลัวตรึงเดิม ซึ่งไม่ทำให้เกิดการเรียนรู้ใหม่ อีกประการหนึ่ง คือ ตัวชี้วัดความสุขของชุมชนเป็นแบบใด ที่จะเหมาะสม ปัญหาที่เป็นรูปธรรม คือความยากจน ความคิด ค่านิยม ในกรณีภาคกลาง เยาวชน ผู้นำรุ่นใหม่ ไม่รู้จักชุมชนและไม่อยากกลับคืนสู่ชุมชน ดังนั้น การจัดการพื้นที่รูปธรรม เราต้องส่งเสริมการจัดการความรู้ท้องถิ่น และกระบวนการเชื่อมโยงสถาบัน ตามหลัก “บวร” และการทำงานร่วมกับฝ่ายต่างๆ ทั้งพ่อ แม่ ภาครัฐ เอกชน และค่อยๆ ทำไป เริ่มจากการเตรียมคน ความคิด ความอดทน ที่นำไปสู่การแก้ไขปัญหาเรื่อง ปาก ท้อง และอาชีพ และจะต้องทำให้คนเหล่านั้นเกิดความภูมิใจกับความสำเร็จเล็กๆ ที่เกิดขึ้น และพร้อมที่จะทำงานต่อไป

ครูสุรินทร์ กิจนิตย์ชีว์

กล่าวถึงโครงการ สรส.ภาคกลางว่า เมื่อดำเนินการไป 2-3 เดือนแรก นักศึกษา ผู้ที่เข้ามาอยู่ในโครงการ เกิดความรู้สึกอยากลาออก เพราะไม่มั่นใจในกระบวนการ แต่ภายหลังที่ คุณทรงพลเจตนาวิชย์ ดร. ชัยวัฒน์ บุญาค และทีมงาน สรส. ภาคกลาง ได้เข้ามาสนับสนุน ทำให้เกิดเป็นจุดเปลี่ยนและเกิดความสนใจในการเป็นนักจัดการความรู้ท้องถิ่น ดังนั้น จุดเปลี่ยนมีความสำคัญและควรทำอย่างไรให้เกิดขึ้น

อ.บัณฑิต อ่อนดำ

กล่าวถึง โครงการฯ ว่า น่าจะมี Key ที่สำคัญอยู่ 2 ประการคือ ชุมชนเป็นสุข และ การเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ รวมทั้งการพัฒนาคนทำงานทางสังคม

โดยจะต้องวิเคราะห์ชุมชนเป็นสุขหรือทุกข์ และจะวิเคราะห์ในมิติไหน เพื่อให้เกิดสุข ต้องหาผู้มาร่วมงานด้วย โดยจะทำงานในระดับใด ระดับชุมชน ลุ่มน้ำ/นิเวศ หรือในเชิงนโยบาย ต้องวิเคราะห์ให้เหมาะสม และทำโดย Learning by doing

และกระบวนการเรียนรู้ ควรมี 3 ประการ คือ

- จิตสำนึก
- ทักษะ
- การจัดการ ทั้งนี้ เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง (ชุมชนเป็นสุข)

รศ.ประภาภัทร นิยม

กล่าวถึง ความเป็นสถาบันของงานที่นักศึกษา/นักจัดการความรู้ท้องถิ่นว่า จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่เป็นภาวะการเรียนรู้ที่เป็นอิสระ ที่จะต้องมีความแบบแผนและสถาบันการจัดการ เพื่อรองรับการขยายผลการดำเนินการที่จะเกิดขึ้น และขยายตัว ขยายแนวคิดการทำงานออกไป

ดร.ประพนธ์ ผาสุขยัต

กล่าวถึง กระบวนการเรียนรู้ ว่า น่าจะมีการวัดหรือตัวชี้วัดที่เหมาะสม เมื่อเรามองทุกชิ้นในแบบต่างๆ เราจะต้องใช้ทั้งความรู้และปัญญาในการแก้ไข โดยทุกซ์ภายนอกใช้ความรู้ในการแก้ไข ทุกซ์ภายใน ใช้ปัญญาแก้ไข โดยเริ่มต้นจากสัมมาทิฐิ กระบวนการเรียนรู้ ที่จะนำไปสู่ความรู้และปัญญา ในการจัดการกับสิ่งต่างๆ รวมทั้งการเรียนรู้ในระดับชุมชน

คุณประหยัด จตุพรพิทักษ์กุล

กล่าวถึงวิธีการทำงานที่แตกต่างจากกระบวนการเดิม คือ แบบแผนการจัดการในระดับ ชุมชนที่จะนำไปสู่การสื่อสารกับสังคม และขยายผลไปสู่การจัดการเชิงนโยบาย และที่สำคัญคือ การเรียนรู้ร่วมกัน

ผศ.สมพงษ์ บุญเลิศ

กล่าวเสริมถึงกระบวนการทำงานในภาคเหนือว่า มุ่งเน้นให้เกิดการเรียนรู้ด้วยวิธีการที่หลากหลาย มุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาด้วยปัญญา โดยเฉพาะแนวพุทธ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา และเป็นการเรียนรู้เชิงประเมินรู้ตนเองตลอดเวลา รู้ว่า เราเป็นใคร เขาเป็นใคร เราจะพัฒนาต่อไปอย่างไร และที่สำคัญ คือ การหาเป้าหมายร่วม โดยที่นักพัฒนา/นักวิชาการเป็นผู้ร่วมสะท้อนการเรียนรู้ร่วมกัน

ศ.นพ.วิจารณ์ พานิช

กล่าวถึง เรื่องการประเมินความรู้ ว่า ประเมินกับใคร อย่างไร และโครงการใหม่ เป็นเช่นใดในการติดตามและประเมินผล

ผศ.สมพงษ์ บุญเลิศ

จะประเมินเพื่อให้รู้ว่า เกิดองค์ความรู้อย่างไร ความรู้ใหม่ที่ได้นำไปสู่การจัดการอย่างไร เพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน

คุณทรงพล เจตนาวณิชย์

กล่าวเสริม ว่า จะต้องให้เกิดความเป็นสถาบันที่นำไปสู่การจัดการระบบความสัมพันธ์และการพัฒนาองค์ความรู้

ดร. สีสลาภรณ์ บัวสาย

กล่าวว่า พอเห็นภาพรวมของโครงการ แต่ควรมีการดำเนินการต่อคือ

1. ทำอย่างไรให้เห็นงานเป็นภาพรวม เพราะจากกรณีที่ยิบยบขึ้นมา มีอะไรที่สร้างสิ่งใหม่ ใครคือผู้ช่วยเหลือและเข้ามามีส่วนร่วมในวิธีการและกระบวนการ งานที่ดำเนินการจะสานต่อและขยายไปยังชุมชนอื่นหรือไม่อย่างไร เราจะวางอะไรเป็นกรอบ วัฒนธรรม ลุ่มน้ำ หรือเกษตรทางเลือก และเราจะทำให้เกิดโรคระบาดทางความคิดในการเรียนรู้นั้นได้หรือไม่
2. น่าจะมีการวิเคราะห์สุข-ทุกข์ หรือตัวชี้วัดให้ชัดเจน ว่า มีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร การเปลี่ยนแปลงนั้นถาวรหรือไม่

3. ให้ Design ประเด็นของภาคเหนือ ภาคกลาง ในเรื่องของการสร้างคน กระบวนการเรียนรู้ เพื่อชุมชนเป็นสุขอย่างไร เราจะต้องช่วยกันเพื่อให้เห็นภาพรวมของงานและเป้าหมายทั้งหมด

ศ.นพ. วิจารณ์ พานิช

ในการทำงานให้ดูถึงบริบทที่เปลี่ยนแปลงด้วย เพราะเราจะต้องเกี่ยวกับคนทุกขั้นตอนและการปฏิบัติการ ดังนั้น การจัดการความรู้จึงมีความสำคัญ โดยได้กล่าวถึง การจัดการความรู้ในสองระยะ คือระยะแรกเป็นการจัดการความรู้ที่อยู่ในตำรา และระยะสอง คือการจัดการความรู้ในเชิงบริบท ที่เกี่ยวข้องกับงานและชีวิตที่เป็นอยู่

อ.บัณฑิต อ่อนคำ

กล่าวถึง ระบบการพัฒนาที่จะต้องมีความชัดเจนและเป็นรูปธรรม ซึ่งสามารถนำไปปฏิบัติได้ทั้งในระดับชุมชนและนโยบาย

สรส.ภาคอีสาน (โดย อ.มานะ นาคำ และ รศ.ดร.สุจินต์ สิมารักษ์)

อาจารย์มานะ นาคำ

ได้กล่าวถึงภาพรวมในการจัดทำโครงการ สรส.ภาคอีสาน 13 โครงการว่า เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และยกระดับการทำงานเพื่อให้รู้ว่าการเรียนรู้คืออะไร จะต้องดำเนินการเพื่อให้บรรลุ เป้าหมายความสุขของชุมชน โดยมียุทธศาสตร์ คือ

1. การเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมและสร้างสรรค์
2. การเรียนรู้จะเป็นทั้งแนวราบและแนวตั้ง
3. การเสริมสร้างผู้นำ ชุมชน นักวิชาการ
4. เชื่อมโยงองค์ความรู้
5. ศึกษาและพัฒนากลไกการจัดการ

ศ.นพ.วิจารณ์ พานิช

การจะให้เกิดกลไกการจัดการและการเคลื่อนต่อในอนาคต มีการวางแผนหรือไม่ ว่าเมื่อการสนับสนุนน้อยลง กลไกการจัดการของชุมชนจะดำเนินต่อไปได้ เขาสามารถช่วยเหลือตนเองได้หรือไม่

ดร.สีลาภรณ์ บัวสาย

สอบถามถึงกระบวนการทำงานของภาคอีสาน ชุมชนจะดำเนินการต่ออย่างไร วิธีการทำงานจะทำอย่างไร ที่จะก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ที่มองให้เห็นทุกข์ภายใน และการจัดการความรู้เป็นอย่างไร และเราจะสกัดความรู้เพื่อนำไปใช้อย่างไร ดังนั้น จึงควรปรับให้เหมาะสม